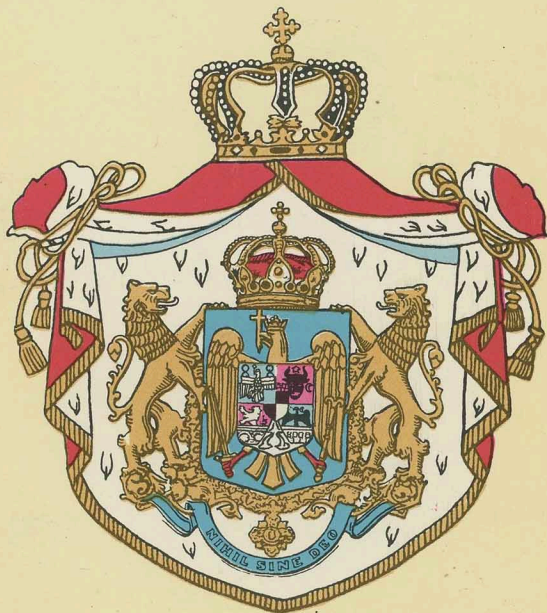

Valentin Hossu-Longin

◆
MONARHIA
ROMÂNEASCĂ

Valentin Hossu-Longin

MONARHIA ROMÂNÊASCA

Valentin Hossu-Longin

MONARHIA ROMÂNEASCĂ

Editura LITERA
București, 1994

Coperta de FRANCISC KALAB

ISBN 973-43-0160-8

MONARHIA LA ROMÂNI

„Aducerea unei dinastii străine în România devenise o nevoie de neînlăturat. De la stingerea vechilor dinastii naționale ale Basarabilor și Mușatinilor, istoria noastră fusese un lung șir de tulburări interne provocate de diferite partide boierești care luptau pentru stăpânire. În domnia lui Cuza-Vodă se văzuse că un domn cu oricât de mari însușiri nu va putea avea destulă autoritate, dacă se va fi ridicat dintre ai noștri. Era nevoie de prestigiul unei vechi familii domnitoare străine, care să nu fi fost niciodată amestecată în luptele politice de la noi. Acest lucru îl văzuseră lămurit și divanurile ad-hoc din 1857, când cerură dinastie străină”.

P. P. Panaitescu, „ISTORIA ROMÂNILOR“, 1942

Nimic despre regi!

Am putea începe „lecția“ noastră de istorie la Curtea de Argeș, Sarmizegetusa, Suceava, Alba Iulia, Adamclisi sau București, citind din Dio Cassius, din **Învățăturile lui Neogoe Basarab către fiul său Teodosie**, din scrierile generației lui Xenopol, Eminescu și Slavici (1860—1890), din cărțile lui Șincai, Iorga, C. C. Giurescu sau Gh. I. Brătianu, din documentele cancelariilor lui Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul sau Matei Basarab, pînă la scrisorile Domnului Unirii — Alexandru Ioan Cuza. Acesta din urmă, înaintea plecării în exil, rostise: „**Să dea Dumnezeu să-i meargă țării mai bine fără mine decît cu mine**“...

De nimic nu le este mai teamă conducătorilor de azi decît de cuvîntul MONARHIE. Se continuă politica struțului sau, cum a zis ardeleanul Ion, cînd a văzut girafa: „Apăi, așa ceva nici că există“. Legiuitorii care au lucrat atîta vreme la Proiectul Constituției, afirmînd sus și tare

că au luat ca bază Constituția României Mari din 1923, uită să pomenească... REGATUL. Nu discutăm acum oportunitatea unui referendum național, privind forma de guvernământ dorită de poporul român — regat sau republică — deoarece președintele, guvernul și majoritatea fedesenist-parlamentară nici nu vor să audă de „așa ceva”; se discută doar alternativa republică prezidențială — republică parlamentară, uitându-se voit faptul că abdicarea forțată a regelui Mihai, din 30 decembrie 1947, este nulă și neavenită, deoarece comunismul impus cu forța de către o putere străină nu a avut nici o legitimitate în România. Poporului român i s-a refuzat posibilitatea să se pronunțe, la vremea aceea, asupra legalității actelor la care nu lua parte. Acum, se întâmplă cam același lucru.

Culmea este că actualii diriguitori ar avea șanse să câștige partida, bazându-se și numai pe neștiința mării majorități a populației. Să ne explicăm: în afara celor trecuți bine de 60 de ani, ceilalți muritori de rînd nu știu decît că regii României „au supt sîngele poporului”, că „au vîndut țara străinilor” și că „n-au fost și nu sînt români”. Generații întregi de elevi și studenți, toate categoriile de „oameni ai muncii de la orașe și sate” au învățat — în școli, facultăți sau la învățămînt politic — despre odioasa dictatură regală, sau nu li s-a pomenit nimic despre creatorii României moderne, nici măcar cînd era vorba de războiul de independență și războiul de reîntregire a neamului. Regalitatea era sinonimă cu camarila și imensele ei averi, în vreme ce republica și ideile republicane ar fi avut în țara noastră tradiții multiseculare... De la pseudoistoria lui Roller (din anii '50) pînă la manualele școlare ale „iepocii de aur”, monarhia română era trecută în fruntea listei „dușmanilor poporului”! De altfel, după 1948, toți am fost frustrați de cunoașterea adevăratei istorii a neamului nostru și, în special, a perioadelor modernă și contemporană; prin îndoctrinarea marxist-leninistă se urmărea nu numai îndobîto-cirea oamenilor prezentului (ai dictaturii comuniste), pentru a fi mai ușor manevrați, ci se sconta că viitorimea poate fi ruptă de trecutul ei doritor și apărător al dreptății, adevărului și libertății.

Vom reface, din pagini de istorie, din mărturii și documente, drumul parcurs de monarhia constituțională între anii 1866 și 1947, călătorind prin tunelul timpului până în vremea regelui Burebista...

De la Roma la Iași

Într-o conferință rostită la Fundația Dalles, în 1934, savantul **Nicolae Iorga** ținea să precizeze, de la început: „A aduce în discuție monarhia, aceasta o poate face numai cineva cu desăvârșire ignorant, cineva lipsit de bun simț, de o ambiție bolnavă sau cineva care călărește pe nori, ceea ce nu înseamnă că nu avem și noi câțiva oameni care călăresc pe nori, dar aceste cavalcade n-au nici un fel de importanță. Amatori serioși de republică n-au fost în țara aceasta niciodată, fiindcă republica nu este o formă pe care s-o poți alege în locul altei forme, discutînd chestiunea în abstract. Republica este un lucru care se alcătuiește undeva, la o anumită dată, din cauza unui anume concurs de împrejurări“. Și s-a referit la situațiile cu totul speciale din S.U.A. și Franța, la ideile, înfăptuirile și eșecurile revoluțiilor europene de la 1848; există republici impuse și monarhii de împrumut.

În ceea ce ne privește, el spunea: „La noi, din fericire, monarhia nu este așa; ea vine din cea mai îndepărtată amintire, din fondul tradițional cel mai adînc al poporului românesc. Ea nu vine măcar din marginile precise ale existenței unui popor românesc, ci este mai veche decît atîta, venind de-a dreptul din Roma cea veche“ și din lumea traco-geto-dacă; în timp, au dispărut multe forme de organizare dar au rămas ideea și „noțiunile de drept, de orînduială, de lege, de dreptate“, pe care le-a moștenit și transmis monarhia. Voievozii, Domnii Țărilor Române au perpetuat această idee sfîntă. Și nu-i de mirare că descoperirea unui mormînt princiar, cu ocazia săpăturilor arheologice de la Curtea de Argeș, îl determină pe marele istoric să afirme că-i vorba de Basarab I, întemeietorul principatului muntean: „a răsă-

rit Băsărabă-Vodă acesta, îmbrăcat în mătasă de purpură, cu crinul angevin țesut în haine, purtînd o cingătoare de aur foarte frumos desenată, cu o cetate pe vîrfurile căreia se găsește un senior apusean și o doamnă, cu inele de aur pe degete, și acoperit tot, pe mîini, pe corp cu mărgăritare. Prin urmare, nu este un țaran, ci reprezentantul unei dinastii destul de vechi, al unei dinastii legate, de altminteri, cu cele mai vechi și mai însemnate dinastii din vecinătate“ (Bulgaria, Serbia, Ungaria și Polonia). În veacurile următoare, domnii moldoveni și munteni au perpetuat instituția monarhiei, ale cărei măreție, frumusețe și mîndrie constau din „aceeași legătură intimă cu poporul românesc pînă în adîncul său, care poporul românesc este peste toate hotarele și mai ales peste toate hotarele de clasă“ . . .

Exemplul cel mai elocvent îl reprezintă Ștefan cel Mare, „care este una din cele mai splendide figuri de cîrmuitor al unui popor. Se simte gîndul și fapta lui în orice colțișor de Moldovă și în orice împrejurare, și întreaga romînire a fost în legătură cu isprăvile sale. Iar isprăvile acestea sînt de o smerenie, de o supunere creștină față de voia lui Dumnezeu, de o lepădare așa de desăvîrșită de tot ce este slăbiciune omenească, încît în adevăr merită a fi pus în rîndul sfinților“. Despre Matei Basarab avea să spună: „Monarhul muntean cel adevărat este bătrînul Matei, care cunoștea pe toți boierii săi, care a trăit în mijlocul lor, care era cel mai bine informat cu privire la toate cele ce se petreceau în țară, care mergea la război, așa cum merge un bunic între fiii și nepoții săi, înconjurat de iubirea cea mai nestrămutată tocmai prin faptul acesta că el îi avea pe toți în inimă și pentru că fiecare avea în mintea sa ceva din gîndirea lui totdeauna trează și totdeauna prevăzătoare“. O dată cu domniile fanariote, care se schimbau din an în an, **ideea** s-a subțiat și „vitalitatea țării a slăbit, în măsura în care se părăsea datina seculară și, în același timp, se rupea contactul dintre stăpînitor și acei care formau națiunea“.

Ideea a prins însă în inimile unor boieri luminați cu vreo trei decenii înainte de revoluția pașoptistă, sub o

formă care o să-i intrige astăzi pe mulți susținători ai republicii. Este vorba de un document, de prin anii 1820, găsit în biblioteca Văcăreștilor, fiind atribuit lui Iancu Văcărescu, tânăr revoluționar care studiasse în Italia. Documentul este introdus de Nicolae Iorga în „**Istoria Românilor**“, vol. VIII, fiind considerat „un curios proiect de reforme“ în care „se prevăd lucruri de o extraordinară îndrăzneală: Valahia și Moldavia să (se) împreune și să se facă amîndouă un prințipat, care să-și adauge întreaga raia dunăreană și insulele locuite de români“ (...). „În ceea ce privește ordinea internă, Domnul ar fi constituțional cu jurămint — monarhie mărginită — dar ereditară, cu un prinț din Germania de Sus ales pentru prima dată de Austria, Franța și Anglia, cu înlăturarea deci a Rusiei care, împreună cu Poarta, îl va instala. Va trebui să treacă la religia noii sale patrii; el și ai lui vor cunoaște de acum înainte de patria lor aceste provincii, se vor numi români și nu se vor mai strămuta din aceste locuri“.

Nu știm în ce măsură au devenit cunoscute aceste principii la vremea aceea, cert este însă faptul că după revoluția de la 1848 tot mai mulți fruntași politici din cele două țări române propuneau UNIREA și aducerea unui principe străin, care să asigure independența fără de pretențiile Rusiei și Turciei. Astfel, Barbu Știrbey îi scria marelui vizir, în 1855, „că dorințele unanime ale valahomoldovenilor cheamă unirea celor două principate sub un singur cap, chiar dacă acesta ar trebui luat în una din familiile princiare din străinătate, ceea ce ar cruța cu adevărat o țară ce a suferit atît de încercările alegerilor și prefacerilor“. Pe aceeași linie se înscriu și hotărârile Divanului ad-hoc din Moldova (7 octombrie 1857); la punctul 3 se specifică:

„Prinț străin cu moștenirea tronului, ales dintr-o dinastie domnitoare a Europei și ai cărui moștenitori să fie crescuți în religia țării“.

În partea finală a cuvîntării SENSUL TRADIȚIONAL AL MONARHIEI, Nicolae Iorga spunea: „S-a întîmplat însă într-un moment că împrejurările s-au schimbat și ne-am putut da un Domn din singură voia noastră, im-

potriva Europei, pe Cuza-Vodă. Cuza-Vodă, de a doua zi, a făcut să se simtă voința sa, pînă ce voința aceasta a fost tăiată într-un anume moment tocmai de oamenii care nu voiau să aibă o voință domnească în care să se întrupeze dorințele poporului întreg. Dar în puțini ani, Domnul Unirii a contribuit să lege din nou ideea monarhică prin afecțiune de toate clasele societății românești, și moștenirea pe care a lăsat-o Cuza-Vodă lui Carol I nu este încă prețuită îndeajuns (...). **Dinastia aceasta nouă a arătat, de la început, că dorește a cunoaște trecutul nostru, că vrea să se îndrepte după acest trecut“.**

Capitolul II

PRINCIPELE CAROL

„Print străin cu moștenirea tronului, ales dintr-o dinastie domnitoare ale Europei și ai cărei moștenitori să fie crescuți în religia țării“.

Divanul ad-hoc al Moldovei, Iași, 7 octombrie 1857.

„Print străin cu moștenirea tronului, ales dintr-o dinastie domnitoare d-ale Europei, ai cărei moștenitori născuți în țară, am dori să fie crescuți în religia țării“.

Divanul ad-hoc al Munteniei, București, 8 octombrie 1857.

„Pretenția poporului“

Cei mai luminați boieri din perioada post-pașoptistă vedeau în Unirea Țărilor Române unica soluție de a scăpa de suzeranitatea Porții Otomane și de sub influența nefastă a țarismului rus; cum o demonstrează evenimentele din Transilvania, nici pe Imperiul Austro-Ungar nu se putea pune bază. Drept care, ochii tuturor se îndreptau spre Apusul Europei, de unde așteptau, la momentul oportun, sprijin și înțelegere. Totodată, se cristaliza ideea aducerii pe tronul țării a unui principe străin, prin care să se garanteze Unirea și care să fie deasupra intereselor de grup ale taberelor boierești rivale. Poate surprinde faptul că însuși Grigore Alexandru Ghica, domnitorul Moldovei, împărtășea una dintre „cele mai mari, mai generale, mai naționale dorințe ale țării“, cum se exprimase Mihail Kogălniceanu, în ședința istorică a Divanului, din 7 octombrie 1857. Cu câteva luni înainte, mai exact la 30 mai, Ghica Vodă i se destăinuia ministrului de externe al Franței, Welevski, astfel:

„... Unindu-se Principatele, să se pună un prinț sau rege străin... Cu rușinea mea mărturisesc că, în timp de șapte ani, cît am guvernat Moldova, am făcut o mulțime de nedreptăți și de nelegiuiri; cugetul mă muștră, Dumnezeu să se îndure a mă ierta. Însă ce era să fac, cînd eram în înrudire și în amicitie cu toți boierii? Cum era să nu pun ministru pe vărul meu; logofăt mare pe cuscrul meu; postelnic pe fiul meu; președintele Divanului pe cumnatul meu; ispravnici pe nepoți și pe amici, priveghetori și polițai pe oamenii acestora?... De aceea dar, trebuie un prinț străin moștenitor tronului, un cap încoronat, care să stea în relații cu alte puteri europene, cu îndatorirea însă, după pretenția poporului, ca fiii sau moștenitorii săi să primească religiunea ortodoxă“.

Rețineți: ultimul domnitor moldovean vorbea despre **pretenția poporului**. Asta înseamnă că ideea monarhiei trecuse demult pragul cancelariilor și al conacelor boierești, ieșise în stradă, cum se spune, reînviind în sufletul oamenilor simpli imaginea familiilor voievodale care i-au dat, în timpuri vechi, pe Cel Mare, Cel Bun, Cel Viteaz, Cel Bătrîn, Cel Frumos, uitînd relativ repede veacul domniilor fanariote ce înrobeau țara turcilor...

Partida unionistă cîștigă teren cu fiecare zi, de-o parte și de alta a Milcovului. La 5 ianuarie 1859, Alexandru Ion Cuza este ales domn al Moldovei, care fusese pînă atunci comandantul armatei: „Patriot și cu idei largi, liberale, nu era însă un radical, cu idei extremiste“ (**Constantin C. Giurescu**). La 24 ianuarie 1859, Adunarea Electorală a Țării Românești votează în unanimitate pe Cuza ca domn. Unirea odată înfăptuită, se părea că „destinul românilor a încăput pe mîini providențiale“ (**Stelian Neagoe**). Domnul Unirii, cu incontestabilele lui merite, a trecut imediat la reformarea întregii societăți a celor aproape cinci milioane de locuitori ai României. Dar, după euforia generală a primelor succese politice, încep să apară tot mai multe disensiuni între domn și partide, cu deosebire în privința „Reformeii legii electorale“, a „Legii rurale“ și a „Secularizării averilor mănăstirești“. Guvernele se succed cu repeziciune — Barbu Catargiu, Nicolae Kretzulescu, Mihail Kogălniceanu — iar stabilitatea noilor

instituții este din ce în ce mai precară. Nemulțumirile conservatorilor, ca și ale liberalilor, l-au determinat pe Cuza să procedeze la o lovitură de stat (revoluțiunea pașnică din 2 mai 1864), în numele așa-numitului „absolutism luminat“. Următorii doi ani de domnie au însemnat readucerea în discuție a punctului 3 din „dorințele“ Divanurilor ad-hoc (1857), mai ales că Vodă comite câteva „erori politice“ și „greșeli omenști“, în iarna 1865—1866, care pun sub semnul întrebării chiar existența Unirii. Colaboratori apropiați, ca și adversari declarați, îi reproșează inconsecvențele, cîștigînd de partea lor și comandanții de armată; în noaptea de 11 februarie 1866, „complotiștii“ îl determinară să semneze actul de abdicare.

Se instituie o locotenență domnească, avînd misiunea de a aduce în țară...

..., „Prinț străin cu moștenirea tronului“

Fruntașii țării se opriră asupra contelui **Filip de Flandra**, fratele regelui Belgiei. Acesta, însă, la sfatul împăratului Napoleon al III-lea, rudă de-a sa, n-a primit tronul României, mai ales din cauza rivalităților manifeste ale puternicilor vecini ai țărișoarei de la porțile Orientului...

După îndelungi consultări, propunerea i-a fost adresată principelui german **Carol de Hohenzollern-Sigmaringen**, tinăr ofițer în armata Prusiei, al doilea fiu al lui Carol-Anton, descendent dintr-o veche familie domnitoare stabilită în sudul Germaniei. Plecînd să se întâlnească, la Düsseldorf, cu viitorul domn al țării, Ion Brătianu își va fi rememorat obîrșia acestuia, adusă în discuție de istoricul Mihail Kogălniceanu, ca argument al trăinicieii alegerii făcute. În stufosul arbore genealogic, întiul pomenit este Burkhard de Zolorin (sec. XI), din care, după 3 generații, apare contele Frederic de Zollern, burggraf de Nürnberg (mort în 1201). Acesta a avut doi fii, care au creat două ramuri distincte: cea **franconă** (Hohenzollern), descendenta lui Wilhelm I, împăratul Germaniei (1871—1888), și **ramura suabă** (Hohenzollern-

Sigmaringen), din rîndul căreia se amintește de contele Carol căsătorit în 1537 cu Anna de Baden, descendentă din familia lui Basarab I, întemeietorul Țării Românești! După alte 9 generații, avea să se nască prințul Carol-Anton (1811—1885); acesta, căsătorindu-se cu ducesa Josefina de Baden (1813—1900), a avut șase copii: primul a fost prințul Leopold (1835—1905), care prin căsătoria cu principesa Antonia (1845—1913), fiica reginei Maria a II-a de Gloria a Portugaliei (descendentă din Ștefan cel Mare al Moldovei!), va da României pe regele Ferdinand I (1865—1927)...

Principele Carol, în vîrstă de 27 de ani, acceptă propunerea făcută. Sînt de acord cu această alegere și monarhii Angliei, Italiei și Franței. Austria, fiind în pragul războiului cu Prusia, nu vedea cu ochi buni un Hohenzollern pe tronul Principatelor Unite. În țară, imediat se organizează un plebiscit (8 aprilie); poporul urma să se pronunțe pentru sau contra venirii noului domn. Rezultatul a fost peste așteptări: 685 969 voturi pentru și numai 224 împotrivă! Acum rămînea partea cea mai dificilă: aducearea principelui — printre liniile „dușmane“ austriece. Iată cum descrie acest episod inedit istoricul **P. P. Ponițescu**:

„De aceea, principele Carol trebuie să treacă prin Austria în ascuns. Luîndu-și rămas bun de la regele Prusiei Wilhelm I, acesta îi arată neplăcerea lui ca un Hohenzollern să devină vasalul sultanului, dar Carol îi răspunde că are de gînd să se scuture cît de curînd de suzeranitatea turcească și în chipul cel mai demn. Călătoria prin Austria o făcu sub un nume schimbat și purtînd ochelari negri, ca să nu fie recunoscut. Călătoria în tren cu clasa a II-a, însoțit de un singur secretar; la Baziaș, în Banat, principele Carol fu întîmpinat de Ion Brătianu, care călătoria și el cu nume schimbat, și se îmbarcă cu toții pe un vapor pe Dunăre. Abia la debarcarea la Turnu-Severin, cînd principele fu întîmpinat cu entuziasm de populație și garnizoană, comandantul vasului austriac își dădu seama, prea tîrziu, pe cine dusesese pe corabia lui. De la Turnu-Severin pînă la București, principele Carol călători cu căruța poștei cu opt cai îndemnați de

surugii și la 10 Mai 1866 (stil vechi) își făcu intrarea în București.

În aceeași zi, avu loc depunerea jurământului, cînd principele Carol pronunță cuvintele: **«Din clipa în care am călcat pe teritoriul României, am devenit român»**, cuvinte care fură îndreptățite cu prisosință în toată domnia lui“ („Istoria Românilor“, 1942).

Deoarece aproape o jumătate de veac, istoriografia comunistă a falsificat sau trecut sub tăcere adevărul despre domnia lui Carol I, cea mai lungă din istoria noastră (48 de ani, cu unul mai mult decît al patriarhului neamului românesc, Ștefan cel Mare și Sfînt!), vom avea acum ocazia să detaliem cele mai importante etape și momente ale vieții întemeietorului României moderne și, totodată, ale creatorului monarhiei noastre constituționale.

În primul rînd, este demnă de reținut scurta cuvîntare a tînărului principe, imediat după depunerea jurământului de credință, în care a spus: „Vă aduc o inimă leală, intenții curate, o voință hotărîtă de a face binele, un devotament neprecupețit către noua mea patrie și acel respect neclintit al legilor, pe care îl am de la strămoșii mei. Cetățean astăzi, mîine dacă va trebui, soldat, voi împărți cu voi soarta cea bună, ca și cea rea“. Această declarație solemnă avea să-i marcheze întreaga existență, nelipsită de griji, necazuri și opreliști. În acele zile de început, tatăl său îi scria: „Nu trebuie uitat niciodată că lucrezi în vederea viitorului, oricît de grea ar fi situațiunea prezentă“... Într-adevăr, prințul și apoi regele României a trecut prin mari greutăți, dar a avut și mari înfăptuiri. Dacă Bismark îl sfătuisese să nu accepte tronul, considerînd că-i o aventură să porți coroana unui stat lipsit de viitor, mai tîrziu, văzîndu-i împlinirile, a recunoscut netemeinicia părerilor sale pripite...

Născut și crescut în respectul legilor, înțîia preocupare a principelui a fost întocmirea unei noi constituții, socotind că statutul lui Cuza, din 1864, era prea absolutist. Alege modelul belgian și-l propune Adunării constituan-te, care îmbină principiile modern-europene cu cele tradițional-românești, ale pămîntului, oferind o Constituție de tip liberal-democratică, votată la 11 iulie 1866, la

două luni de la venirea sa în România! Prin ea se asigura libertatea individuală, egalitatea tuturor cetățenilor în fața legilor și se stabilea că țara este a poporului întreg. Legile erau alcătuite de către Cameră și Senat, rămânând Domnului să le promulge sau să-și exercite dreptul de veto. Această Constituție instituie domnia ereditară; cu modificări în anii 1879, 1884 și 1916, avea să rămână în vigoare pînă în 1923, cînd s-a votat Constituția României Mari.

Iată, în finalul acestui episod, creionat, portretul făcut domnitorului de către medicul Curții, dr. I. Mamulea: **profil de medalie, foarte frumos, ochii albaștri cu ușoare scilipiri verzui, vioi și mobili, din care izvorau priviri scînteietoare, cap de vultur așezat pe un trup bine făcut în finețea sa; se înțelege ușor prestigiul care însoțea și farmecul pe care-l emana personalitatea sa excepțională...**

„CE FACE VODĂ“

Şase foşti demnitari şi douăzeci de beizadele

Ostaş, în venele căruia curgea sîngele unui lung şir de militari şi capete încoronate, principele Carol şi-a pus, dintr-un început, chestiunea independenţei ţării. Plecînd să-şi ia în primire tronul, locotenentul în vîrstă de 27 de ani îi cere sfatul marelui cancelar Bismark; acesta nu-i aprobă hotărîrea, chiar şi numai pentru faptul că un ofiţer prusac nu poate accepta să se supună Porţii Otomane. Stăpîn pe sine, tînărul prinţ îi declară că „deocamdată voi suporta suveranitatea turcilor, dar în cel mai scurt timp voi cuceri independenţa cu armele“.

A trebuit să treacă mai mult de un deceniu, pentru ca această hotărîre să se împlinească; o perioadă de timp ce a fost considerată „un adevărat calvar“ pentru principele României. Cu toate că intrase în vigoare noua Constituţie a ţării (votată la 11 iulie 1866), prin care se stabilea că suveranul este un arbitru deasupra partidelor şi a evenimentelor şi că guvernul are autonomie în acţiunile sale, situaţia internă era deosebit de critică. Stabilitatea politică a statului lăsa mult de dorit: în 5 ani s-au schimbat zece guverne şi s-au făcut treizeci de remanieri! Jocul politicienilor precum şi anarhia din administraţie erau foarte departe de spiritul său de ordine şi încredere în litera legilor. În scurtă vreme însă, principele Carol avea să spulbere speranţa unora de a face din el — cum spunea un diplomat al vremii — un instrument al partidelor, ale căror patimi ajunseseră la paroxism. Se povesteşte că la cîteva luni după ce s-a instalat la Bucureşti, domnitorul a făcut o vizită neanunţată la Curtea de Apel din Capitală: nici un magistrat nu era la locul său; a plecat mai departe, la cîteva ministere —

aceeași situație. Mai mult, la întâlnirile propuse demnitarilor, de a veni la Palat, aceștia întârziu cu regularitate. Luînd parte la ședințele din Cameră, se confruntă cu... vociferările opoziției; calm, rostește: „Oricît veți striga, nu veți ajunge niciodată să obosiți răbdarea mea“.

Punctual și ferm, autoritar și mărinimos, moral și intransigent, Carol încerca să stabilească ordinea și armonia pe ruinele unei cumplite anarhii. În mărturiile culese de dl. **Tzigara-Samurcaș** se arată că domnul intra atunci într-un mediu românesc împestrițat de balcanisme și practici orientale; mai trăiau șase foști domnitori și vreo douăzeci de beizadele, fiecare cu obiceiurile și mai ales cu interesele sale. Un moment de cumpănă l-a reprezentat vara anului 1870, cînd s-a pus la cale o mișcare antidinastică: colonelul Al. Candiano-Popescu „aprinde“ Ploieștiul și proclamă republica. Armata reușește foarte repede să „stingă“ elanul răzvrătitudinii, care după un deceniu va deveni aghiotant regal și apoi deputat...

În toți acești primi ani de domnie, nelipsiți de griji și incertitudini, principele Carol — ajutat de cîțiva politicieni de marcă, precum Ion Ghica, Lascăr Catargiu și Ion C. Brătianu — începe un amplu proces de modernizare a economiei țării, de dotare și organizare a armatei, de ridicare a nivelului cultural și de trai al populației. Dar în primul rînd era vorba de atitudinea față de Poartă, care-i contestase domnia și chiar Unirea, turcii afirmînd că a fost recunoscută numai pentru perioada lui Al. Ioan Cuza. Datorită sprijinului și influenței lui Napoleon III, Victor Emanuel II și Bismark, Carol I primește firmanul de investitură în ziua de 11/23 octombrie 1866, recunoscîndu-se astfel Unirea, țara continuînd să plătească tributul. Cînd s-a dus la Constantinopol, pentru acest act, principele trebuia să se supună unui ceremonial înjositor, ce se rezerva domnilor români: sultanul i-a indicat să se așeze pe un scaun din fața sa (pus mai jos); Carol s-a făcut că nu înțelege gestul și s-a așezat pe canapea, lângă el. Faptul a fost consemnat ca o mare îndrăzneală, dar pînă la izbucnirea războiului aveau să treacă 11 ani. Pînă atunci însă țara trebuia întărită, structurile ei economico-sociale și culturale stabilizate.

Pină la război

Pe scurt, iată ce s-a întâmplat în această perioadă a monarhiei constituționale: obținerea unui împrumut de 36 610 500 franci, în special pentru sprijinirea industriei; crearea „Companiei române pentru exploatarea și comerțul de păcură”; înființarea Fabricii metalurgice „Freund” (București); deschiderea „Școlii centrale de agricultură și silvicultură” de la Herăstrău; participarea la expoziția universală de la Paris (1867) cu pavilion propriu (nu în cadrul celui al Turciei, ca pînă atunci); înființarea Bibliotecii Societății Academice Române; apariția revistei „Convorbiri literare”, organ al Societății „Junimea”; promulgarea Legii monetare (intră în vigoare la 1/13 ianuarie 1868), prin care se adoptă ca unitate monetară națională LEUL (cu 100 de bani), din aur și argint; Legea despre oficialitatea limbii române în școli apare manualul lui Ion Creangă „Metodă nouă de scriere și citire pentru uzul clasei I-a primare” (1868); începe activitatea Camerei de comerț și industrie din București; Legea construcției de șosele (naționale, județene și comunale); înființarea „Filarmonicii române” (București); Legea privind organizarea puterii armate — armata permanentă, corpul dorobanților și al grănicerilor, milițiile, garda orășenească și gloatele (pe principiile pașoptiste ale lui N. Bălcescu); ia ființă Fabrica de bere „Luther” (București), prima din România; inaugurarea liniei ferate București—Giurgiu (din gara Filaret — 19/31 octombrie 1869); se inaugurează clădirea Universității București (14/26 decembrie 1869); debutul lui Mihai Eminescu la „Convorbiri literare” cu poema „Venere și Madonă” (15 aprilie 1870); încheierea construcției liniilor ferate Ițcani—Roman și Pașcani—Iași; începe la 11/23 martie 1871 „marea guvernare conservatoare” a cabinetului condus de Lascăr Catargiu; în București sînt demarate lucrările la „drumurile de fier americane” (tramvaie cu cai) și pentru „iluminare și încălzire prin gaz”; inaugurarea Gării de Nord (13/25 septembrie 1872); prima expoziție de pictură și sculptură din București — N. Grigorescu participă cu 144 de lucrări (1/13 ianuarie 1873); Decret privind instituirea la

București a „Comisiunii monumentelor publice“ — clăsarea și conservarea monumentelor din România (6/8 aprilie 1874); între 1875 și 1880 se construiește (în prima etapă) Castelul Peleş din Sinaia (cînd se definitivau proiectele, un arhitect îi atrage atenția principelui Carol că-i foarte aproape de granița austro-ungară și răspunsul a fost prompt: „Cine vă spune că ea va rămîne acolo?“); la Iași se creează primul teatru profesionist evreiesc din lume, sub conducerea lui Avram Goldfaden (1876); la București apare ziarul „Timpul“ (1876—1884), la care va lucra M. Eminescu; în iunie 1876 au loc alegeri parlamentare, soldate cu victoria categorică a liberalilor. Etc., etc.

Sînt numai cîteva date din istoria acestui prim deceniu al domniei lui Carol I, despre care istoriografia marxist-leninistă (mai ales din „îpoca de aur“) afirma că a fost dominată de începuturile luptei de clasă, că burghezo-moșierimea suga sîngele poporului, că mizeria și analfabetismul se datorau exploatării omului de către om și că monarhul, în special, vindea țara străinilor! Nimic despre fabricile nou înființate, convențiile comerciale cu diverse țări europene, construcțiile bucureștene, tratatele privind navigația pe Dunăre și Marea Neagră, monedele de aur (20 lei) și de argint (1 leu), hotărîrile privind monumentele istorice, acțiunile întreprinse de oficialități pentru cunoașterea României în străinătate. Trist este faptul că nici actualii guvernanți, majoritatea parlamentară și președinția nu catadicsesc să spună adevărul despre realitățile acelei perioade, ca și ale monarhiei, în general, deoarece ar însemna să se dezică de la conduita lor neocomunistă, prin care trebuie veștejit tot ce a fost înaintea lor. Acum ei merg și se închină în fața icoanelor (!), țin discursuri la mormintele eroilor neamului, se declară continuatori ai democrațiilor occidentale, dar fac totul în chip... original, ca să nu spunem fariseic. Și se mai găsește cîte un senator cultivat (?), care afirmă cu dezinvoltură că regii noștri au fost trădători, iar pe ultimul dintre ei, Mihai I, îl consideră... primul nomenclaturist comunist. Cum poate o societate să progreseze, avînd asemenea reprezentanți, oameni incapabili să dis-

cearnă între bine și rău, între adevăr și minciună, între puterea deținută pentru moment și lungul drum al nepărtinirii? Desigur, nu trebuie trecute cu vederea greșelile unei etape sau alteia (reprimarea răscoalei țărănești din 1907, bunăoară), dar acestea pălesc total în fața crimelor, samavolniciilor, opresiunii, genocidului la care s-a dat comunismul român pe parcursul unei aproape jumătăți de veac. Exterminarea fizică și morală, foamea, frigul, frica și dezinformarea la nivel național au expulzat România din Europa pentru foarte mult timp.

La Curtea de Argeș

România, prin acțiunile tânărului principe Carol, își crea structurile ieșirii din Orient înainte încă de războiul menit să-i confirme independența. Da, acest străin, căsătorit în 1869 cu o poetă — Carmen Sylva, principesa Elisabeta de Wied — avea să respecte ca nimeni altul virtuțile poporului român și istoria noastră. Într-un discurs ținut la un deceniu de la venirea sa în Principatele Unite, regele Carol I spunea: „O națiune care-și respectă monumentele străbune și mai ales pe cele ale pietății și ale credinței creștinești are un viitor sigur și neclintit“. El, atunci, n-avea de unde să știe că într-un viitor vor veni comuniștii la putere, omorînd sute de mii de oameni, distrugînd biserici, lăsînd în paragină zeci și sute de relicve ale trecutului României. El, un străin abia venit la București, aflîndu-se într-o situație politică de neînviat, pornește să bată drumurile țării. În ziua de 2/14 octombrie 1866 vizitează Curtea de Argeș (unde a vrut să ajungă și regele Mihai, de Crăciunul anului 1990 și rămîne impresionat de construcțiile domnești; notează însă cu amărăciune: „din nefericire, splendida clădire se află într-o stare tristă; interiorul e distrus prin foc; trăznetul a lovit unul din turnuri și prin cutremur s-a crăpat unul din ziduri“... La 6 mai 1867 se întoarce și constată că acoperișul n-a fost refăcut, așa cum dăduse ordin, și hotărăște restaurarea impunătoarei biserici, dar în cîțiva ani nu s-au putut face decît reparații. La 25 mai 1873 avea

să constate: „s-a reparat numai temelia și-i foarte nemulțumit cu modul cum se execută lucrările“ (în „Memoriile“ sale, Carol relatează ca un cronicar apropiat domnitorului). **Titu Maiorescu**, ministrul cultelor, devenit unul dintre cei mai fideli și serioși sfetnici ai săi, apelează la arh. Viollet Le Duc, care-l propune pe arh. André Lecomte du Noüy, pentru continuarea lucrărilor; la întrevvedereea cu acesta, „Domnitorul îi recomandă foarte călduros să păstreze cu sfințenie vechile forme ale splendidei clădiri și să o ridice din tristă dărăpănare la vechea strălucire“ (25 mai 1875). La 11 mai 1878, deci la scurt timp după încheierea războiului de independență, Carol urcă pe schelele bisericii pînă la acoperiș, bucurîndu-se din toată inima de cele văzute, cît de frumos și precis a fost restaurat acest giuvaer al arhitecturii românești, avîndu-l „custode“ pe Alexandru Odobescu... Lucrările au mai durat pînă în 1886, ziua inaugurării fiind fixată în duminica de 12 octombrie: opera lui Neagoe Basarab a apărut atunci în toată splendoarea sa, după trei secole și jumătate de la întemeiere.

Acesta era omul destinat să obțină independența României. Într-o evocare a scriitorului-părinte **Gala Galaction**, am găsit acest fragment, mai mult decît elocvent: „Ce face Vodă? Vodă nu vorbește decît foarte puțin și totdeauna cu miez; Vodă nu azvîrle banii pe ferestre; Vodă nu stă la masă decît o jumătate de oră; Vodă nu bea; lui Vodă nu-i plac lăutarii; Vodă trăiește în palat ca un megaloschimnic în chilia lui“ (s.n.).

COMANDANT SUPREM AL ARMATELOR ROMÂNNO-RUSE

„Independența absolută a României a fost proclamată de toate vocile autorizate ale țării. Suveran și popor au luat hotărîrea neștrămutată de a o apăra cu arma în mână, ca și integritatea teritoriului cu care ea s-a identificat de acum înainte în ochii întregii populații române“.

MIHAIL KOGĂLNICEANU,

22 mai 1877

Puterea armată la români

Preocupat de punerea temeliiilor statului modern, principele Carol s-a îngrijit îndeaproape de reorganizarea și dotarea armatei, tinărul ofițer prusac avînd în această direcție toate cunoștințele necesare. Studiind tradițiile de luptă ale poporului român și mai ales legislația inițiată de Alexandru Ioan Cuza în politica militară, semnează legi (în 1868, 1872 și 1874) care, într-un deceniu, vor duce la crearea unei armate capabile să dobîndească independența României.

În preajma războiului din 1877, oastea română era formată din următoarele elemente: **armata permanentă** — cu rezerva ei; **armata teritorială** — cu rezerva ei; **milițiile**; **garda civică** — la orașe (sau garda orășenească) și **gloatele** — la sate (nu s-a apelat la ele, deoarece primejdia invadării teritoriului nostru de către turci a fost îndepărtată prin victoria de la Plevna). **Armata permanentă** se compunea din unități de infanterie, cavalerie, artilerie, geniu, flotilă, administrație și jandarmi (durata serviciului militar era de 7 ani, din care 3 în activitate și 4 în serviciu; îl satisfăceau toți tinerii în vîrstă de 21—29 ani).

Infanteria: 8 regimente de linie a câte două batalioane fiecare, 4 batalioane de vînători a câte 4 companii. Căvaleria: două regimente de roșiori a câte două escadroane fiecare. Artileria: 4 regimente cu câte 6 baterii fiecare (în total 96 guri de foc). Geniu: un batalion cu 4 companii de săpători-minari și o companie de pontonieri. Flotila: 4 nave de tonaj mediu („Ștefan cel Mare“, „Fulgerul“, „România“ și „Rîndunica“) și cîteva ambarcațiuni mai mici de pază-patrulare. Jandarmii erau organizați în divizioane, baterii, semibaterii și secțiuni, constituind artileria **armatei teritoriale** (sau nepermanente). Aceasta avea 16 regimente de infanterie (dorobanții) și 8 regimente de călărași; originalitatea acestor trupe consta din faptul că doar ofițerii erau angajați permanent, ostașii efectuînd stagiul cu „schimbul“ (serviciul activ era de 6 ani și se împărțea în patru schimburi egale, fiecare ostaș fiind o săptămînă în cazarmă și 3 acasă). **Milițiile** erau chemate sub arme numai în caz de război (30 batalioane și 30 escadroane); cetățenii pînă la 37 de ani, necuprinși în armatele permanentă și teritorială, erau organizați pe batalioane și escadroane, cîte unul din fiecare județ. **Garda orășenească** a fost organizată printr-o lege specială, în 1877, fiind formată din bărbați între 37 și 46 de ani, cu scopul apărării localităților în care locuiau.

Țara era pregătită să lupte. Carol I urmărea cu viu interes desfășurarea evenimentelor din sud-estul european, mai ales că se întrevedea un conflict major între Rusia și Turcia: prima putere nu renunțase la ideea de a stăpîni Orientul (țarul Alexandru al II-lea urma „litera“ Testamentului lui Petru cel Mare), în vreme ce Imperiul Otoman înăbușea în sînge revoltele din Bosnia, Macedonia, Serbia și Muntenegru (1875—1876), amenințînd în permanență noile structuri și realități românești.

După alegerile parlamentare din iunie 1876, în care liberalii obțin o victorie categorică, guvernul român înaintează un memoriu Înaltei Porți și puterilor garante, în care se revendică, printre altele, recunoașterea „individualității statului român“ și a numelui de România. Turcia nici nu vrea să audă... O dată cu constituirea noului guvern, în frunte cu Ion C. Brătianu, destinele țării încep

să se clarifice. Principele Carol îl trimite pe Brătianu să trateze cu rușii condițiile trecerii armatei țariste prin teritoriul nostru, în cazul unui conflict ruso-turc. Întrevederea are loc în Crimeea, la Livadia (29 septembrie/11 octombrie 1876), cu guvernatorul Gorciakov, rușii obligându-se să mențină și să apere integritatea României (condiție pe care au încălcat-o ulterior!). Printr-un joc perfid. Poarta proclamă o constituție așa-zis liberală (la 11/23 decembrie 1876), prin care România este numită „provincie privilegiată” a imperiului. Domnitorul, guvernul și parlamentul iau imediat atitudine, și, prin declarația primului-ministru, se specifică: „...niciodată sabia lungă a lui Baiazet și Mohamet nu a putut să pătrundă în munții României, unde cutează astăzi să străbată Midhat-pașa cu constituția lui” (s.n.). În termeni... diplomați, se amintea Porții că România nu mai poate suporta tutela nimănui. Totul se baza pe puterea armatei proprii, care intrase în faza decisivă de pregătire, organizare și dotare, avînd sub arme aproximativ 100 000 de oameni.

Perfidia rusă

La 31 martie/12 aprilie 1877 se hotărăște mobilizarea generală și, a doua zi, are loc un Consiliu de Coroană, hotărîndu-se semnarea Convenției de la Livadia (de către ministrul de externe Mihail Kogălniceanu și baronul Dmitri Stuart, însărcinatul cu afaceri rus la București — 4/16 aprilie). Peste o săptămînă, rușii au trecut Prutul, ceea ce însemna debutul ostilităților cu Poarta; țarul Alexandru al II-lea s-a întîlnit la Ploiești cu principele Carol I, asigurîndu-l și cu acest prilej că vor respecta legile și drepturile politice ale statului român. Turcii răspund prin bombardarea porturilor dunărene Brăila, Calafat, Bechet, Oltenița și Călărași, începînd și o amplă acțiune de piraterie (!) de-a lungul fluviului. Armata română, în majoritate concentrată în Oltenia, intră în acțiune și trage asupra Vidinului (26 aprilie/8 mai).

„Parlamentul român, constatînd că, prin actele de ostilitate începute de turci, legăturile dintre țara noastră și Imperiul otoman au fost rupte, votează la 9 mai 1877

independența României, care fu proclamată a doua zi, de către principe, cu ocazia aniversării urcării lui pe tron. Ziua de 10 Mai devenise astfel pentru români o dublă aniversare, a înscăunării dinastiei și a proclamării independenței, rămânând și sărbătoarea noastră națională“ (**P. P. Panaitescu**, „Istoria Românilor“, 1942). În aceeași zi, Carol I instituia Ordinul „**STEUA ROMÂNIEI**“, prima decorație românească. Guvernul anulează tributul către Turcia, punând suma respectivă (914 000 lei) la dispoziția Ministerului de Război. Declarația lui **Mihail Kogălniceanu** — „Sîntem independenți; sîntem națiune de sine stătătoare!“ — și înaltele decizii ulterioare au fost întâmpinate de popor cu un entuziasm extraordinar. Zile întregi, peste tot se cînta „Deșteaptă-te, române!“ ...

Încep dislocările trupelor. La 22 mai/3 iunie, Divizia a III-a intră în București, în mijlocul unei mari manifestații populare. Cu acest prilej, domnitorul Carol I trece trupa în revistă și decorează pe cei ce s-au distins în lupta de la Oltenița (28 aprilie/10 mai); doi soldați, artileristul **Costache Ochianu** și vînătorul **Dinu Enache**, devin primii ostași români care au primit Ordinul „**Steaua României**“ cu spade în grad de cavaler (aceeași distincție i-a fost înmînată la spital și locotenentului **Petre Rafail**, rănit în timp ce conducea focul celor două tunuri de pe digul Olteniței).

Armatele rusești forțează Dunărea pe la Zimnicea (la mijlocul lui iunie) și înaintează relativ repede prin nordul bulgar. După o lună, marele duce Nicolae, comandantul suprem al rușilor, trimite principelui Carol o telegramă, în care-i cere cu insistență ca armata română să treacă fluviul: „Les Turcs ayant amassé plus grandes masses à Plevna, nous abîment. Prie de faire fusion, démonstration et, si possible, passage du Danube que désires faire. Entre le Jiul et Corabia cette démonstration est indispensable pour faciliter mes mouvements“. Răspunsul: primele unități române trec Dunărea (20 august) pe la Zimnicea (podul de pontoane în lungime de 1 036 m fusese realizat de geniștii români), avîndu-l în frunte pe domnitorul Carol, numit comandant suprem al armatelor româno-ruse, și se îndreaptă spre Plevno încercuită de ruși.

Sfârșitul verii era ploios. Orașul-cetate rezista. Ducele Nicolae dorea să facă un cadou răsunător țarului Alexandru, cu prilejul zilei onomastice (30 august), astfel că a ordonat un asalt general asupra Plevnei, neținând cont de avertismentul principelui, care fusese informat că turcii se așteaptă la un asemenea atac și deci nu sînt șanse de izbîndă. Orgoliosul duce nu ascultă și, într-o zi, rușii pierd 16 000 de oameni. Numai românii reușesc să ocupe reduta Grivița 1, după lupte cumplite și pierderi grele (2 600 morți și răniți). În consiliul de război, Carol propune un lung asediu asupra Plevnei și ducele acceptă. După 3 luni de înfometare, turcii încearcă să spargă încercuirea, printr-un atac masiv, dar sînt înfrinți; în ziua de 28 noiembrie/10 decembrie 1877, Osman-pașa se predă, oferindu-și sabia colonelului român Cerchez, semnînd apoi capitularea. A doua zi, Carol I și Alexandru al II-lea au intrat victorioși în orașul aproape distrus.

Războiul continua pe alte fronturi. În ianuarie 1878, românii ocupă Smîrdanul și apoi Vidinul, silindu-i pe turci să ceară încheierea unui armistițiu. Prin pacea de la San Stefano (19 februarie/3 martie) se recunoștea independența României și realipirea Dobrogei, dar Rusia anexează sudul Basarabiei neținînd cont de promisiunile făcute! Românii protestează, dar rușii amenință cu dezarmarea armatei naționale, după ce fuseseră salvați de la o înfrîngere rușinoasă. Principele Carol declară:

„O armată care a luptat în fața țarului la Plevna poate fi zdrobită, dar nu dezarmată!”

Prin Congresul și pacea de la Berlin (1/13 iulie 1878), la care au luat parte Ion Brătianu și Mihai Kogălniceanu, se consfințește independența României, dar și retrocedarea celor 3 județe basarabene către Rusia... Totodată, Dobrogea și Delta Dunării intră oficial în componența României; peste o lună, autoritățile noastre preiau administrarea acestor vechi teritorii românești, după cinci secole de stăpînire otomană.

...În ziua de 8/20 octombrie 1878, armata română victorioasă pătrunde în București pe Podul Mogoșoaiei, care de atunci se va numi Calea Victoriei.

REGELE CAROL I

„Mare organizator, chibzuit și neîntrecut gospodar, în administrația internă a țării sale, bun, drept și totdeauna blînd și înțelegător al nevoilor poporului său, al cărui mare educator a fost, nu numai cu vorba ci și prin pilda propriei sale vieți, de muncă, exactitate, simplitate și sobrietate; înțelept, demn și fin diplomat, cu mult tact și mare prestigiu, în relațiunile din afară; militar viteaz și strateg iscusit, în război; om de vastă cultură și de mare considerație universală — recunoscut și respectat ca unul dintre cei mai înțelepți și ascultați suverani ai timpului — totdeauna bine informat și adînc cunoscător al problemelor generale ale epocii sale și al celor speciale, de prezent și viitor, ale țării sale; și, pe lîngă toate acestea, mare cunoscător și mînuitor de oameni“.

GRIGORE ANTIPA,
membru al Academiei Române

„Țara noastră de la fruntarii“

Așa numise principele Carol ținutul dintre Dunăre și Marea Neagră, recîștigarea Dobrogei fiind unul din obiectivele războiului de independență, pentru ca imediat după Congresul de la Berlin (1 iunie — 1 iulie 1878) să se facă preparativele pentru preluarea acestei regiuni de către administrația românească. Un rol deosebit în rezolvarea multiplelor probleme ridicate de noua stare de lucruri i-a revenit lui Mihail Kogălniceanu care, împreună cu Remus Opreanu, viitorul prefect de Constanța, a elaborat „Regulamentul de administrație publică asupra organizațiunei judecătorești, competenței și procedurii autorităților judecătorești din Dobrogea“.

Pregătirile fiind terminate, la 14 noiembrie 1878, domnitorul trece în revistă divizia aflată la Brăila, cu care ocazie este citită „Proclamația către armata română”:

„Proclamația către armata română”

«Soldați!

Puterile mari europene, prin Tratatul de la Berlin, au unit cu România Dobrogea, această veche posesiune a prinților noștri de mai înainte.

Azi veți pune piciorul pe acest pământ care devine din nou românesc. Însă acum veți merge în Dobrogea, nu în calitate de cuceritori, ci de amici, ca frați ai locuitorilor, care de azi înainte sînt concetățenii noștri.

Ostași!

În această nouă Românie, veți găsi o populațiune care în cea mai mare parte este deja românească. Însă veți găsi și locuitori de alt neam și alte credințe. Toți aceștia, care devin membri ai statului român, au același drept la protecțiunea și la dragostea voastră!

Între ei veți găsi mahomedani, ale căror obiceiuri se deosebesc de ale noastre. Vă recomand cu deosebire ca să respectați credința lor.

Fiți în mijlocul noilor voștri concetățeni ceea ce ați fost atît în timp de pace cît și pe cîmpul de onoare: model de bravură și de disciplină, apărători ai drepturilor României și anteluptători ai legalității și ai civilizației Europei; astfel vă cunoaște acum întreaga Europă, și cu mîndrie confirmăm aceasta.

Așadar, drum bun, soldați, și Dumnezeu să vă apere.

Trăiască România!

Dat la Brăila, la 14 noiembrie, anul 1878.

CAROL»

Totodată s-a redactat și o „**Proclamație domnească**“, în limbile română, turcă, greacă și bulgară; tipărită pe foi volante, a fost răspândită în toată Dobrogea, care în zilele de 14—18 noiembrie a trăit momente cu adevărat istorice, după patru veacuri și jumătate de stăpânire otomană. Peste tot (la Babadag, Tulcea, Constanța, Mangalia) principele Carol, suita și armata s-au găsit în fața unei mulțimi entuziasmate, care a ridicat arcuri de triumf, i-a întâmpinat cu pîine și sare, cu tablouri alegorice și steaguri tricolore. Noua provincie intra pe marea poartă a modernizării vieții social-economice și cultural-spirituale, prin respectarea drepturilor tuturor cetățenilor, indiferent de naționalitate și credință... Prin modificarea articolului 7 din Constituție, se deschidea calea încetățenirii necreștinilor; evreii care luptaseră în război au devenit, prin lege, cetățeni români.

Drumul spre „Micul Paris“

Țara cunoaște prefaceri substanțiale în toate domeniile, chiar dacă erau de învins numeroase greutăți și inerții. Prestigiul României crește pe plan internațional, stabilindu-se relații diplomatice normale, la rang de legăție, cu 18 țări, printre care: Rusia, Austro-Ungaria, Turcia, Italia, Serbia, Bulgaria, Belgia, Olanda, Monaco, Franța, Marea Britanie, Germania, Grecia, S.U.A., Spania; țările nordice aveau la București consulate. Pe plan intern, încep importante lucrări de construcție și amenajare a teritoriului (demarează construirea căii ferate Buzău—Mărășești, prima linie feroviară executată de statul român, și se termină tronsonul Ploiești—Predeal, 1879); se înființează la București „Agenția Havas a României“, prima noastră agenție de presă, ca sucursală a agenției franceze „Havas“. La 18/30 ianuarie 1879 are loc premiera piesei „O noapte furtunoasă“ de I. L. Caragiale, avînd în distribuție pe Grigore Manolescu, Ion Panu, Ștefan Iulian, Mihail Mateescu, Ana Dănescu, Anicuța Popescu și Aristizza Romanescu (în rolul lui Spiridon). La 30 martie se votează Legea privind înființarea

Academiei Române (în locul Societății Academice Române), cu 3 secțiuni: literară (literatură, artă, filologie și filozofie), istorică (istorie, geografie și științe sociale) și științifică (științe teoretice și aplicate).

La jubileul de 25 ani al acestui lăcaș de cultură, Carol I avea să rostească: „Renumele Academiei noastre, încă tânără, trebuie să aibe un răsunet departe peste hotarele țării, spre a atrage în Capitala României bărbații însemnați, cari să se încredințeze că vechile Principate Dunărene s-au transformat în un centru de civilizație și de propășire și au devenit, prin vitejia armatei, ce a uimit lumea prin avântul său și tăria sa — un stat puternic și neatârnat, stabilit pe temelii așa de tari, încît nici o sguduire nu-l mai poate zdruncina“. Este semnificativ faptul că acest om, străin de neam și țară pînă de curînd, cunoștea atît de bine spiritul limbii română, istoria și tradițiile poporului nostru, încît în 1884 spunea: „Ce limbă are norocul de a dispune de patru cuvinte pentru o însușire, care trebuie să fie mîndria fiecărui popor, care trebuie să fie scrise pe steagul fiecărei armate: **voinicie, vitejie, bravură, eroism?**“ Referindu-se la poezia populară românească și la valorile vechilor cărți bisericești, regele spunea că „Poezia a devenit astfel cea dintîi temelie a limbii“...

Recunoașterea independenței României de tot mai multe state și prefacerile interne făceau ca rangul de principat să nu mai corespundă noilor realități. Astfel că, în ședința din 14 martie 1881, Parlamentul votează transformarea României în REGAT. Principele Carol va fi încoronat REGE în ziua de 10 Mai, devenită Zi Națională, în Catedrala Mitropoliei din București; coroana regală fusese turnată din oțelul unuia din tunurile turcești capturate la Plevna. Cu prilejul aceleiași ceremonii, a fost încoronată și Regina Elisabeta, născută principesă de Wied, cu care domnitorul se căsătorește în 1869; regina va fi cunoscută ca poetă sub numele de Carmen Sylva. Populația Capitalei manifestă un entuziasm deosebit: se scandează „Trăiască Regele!“ și se dă drumul la stoluri de porumbei albi, la trecerea caleștii cuplului regal; clădirile erau împodobite sărbătorește, cu crengi de brad și steaguri tricolore.

Dincolo de aceste dovezi de apreciere la adresa monarhiei constituționale, locuitorii țării erau conștienți că se află în fața unor prefaceri cu adevărat radicale, că România își întemeia noua existență pe temelii moderne, avînd în cîțiva dintre fruntașii politici și oamenii de cultură piloni de bază pentru ridicarea edificiului național. Apărător al idealurilor democratice, Mihail Kogălniceanu devine, ca și Titu Maiorescu, unul din principalii susținători ai regelui, participînd ca diplomat și legiuitor la toate marile schimbări, indiferent de guvernele ce se succedau — liberali sau conservatori. Rînd pe rînd, sînt elaborate legi privind organizarea Dobrogei, sănătatea publică, economia rurală, pentru încurajarea industriei naționale și a comerțului, pentru constituirea unei flote românești, construirea podului peste Dunăre, răscumpărarea căii ferate Cernavodă—Constanța, înființarea porturilor franco Galați și Brăila, tarifele vamale, creditele agricole, dotarea armatei etc.

Pînă la sfîrșitul veacului, România se îmbogățește cu edificii și instituții care o așază în rîndul națiunilor de frunte în Europa. Bucureștiul începe să-și schimbe fizionomia: se modernizează străzile și se introduce iluminatul electric (pe locul unde astăzi se află Biblioteca Centrală Universitară se instalaseră, în 1882, primele generatoare electrice din România, numite „fabrica de curent“), se termină clădirea Băncii Naționale, Casa Vernescu (actualul sediu al Uniunii Scriitorilor), Casa Monteoru (azi Casa Scriitorilor), Teatrul Național, Școala centrală de fete, Palatul de Justiție, Foișorul de foc, Palatul Poștelor, Observatorul astronomic, Palatul Ministerului Agriculturii și Domeniilor, Palatul C.E.C., Institutul de arhitectură, Palatul Cantacuzino (azi Muzeul „George Enescu“) și altele. Toate acestea aveau să schimbe fața Capitalei, care la începutul secolului al XX-lea va fi numită „Micul Paris“. Savantul **Grigore Antipa** a început, în 1893, reorganizarea Muzeului de istorie naturală, folosind, pentru prima dată în lume, un nou procedeu expozițional — dioramele, cu ajutorul cărora viețuitoarele sînt prezentate în mediul lor de viață.

ROMÂNIA MICĂ

„Regele Carol I a reușit să creeze un stat european modern. Lupta împotriva obiceiurilor turco-orientale și valorifica însușirile morale ale cetățenilor. Totuși, nu numai o dată, în fața enormelor greutăți cu care se confrunta, s-a gândit să abandoneze totul. Își va face însă datoria pînă la capăt. Prestigiul său creștea o dată cu trecerea timpului. În 1913, strălucirea lui se afirmă din plin pe plan internațional, atunci cînd a fost ales ca arbitru în conflictul dintre popoarele balcanice. Astfel, Carol I va dăinui ca un exemplu de funcționare fericită a monarhiei constituționale.”

Colocviu internațional „Monarhiile în lumea actuală”,
Universitatea Complutense Mihai I,
22 august 1990, Madrid,

Legi, înfăptuiri, deziderate

După cum remarcă majoritatea istoricilor, intervalul 1881—1914 a reprezentat pentru România o perioadă de mare progres sub raport economic și cultural, de importante clarificări în plan socio-politic. Cu toate convulsiile prin care trecea, ca urmare a unor grele moșteniri din epocile precedente, țara își schimba fizionomia și structurile, ajungînd un factor de stabilitate și decizie în sud-estul Europei, înaintea primului război mondial. Atunci i se spunea **România mică**, mereu cu gîndul la ceea ce trebuia să devină patria tuturor românilor...

De altfel, acest gînd a fost rostit destul de clar chiar de către principele Carol, în 1874, cînd se analizau proiectele construirii castelului Peleş, ca reședință de vară, în perimetrul Sinaiei; la observația unui arhitect că-i foarte aproape de graniță, principele întreabă: „Cine vă spune că ea va rămîne acolo?” Sosit în Principatele Uni-

te în toiul războiului austro-prusian, tânărul ofițer se pregătea să intre cu armata în Transilvania, dar conflictul s-a terminat în vreo șase săptămîni, ceea ce a dus la abandonarea ideii. Nici în 48 de ani de domnie, regele n-a putut reîntregi România, mai ales că relațiile inter-europene nu ne erau prea favorabile. „Pentru a nu rămîne izolată în rețeaua de alianțe (Germania, Austro-Ungaria și Italia constituiseră prin tratatele din 1879 și 1882 Tripla Alianță), ca o reacție față de politica țaristă după evenimentele din 1878 și dînd urmare sentimentelor net progermane, ale regelui Carol I, guvernul liberal încheie, la 30 octombrie 1883, la Viena, pe o durată de 5 ani, un tratat secret de alianță cu Austro-Ungaria, la care aderă, în aceeași zi, Germania, iar în 1888 și Italia. Prelungit de mai multe ori, tratatul a rămas în vigoare pînă la izbucnirea primului război mondial“ (Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu — „Istoria românilor“, Ed. Albatros, 1975).

Este o perioadă de frămîntări, datorită eforturilor modernizării agriculturii și dezvoltării industriei. Prin legile din 1878, 1881 și 1889 (mai ales după răscoalele țărănești din 1888) se urmărea împrăștierea țăranilor de pe moșiile statului, în vreme ce continua să fie dominantă marea proprietate. „Tocmelile agricole“ sau „învoielile“ reglementau condițiile prin care se putea lua pămînt în arendă de la moșier sau de la arendașii intermediari. Avîntul agriculturii însemna creșterea numărului batozelor și secerătorilor, sporirea suprafețelor însămînțate, cu deosebire în cîmpiile Bărăganului și Burnazului și în Dobrogea. Cum în regiunea reintrată în fruntăriile țării lipsea moșierimea, datorită faptului că mulți dintre proprietarii musulmani abandonaseră pămînturile, s-a procedat la vînzarea de loturi între 10 și 100 ha, cu prioritate localnicilor și coloniștilor din alte părți ale țării. Împrăștierea veteranilor din războiul de independență în Dobrogea a fost însoțită de facilități excepționale: cei ce doreau să se stabilească primeau loturi de 8 ha plătibile în 60 de rate anuale, erau scutiți de impozit 5 ani, li se acordau ajutoare pentru construirea caselor, procurarea vitelor și uneltelor, primeau pomi fructiferi din pepinie-

rele statului. Dacă în 1885 aici erau cultivate aproximativ 240 000 ha, în două decenii suprafața s-a triplat! De o importanță deosebită pentru economia țării au devenit podgoriile din zonele Murfatlar și Isaccea, precum și perimetrele rezervate apiculturii. De asemenea, un avânt deosebit l-a luat piscicultura în lacurile Razelm și Baba-dag și în Delta Dunării, Dobrogea devenind principalul furnizor de pește al țării. Savantul **Grigore Antipa** s-a bucurat de înalta apreciere a regelui Carol I, care se îmbarca deseori pe crucișătorul „Elisabeta“ și participa la cercetările biologice marine și la lucrările de amenajare a canalelor Deltei, susținând proiectele de o deosebită valoare economică și militară a acestei zone (canalul Dranov — Gura Portiței a fost terminat în anul 1914).

„Astfel, în timp ce în restul țării cercurile guvernante național-liberale refuzau să ia în considerare înfăptuirea unei reforme agrare largi, răspunzând solidar împreună cu conservatorii de soarta nenorocită a țăranului și zguduirile sociale de mari proporții, ca acelea din 1907, în Dobrogea, sub trei guverne liberale, s-au aplicat legiuiri care, alături de alți factori, au impus concepția despre caracterul ineluctabil al reformei, legiferată și aplicată abia după primul război“ (**Adrian Rădulescu și Ion Bitoleanu**, „Istoria românilor dintre Dunăre și Mare. Dobrogea“, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1979).

Pină la războaiele balcanice

Țară eminentemente agrară, în secolul XX, România n-a fost decît în ideologia și mințile comuniștilor; timp de aproape o jumătate de veac, doctrinarii dejiști-ceaușiști acredatau ideea moștenirii unui fel de țări africane, în care oamenii culegeau doar fructe și hăituiau animalele, regimul democrat-popular și apoi cel al socialismului multilateral dezvoltat descoperind ciocanul și nicovala! Ei nu s-au ostenit să citească nici măcar pe **Lucrețiu Pătrășcanu** care, analizînd situația industriei României la cumpăna secolelor, ajunge la următoarea concluzie: „Dezvoltarea sectorului capitalist în economia românească

a cunoscut un progres lent pînă în 1880, cînd face un puternic salt pînă în 1902 și înaintează apoi cu pași repezi pînă în 1913 (protecționismul practicat în politica economică a României mici a fost factorul important al creșterii industriei autohtone). În anul 1883, asistăm la prima **hausse**. Anii speculativi după 1883, și în special unii după 1903, au fost numiți în economia românească dinainte de războiul mondial drept **epoca de aur** („Un veac de frămîntări sociale, 1821—1907“). Iată și cifre elocvente pentru anul 1911: din totalul de 170 524 lucrători, în industria mare erau ocupați 46 280, la C.F.R. 18 556, în industria extractivă 10 058, restul fiind salariați în ateliere și industria mijlocie. Dacă n-ar fi fost așa, pe ce bază s-ar fi născut mișcarea socialistă și cum s-ar fi dezvoltat proletariatul? Întrebare pe care nu și-au pus-o tovarășii brucani și bîrlădeni...

Să revenim la acea cu adevărat „epocă de aur“, în care au trăit și creat clasicii literaturii române: **Eminescu, Creangă, Caragiale, Titu Maiorescu, Vlahuță, Coșbuc, Slavici, Barbu Delavrancea** ș.a., s-au afirmat **B. P. Hasdeu, Alexandru Odobescu, Simion Mehedinți, Ovid Densusianu, Sextil Pușcariu, Al. Xenopol, Ioan Bianu, Gr. G. Tocilescu, Vasile Pârvan, Constantin Giurescu** și **Nicolae Iorga**, apoi, **Spiru Haret, Gh. Țițeica, Gr. Cobălcescu, Carol Davila, Emil Racoviță, Vasile Conta, Petre Poni, Traian Vuia, Aurel Vlaicu, Henry Coandă** și încă mulți alți savanți și cercetători, mari artiști ca **Nicolae Grigorescu, Ștefan Luchian, Ion Andreescu** și **George Enescu**. Toți s-au putut manifesta plenar și și-au împlinit crezurile, chiar dacă uneori greutatea sau bolile le-au diminuat elanurile creatoare. O pleiadă de oameni de cultură, artă și știință pe umerii cărora s-a ridicat edificiul civilizației românești contemporane. Academia Română și „Fundațiunea Universitară Carol I“ (1891) aveau să joace un rol determinant în propulsarea valorilor naționale, antrenînd în activitatea lor pe reprezentanții „intelighenției“ din Transilvania, Bucovina și Basarabia. Într-un fel sau altul, România mică lua parte la toate frămîntările românilor din teritoriile ocupate, precum s-a întîmplat în cazul „procesului memorandiștilor“ (Cluj, mai 1894) cînd fruntașii Partidului Național Român (prin-

tre care **Ioan Rațiu, Vasile Lucaciu, Gheorghe Pop de Băsești**) au fost condamnați de unguri la mulți ani de închisoare. După puternicele manifestații populare de protest de la București, regele Carol I inițiază un lung schimb de mesaje cu împăratul Franz Joseph I, în urma cărora inculpații au fost grațiați (19 septembrie 1895).

Printre numeroasele alte acțiuni menite să sprijine creațiile autohtone este și trimiterea tinerelor talente la studii în marile centre europene, pe cheltuiala statului. Un singur caz, dar elocvent, de care-și amintea mai târziu generalul adjutant **G. P. Georgescu**: „Regele nu era un admirator al muzicii. Totuși, asistînd la Ateneu la un concert dat de George Enescu, copil de 14 ani, care conducea orchestra executînd opera sa «Poemul Român», am putut constata cît a fost de impresionat, căci a și dat dispozițiuni să fie trimis în Franța copilul mare artist, ca să-și desăvîrșească însușirile geniului său“. Peste puțin timp, la Paris, Enescu începea suita de prime audiții și extraordinare concerte care-l vor face celebru în întreaga lume muzicală.

Țara prospera. După ce, în 1903, arhitectul francez Ed. Redont a început amenajarea parcului din zona Filaret, numită ulterior „Parcul Carol“, la 6 iunie 1906 se inaugurează aici **Expoziția generală română**, prima manifestare, de acest gen, din țara noastră. Pe lângă gazde, aveau pavilioane proprii românii din Transilvania, Bucovina, Basarabia, Banat și Macedonia, precum și firme din Franța, Serbia, Austria, Italia și Ungaria. La deschidere, **Ion Lahovari**, ministrul domeniilor, a subliniat că această expoziție are menirea de „a arăta astfel țării și străinătății o icoană a muncii, a energiei poporului român“. Mulțumind organizatorilor, regele Carol I afirma: „Cu adîncă bucurie salut deci înția noastră expoziție națională, adevărată sărbătoare a muncii românești și demnă încoronare a 40 de ani de lupte și eforturi“.

După răscoalele țăranilor din 1907, care au însemnat mii de morți și arestări masive, reprimarea fiind impusă pentru a nu da posibilitate Rusiei să intervină (cum intenționa), regele a inițiat adoptarea unei noi legi privind învoielile agricole, care interzicea munca și dijma în tarla,

precum și dările suplimentare în natură, bani sau muncă; de asemenea, legea votată în 5 ianuarie 1908 prevedea că toate contractele colective dintre moșieri și țărani sînt supuse unei înregistrări obligatorii; o comisie specială, aleasă pe 5 ani, fixa prețul maxim al arendei pămîntului și minimumul de salarii pentru muncitorii agricoli. Cu toate că această lege ameliorea situația țărănimii, adevărata **reformă agrară** avea să fie inițiată de regele Ferdinand I, în 1917 și aplicată imediat după terminarea războiului, încheiată în 1921 și legiferată pentru totdeauna prin Constituția din 1923.

Dar, pînă atunci, România mică avea să treacă prin alte două mari încercări...

RĂZBOI ȘI NEUTRALITATE

„Regele acesta era bătrîn și, de mai mulți ani, bolnav. Zăcea în pat, uneori zile întregi. A fost un rege mare. Va rămîne în istorie. În istoria universală: creatorul României moderne. Dar în 1912 era bătrîn și bolnav. Nu putea, tocmai acum, să-și schimbe nici vechi păreri înrădăcinate și nici să-și calce peste fire“.

C. GANE,
1936

Războaiele balcanice

Trecuseră patru decenii și jumătate de la urcarea pe tron al regelui Carol (la început ca principe vasal Turciei), timp în care România mică își cucerise independența, se modernizase și devenise o forță de care se ținea seama în sud-estul Europei. Mereu preocupat de destinele țării, căutînd permanent să țină balanța dreaptă în disputele politice interne și să-i întărească prestigiul pe plan extern, regele simte că-l lasă puterile tocmai în momentul în care cazanul balcanic era sub presiune.

Încă din 1909, în Ordinul de zi către armată, cu prilejul Anului Nou, el spusese: „Evenimentele ce se desfășoară în jurul nostru ne arată că neîncetat trebuie să veghem asupra puterii noastre militare, spre a fi pururi pregătiți a înfrunta primejdiile care s-ar putea ivi“ (s.n.). ... Acțiunile „Junilor Turci“ și revoltele din țările peninsulei făceau să pîrîie din toate părțile Imperiul Otoman, fapt ce interesa în egală măsură Rusia și Austro-Ungaria, fiecare dorind să-și întărească pozițiile în această parte a continentului. „Apelul regal“ viza tocmai schimbările raporturilor de forțe din zonă, care ar fi putut să influențeze și situația României. După schimbarea cabinetului conservator condus de P. P. Carp (1912) și venirea la

putere a guvernului Titu Maiorescu — Take Ionescu, regele Carol trimite în Parlament un mesaj (4 aprilie 1912), prin care făcea bilanțul ultimelor acțiuni menite să consolideze cadrul legislativ al dezvoltării țării, în toate domeniile vieții social-economice și culturale. Legile respective vizau meseriile, creditul și asigurările muncitorești, încurajarea industriei naționale, scutirea de impozite a micilor proprietăți urbane și a micilor patentari, ridicarea taxelor vamale în vederea ieftinirii traiului, reforma universitară concepută pe temeiul autonomiei celei mai înalte instituții a învățământului public, restabilirea păcii în biserică, acordarea drepturilor politice locuitorilor din Dobrogea, autorizarea construcției conductei de petrol Băicoi—Constanța și, nu în ultimul rînd, reorganizarea și întărirea armatei.

Războiul bătea la ușă. Mai bine-zis războaiele balcanice, precum vor fi numite în istoriografia modernă. În septembrie și octombrie, Bulgaria, Serbia, Muntenegru și Grecia declară război Turciei (după ce aceasta pierduse confruntarea armată din Tripolitania cu Italia) și obțin victorii pe toate fronturile. Referitor la ședința Consiliului de Miniștri din 22 septembrie 1912, care analiza situația beligeranților și poziția ce trebuia s-o aibă țara noastră, Al. Marghiloman notează în „Jurnalul” său: „Regele mișcător. Partidă mare de jucat și mai grea ca în 1878. Să se sfîrșească tot printr-o conferință, și trebuie ca România să ia parte alături de Marile Puteri, nu în culise”. Acestea din urmă considerau Turcia un „rău necesar” în stabilitatea sud-estului european, mai ales că deținea strîmtorile Bosfor și Dardanele, spre care-și îndreptaseră privirile rușii (încă de pe vremea lui Petru cel Mare) și-n ultima vreme austrieii. În decembrie se convoacă la Londra o întrunire a mai-marilor zilei (pe fronturi se stabilise un armistițiu), care nu satisfăcu nici una din părți, astfel că războiul reizbucni, în defavoarea Turciei.

Față de situația creată, în România se cristalizără mai multe opinii: regele era pentru o strictă neutralitate, liberalii se țineau în expectativă, dar cereau rectificarea graniței dobrogene cu Bulgaria. Take Ionescu încerca o

apropiere de Franța (știind de existența tratatului secret cu Puterile Centrale) și P. Carp dorea să intrăm în război, pentru a bara drumul bulgarilor spre Gurile Dunării și a face joncțiunea cu rușii (el cerea cu insistență apărarea României împotriva slavilor din est și sud). Pe fundalul acestor dispute, la Petersburg a fost convocată o conferință internațională (18 martie — 2 aprilie 1913), la care luau parte reprezentanții Rusiei, Germaniei, Marii Britanii, Austro-Ungariei, Italiei și Franței. Printre altele, protocolul semnat prevedea o derizorie rectificare a frontierei între Dunăre și Marea Neagră, fapt ce-i nemulțumea pe români care doreau garanții mai serioase față de pretențiile Bulgariei.

Statele balcanice recent eliberate reiau ostilitățile, de data aceasta între ele, pentru împărțirea prăzii de război (Macedonia). La 16 iunie 1913, Bulgaria atacă Grecia, Serbia și Muntenegru, foștii ei aliați. Fruntașii politici Take Ionescu, Nicu Filipescu și Ionel Brătianu organizează o mare manifestație populară în București, pentru intrarea României în război. Mii de cetățeni se strânseseră sub ferestrele palatului regal, scandînd: „**Mobilizarea, mobilizarea!**” Regele Carol și guvernul condus de Titu Maiorescu au cedat, astfel că, la 20 iunie, se declară mobilizarea generală. „În cele dintîi zile din iulie — avea să scrie, în aceeași toamnă, **Nicolae Iorga** — cinci corpuri de armată, întreaga forță militară din prima linie a României, erau la Dunăre, alcătuiind o armată de 500 000 de oameni. Ea intră imediat în acțiune, fără a se preocupa de sfaturile ce veneau de la Viena. Silistra și teritoriul pînă la linia Turtucaia — Balcic fură ocupate fără rezistență de generalul Culcer. Pe șlepuri la Bechet, pe podul de vase de la Corabia — un nou pod fu făcut apoi la Turnu Măgurele — trecură corpurile I, IV, II și III, înaintînd în această ordine.” Campania pacificatoare fără vărsare de sînge, dar cu multe victime (holera care făcea ravagii în rîndul bulgarilor și sîrbilor a intrat și în armata română!), a ajuns în 10 zile în apropierea Sofiei. Regele Ferdinand al Bulgariei trimise regelui Carol I cererea „de cruțătoare oprire” a trupelor.

Se convoacă la București o Conferință de pace (16—18

iulie), la care participară România, Grecia, Muntenegru, Serbia și Bulgaria, prin care se încheia al doilea război balcanic. Prin tratatul semnat, României i-a revenit Cadrilaterul (județele Durostor și Caliacra). Dar nici această pace nu va dura mult, deoarece învrăjbirile dintre statele balcanice și mai ales interesele Marilor Puteri ajunseseră la un punct critic, „butoiul cu pulbere“ aruncînd lumea, peste un an, în prima conflagrație mondială.

Neutralitate — pînă cînd?

Înainte de a schița tabloul evenimentelor din perioada 1914—1916, se cuvine să ne întoarcem cu două decenii și jumătate în urmă. Datorită faptului că familia regală nu avea moștenitor, (unica fiică decedase la vîrsta de 4 ani, în 1874), printr-o lege specială, Carol îl proclamă moștenitor pe nepotul său **Ferdinand**, fiul lui Leopold de Hohenzollern, fratele mai mare al regelui. Principele Ferdinand (născut în 1856) a primit investitura în anul 1889 și s-a stabilit în țară, căsătorindu-se în 1893 cu principesa **Maria de Edinburg**, nepoata reginei Victoria a Marii Britanii (descendentă prin femei din voievodul Basarab I). Ei au avut șase copii: **Carol** (1893—1953), **Elisabeta** (1894—1961), **Maria** (1900—1961), **Nicolae** (1903—1978), **Ileana — Maica Alexandra** (1909—1991) și **Mircea** (1913—1916).

...După demisia cabinetului Titu Maiorescu (31 decembrie 1913), regele Carol îi propune la I. I. C. (Ionel) Brătianu să formeze noul guvern; acesta însoțise trupele române în Bulgaria, de unde a trimis în țară o scrisoare-program, în care se preconiza „votul universal și exproprierea marii proprietăți, care va fi împărțită țăranilor“. În luna februarie 1914, începînd în Parlament discutarea revizuirii Constituției, pentru a o pune de acord cu promisiunile reforme. Discuțiile aprinse se prelungiră pînă în aprilie (P. Carp susținea menținerea marii proprietăți, C. Stere pleda pentru împroprietărirea țăranilor și drepturile muncitorilor), fără să se ajungă la rezultatul scontat. Cum zăngănitul armelor se auzea din ce în ce mai

insistent în sudul Dunării, atenția tuturor era îndreptată într-acolo. După cum se știe, regele Carol semnase un tratat secret cu Tripla Alianță, România devenind a patra forță (îndreptată, în special, contra Rusiei).

Pe de altă parte, atitudinea pasivă a Vienei față de nedreptățile la care erau supuși românii din Transilvania, din partea ungarilor, îl irita foarte mult pe rege. El îi spusese cu câțiva ani înainte prințului Fürstenberg, ambasadorul Austriei la București: „De câte ori am vrut să fac ceva în această țară, am găsit Austria în calea mea”. Zbuciumul său transformat într-o adevărată dramă psihologică a fost astfel surprins de viitoarea regină Maria (în „Povestea vieții mele”): „Din nenorocire însă pentru Tripla Alianță, Austro-Ungaria avea două laturi, cea germană și cea maghiară. Aceasta din urmă era privită de români cu ură. Deși regele Carol trimisese deseori plângeri la Viena, prigonirea poporului nostru sub dominațiunea ungară nu scădea nicicum, umplînd astfel de amărăciune inimile românești”. Așa se face că politica sa „suferi oarecari schimbări”, mai ales că-n rîndul populației cîștiga teren propaganda franco-rusă, în chestiunea Transilvaniei, iar Berlinul se arăta opac față de demersurile și frămîntările regelui. În aceste împrejurări, avu loc vizita țarului Nicolae al II-lea la Constanța (mai 1914), în cursul căreia Carol ar fi promis neutralitatea României, în cazul unui viitor conflict...

Evenimentele se precipită. La 15 iunie are loc „atentatul de la Sarajevo” și, imediat, Austro-Ungaria declară război Serbiei. Împăratul Franz-Josef îi cere lui Carol să intre în război. Reprezentanții Antantei (Tripla înțelegere) fac cunoscut guvernului român acordul lor privind unirea Transilvaniei cu România, dacă participă la război împotriva Puterilor Centrale (Tripla Alianță). Împăratul Germaniei, Wilhelm II, trimite regelui nostru următoarea telegramă: „Gîndurile mele se îndreaptă către Tine, care ai întemeiat la Gurile Dunării un stat civilizat și ai ridicat astfel un zăgaz în fața valului slav. Eu am încredere că vei fi credincios prietenilor Tăi și că vei îndeplini neapărat datoriile Tale de aliat”. La 19 iulie, Germania declară război Rusiei, iar a doua zi, cancelarul Bethman-

Hollveg expediază un nou mesaj lui Carol: „Cerem mobilizarea imediată a armatei române și îndreptarea ei împotriva Rusiei“.

Începe **lungul coșmar al șovăirii**, cum au numit contemporanii perioada imediat următoare. Luni, 21 iulie 1914, regele convoacă la Sinaia (Peleş) Consiliul de Coroană. Participă miniștrii liberali Ionel Brătianu, Em. Costinescu, Al. Constantinescu, Em. Porumbaru, V. G. Morțun, Radovici, dr. Angelescu, Victor Antonescu, I. G. Duca, Mihail Pherekyde (președintele Camerei), foștii prim-miniștri Th. Rosetti și P. Carp, fruntașii conservatori și tachiști Al. Marghiloman, I. Lahovari, I. Grădișteanu, Take Ionescu, C. Disescu și C. Cantacuzino-Pășcanu. Ședința istorică are loc în Sala de muzică. Toate tratatele și documentele se află pe masă. Regele vine însoțit de prințul Ferdinand. Citește următoarea declarație (după „amintirile“ lui **Marghiloman**): „Pour la première fois j'emploie avec vous le français qui rend mieux les nuances (urmează pe franțuzește). Nu trebuie să facem politică de sentiment. Neutralitatea e o soluție rea... A merge cu Rusia înseamnă a fi contra sentimentului unanim al țării. Să ne pronunțăm îndată în favoarea Germaniei și Austriei; de care ne leagă un tratat, este ceea ce ne dictează interesele viitorului. Va urma onoare și profit“. Cei prezenți își expun cu mare greutate părerile: Th. Rosetti vrea să țină România departe de conflict; P. Carp se pronunță pentru război imediat, pentru a ajuta „germanismul să strivească slavismul“; Marghiloman și Take Ionescu sînt pentru neutralitate; deși confuz, Ionel Brătianu îi secondează, dar cere înarmarea și pregătirea opiniei publice; I. Lahovari zice: „Nu omor români pentru ca Austria să facă o Bulgarie Mare în paguba unei mici Serbii“; Em. Costinescu e de părere că dacă s-ar merge cu Austria se declanșează război civil.

„Dialogul e întrerupt, își amintește **I. G. Duca**, prin aducerea unei telegrame, prin care se anunța neutralitatea Italiei. Gest de descurajare la rege. Carp rămîne însă neclintit.“

Spre seară, Carol spune: „Sînt rege constituțional și nu voi declara Eu singur războiul!“ (s.n.). Deprimat, alb la

față dar cu glasul său poruncitor, el cere tuturor celor de față să mai răspundă o dată personal, unul după altul, scurt, cine e pentru război, cine pentru neutralitate. **Toți** votară pentru neutralitate, afară de Carp. Se supuse majorității și preciză: „dar mi-e teamă că o să vă pară rău de hotărîrea ce ați luat-o!“.

Deprimarea morală și boala mai veche înaintau în galop. Se simțea dușmănit de toți, mai cu seamă că știa că nouă zecimi din populația țării erau de partea Aliatilor. Și spune lui Take Ionescu: **„Dacă-mi pare rău de ceva e că n-am murit înainte de începerea acestui război“** (s.n.). Oprirea faimoasei ofensive germane pe Marna, de către trupele franceze, îi strecură în suflet îndoieli cu privire la invincibilitatea armatei imperiale. Ionel Brătianu îl convinge să încheie o convenție secretă cu Rusia: neutralitate în schimbul Ardealului și Bucovinei...

În noaptea de 26 spre 27 septembrie 1914, regele Carol I se stinse (ucis, sinucis sau din cauza inimii sale bătrîne?), lăsînd „amintirea unui rege mare și recunoștința unui popor care l-a iubit“ **(C. Gane)**. Îi urmează la tron regele Ferdinand (11 octombrie) și țara intră într-o nouă etapă a neutralității și războiului.

ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

„Regele Ferdinand era, ca și unchiul său, pe de o parte convins de puterea de neînvins a Germaniei, pe de alta, pătruns de acel simțămînt de onoare care-l lega de respectarea tratatului încheiat, ca și de fost ofițer prusac, care nu putea lua armele împotriva țării sale de baștină. Schimbarea felului său de a judeca și de a simți se făcu foarte anevoie, după o puternică luptă lăuntrică și numai în curs de aproape doi ani.”

C. GANE,
1936

„Le roi est mort, vive le roi!”

Carol I a murit în ziua de 27 septembrie/10 octombrie 1914.

Urcarea pe tron a regelui Ferdinand I a avut loc a doua zi. Cînd a primit sceptrul și coroana României mici, Ferdinand avea vîrsta de 49 ani. Aproape tot atîta cît domnise unchiul său (48 ani); cea mai îndelungată domnie din istoria românilor (a lui Ștefan cel Mare a fost de 47 ani) se încheia într-un moment de cumpănă pentru țară și de neliniști pentru poporul ei. Prin testament, regele Carol își exprimase crezul de-o viață: „Zi și noapte m-am gîndit la fericirea României, care a ajuns să ocupe acum o poziție vrednică între statele europene: m-am silit ca simțămîntul religios să fie ridicat și dezvoltat în toate structurile societății și ca fiecare să împlinească datoria sa, avînd ca țintă numai interesele statului (s.n.). Bătrînul rege a fost îngropot în biserica lui Neagoe Basarab, din Curtea de Argeș, restaurată în toată splendoarea ei (1875—1886), după trei secole și jumătate de la întemeiere. Prin testament, Carol lăsa o însemnată parte a averii

regale (12 milioane lei aur) instituțiilor culturale și de binefacere, printre care „Fundăției Universitare Carol I”; cu prilejul inaugurării noii aripi a palatului în care-și avea sediul Fundația, regele ținuse ultimul său discurs public (9 mai 1914), spunând: „Din toată inima rog pe bunul Dumnezeu să ocrotească în veci de veci acest așezămînt închinat culturii naționale, spre întărirea și înălțarea scumpei noastre Români”. . .

Regele Ferdinand intra într-o vîltoare politică greu de descris, pentru care aproape nimeni nu credea că-i pregătit. Europa era în plin război și România se afla într-o neutralitate precară. Românii doreau revenirea Transilvaniei de la unguri, dar și a Basarabiei de la ruși. Cele două teritorii românești se aflau în tabere diferite. De partea oricui ne-am fi aflat, se pierdea nădejdea unirii cu unul din frați! „... Menirea noului rege era una dintre cele mai grele — avea să scrie **regina Maria**, în „Povestea vieții mele” — mai ales cu privire la politica externă. Mai presus de toate era cumplita luptă între datorie, conștiință și inimă. În chip firesc, inima-l trăgea din partea țării în care se născuse, și în afară de aceasta era o nețărmarită încredere în neputința oricui de a înfrînge oștirile germane, așa cum o avusese și unchiul său. Cu nici un preț nu-și putea închipui că vor fi biruite.”

Referindu-se la aceeași perioadă, **M.S. Regele Mihai I** a făcut o scurtă caracterizare cuplului regal, într-o conferință ținută la Madrid (1990): „Ferdinand era o ființă destul de timidă, nu avea o altă iubire în afară de botanică, în care excela. Era un om cultivat, căruia unchiul său îi transmisese simțul datoriei. Dornic să înrădăcineze monarhia română în familiile domnitoare europene, Carol I a favorizat căsătoria nepotului său cu principesa Maria Alexandra Victoria, nepoată a reginei Victoria și a ducelui de Edinburg. Aceasta reprezenta garanția unei susțineri, la nevoie, din partea imperiilor englez și rus. Prințesa Maria era de o rară frumusețe și plină de distincție. Avea în plus o personalitate foarte puternică. În scurt timp, ea a reușit să se impună noului rege, ba chiar să-l și domine”. În sprijinul acestei ultime păreri, am găsit o mărturisire elocventă din mai multe puncte de vedere: „Eu eram centrul rezistenței contra propagandei

germane și de aceea ajunsesem ținta de căpetenie a vrajbei lor“. Și, într-un alt loc, regina Maria îi spune contelui austriac Otto Czernin:

„— Degeaba încerci să-mi zdruncini convingerile. N-am simțiri potrivnice față de nimeni și nu privesc pe nimeni drept dușman, dar totuși aș muri de durere dacă România ar intra în război contra Angliei“.

Anul 1915 debuta cu o vie agitație în toate straturile populației; se intensifică acțiunile în favoarea realizării unității politice a românilor de pretutindeni; crește curentul intrării României alături de Puterile Antantei („antantiști“); se produc regrupări în rândul politicianilor; după intrarea Italiei în război, împotriva Puterilor Centrale (luna mai) atitudinea opiniei publice se radicalizează. La o întrunire populară din București, mii de cetățeni scandează „Vrem război, vrem Ardealul!“ și „Franța, Franța-i în pericol!“. Vorbește înflăcărat Take Ionescu (care se distanțase, în cadrul Partidului Conservator, de gruparea germanofilului Al. Marghiloman): „Vă zicem mereu, iubiți cetățeni, că trebuie să intrăm în război. În război sîntem de unsprezece luni, numai că alții **trag în noi**, iar noi nu tragem în ei. Soldații cad pe cîmpul de bătaie **pentru apărarea drepturilor noastre**, însă în loc să fie soldații noștri, sîngele nostru, sînt soldații armatelor aliate“. Se înființează „Federația unionistă“ (președinte Nicolae Filipescu, vicepreședinți Take Ionescu și Simion Mîndrescu), însemnînd dezbinarea totală a conservatorilor. P. Carp este pentru război dar „nici într-un chip cu Rusia!“ În rândul liberalilor este unitate de vederi, dar guvernul în frunte cu Ionel Brătianu manifesta prudență și se menținea în expectativă. În septembrie, Germania lansează o cruntă ofensivă împotriva Serbiei, care în cîteva zile dispare de pe harta Europei. Delavrancea și alți „antantiști“ cer guvernului intervenția militară în apărarea Serbiei, dar degeaba...

De la vlădică pînă la opincă, pe toți îi preocupă soarta țării și a războiului, dar deocamdată România „cujetă“. Și cum românul e născut poet, face haz de necaz în versuri: „**Brătianu nu vorbește, / Porumbaru nu crîcnește, / Pherekide se tocmește, / Iar Vintilă o sfeclește. // Carp**

se duce la Viena, / Nicu-ar vrea să vadă Sena, / Take trage spre Tamisa, / Carp înclină către Tisza. // Și-astea toate, va să zică, / Într-o Românie mică. / Doamne! Ce-o să fie oare / Într-o Românie Mare?“

„Porunca instinctului național“

După un an de domnie, regele Ferdinand nu reușise să ia o hotărîre fermă. Pe de o parte se lupta cu propriile-i sentimente filiale și ale reginei, pe de alta asista îngrijorat la lupta dintre cele două curente care împărțiseră țara: alături de Germania pentru redobîndirea teritoriilor de peste Prut și împotriva Austro-Ungariei pentru realipirea Transilvaniei. Situația era și mai complicată știind că, în pofida tuturor eforturilor predecesorului său, armata nu avea o înzestrare tehnică prea grozavă, fiind lipsită, în special, de piese de artilerie...

În această atmosferă tensionată, au loc lucrările parlamentare din 16—18 decembrie 1915. În Cameră, Take Ionescu rostește un discurs fulminant, numit al **„poruncii instinctului național“**, în care pledează pentru trecerea Carpaților. Cuvintele sale smulg o furtună de aplauze, iar în final întreaga asistență îl ovaționează, ridicîndu-se în picioare. Discursul s-a încheiat cu două fraze memorabile: „Generația aceasta a fost ursită de soartă să îndeplinească fapta cea mare. Ea va fi sau groapașa muncii de veacuri sau zămislitoarea unei vremi așa de frumoase, încît vedenia ei mă smerește“. A doua zi (18 dec.), îi răspunde Petre Carp, printr-un atac nu tocmai protocolar, ceea ce i-a atras dezacordul majorității auditorilor; acesta a fost ultimul discurs în Parlament al bătrînului conservator.

Pe fronturile Europei, anul 1916 debutează cu oprirea armatelor germane în bătălia Verdunului: francezii încep ofensiva de pe Somme; trupele aliate trec la ofensivă și în Galiția și pe frontul sudic de la Salonic; în est, armatele rusești rămîn în expectativă, după puternicul atac al generalului Brusilov în Galiția...

Guvernul Brătianu purta pe umeri soarta țării. Emisarii săi trimiși în capitalele Antantei cereau, în schimbul

intrării în război: Ardealul și Banatul, întreaga Bucovină și participarea la viitoarea conferință de pace cu drepturi egale. În țară, mișcarea pentru război și Transilvania se generalizează. Antanta presează guvernul. La sfârșitul lui iunie și începutul lui iulie, se primesc telegrame din partea generalului Alexiev și a lui Joffre, prin care se spune: **„Acum ori niciodată!”** (s.n.). Răspunsul este convocarea la București a reprezentanților Franței, Angliei, Italiei și Rusiei, care semnează în ziua de 4/17 august 1916, un tratat de alianță: Antanta se obliga să ofere României TOT CE CERE (în principal teritoriile românești din Imperiul Austro-Ungar) dacă intră în război pînă la 15/28 august. Aliații promiteau să atace masiv pe frontul de la Salonic, pentru a ține departe de Dunăre puternicele forțe bulgare, germane și turce.

Regele Ferdinand convoacă, în ziua de 14/17 august 1916, la Palatul Cotroceni, Consiliul de Coroană, pentru a comunica hotărîrea de a declara război Austro-Ungariei. Au luat parte toate personalitățile politice prezente la precedentul consiliu, plus fruntașii liberali Mișu Pherekide și C. Robescu. Regele era însoțit de principele Carol. La începutul dezbaterilor, el spune:

„Am convocat aici pe mai marii Țării, nu ca să le cer un sfat, ci ca să le cer sprijinul! Văd situația în așa fel, încît nu mai putem rămîne în neutralitate. De aici înainte, victoria Puterilor Centrale este exclusă. Guvernul meu, care crede și el că a venit momentul să începem războiul, a și avut consfătuiri cu unul din grupurile beligerante”.

Politicienii răspund astfel: Ionel Brătianu afirmă: „toată latinitatea este în tabără împotriva Germaniei”; Take Ionescu sprijină hotărîrea regelui; Al. Marghiloman declară că „lucrurile fiind hotărîte” nu mai dă povețe, dar atrage atenția că Rusia (cîștigînd) va merge pînă la Dardanele; Nicolae Filipescu e de partea aliaților și afirmă că i se pare „ciudată” atitudinea lui Marghiloman; P. Carp vede în izbînda Rusiei dezastrul României spunînd: „Doresc să fiți învinși, pentru că victoria noastră ar fi ruina țării!” și a adăugat, cu fermitate și tristețe în glas: „Voi trimite în război pe cei trei fii ai mei” (cei prezenți la consiliu nu au sesizat, dar un fin analist ca C. Gane avea

să facă ulterior observația că Petre Carp n-a spus **să fim** ci **să fiți** învinși, ceea ce ar însemna că el dorea înfrângerea guvernului, nu a țării; atitudinea sa ulterioară avea să clarifice situația).

A doua zi, 15 august, se decretează mobilizare generală și oștile române trec Carpații în Transilvania, în dimineața următoare intrând în Brașov.

ÎNTRE VICTORIE ȘI CAPITULARE

„Situația militară a României în momentul intrării în război nu era din cele mai bune. Linia frontului de apărare era nemăsurat de mare, mergea de la Prut pe toată granița Bucovinei și Transilvaniei pînă la Dunăre, apoi pe tot lungul acestui fluviu (căci Serbia fusese ocupată) și pe granița Dobrogei pînă la mare, în total 1 200 km, cel mai lung din toate fronturile marelui război. Ajutor direct nu puteam primi decît de la ruși, care erau slab organizați și n-aveau muniții și arme suficiente. Armata română de campanie număra 562 000 de oameni, dar armamentul, în special artileria, era insuficient. Soldatul român s-a dovedit a avea cele mai mari calități militare: vitejie, răbdare și disciplină, dar nu era obișnuit și pregătit pentru tehnica modernă a războiului. Astfel se explică înfrîngerile din prima parte a războiului.”

P. P. PANAITESCU,
„Istoria românilor“, 1942

Ofensivă în Transilvania, înfrîngeri în Dobrogea

Am văzut, în capitolul trecut, în ce condiții a fost convocat și cum s-a desfășurat Consiliul de Coroană (14 iulie/2 august 1916), în care regele Ferdinand a cerut **sprijinul** mai-marilor zilei pentru a intra în război alături de Antantă (la ora aceea, potențialul militar al Triplei Alianțe era de 11 000 000 militari activi și cam tot atîția rezerviști, față de 7 000 000 combatanți și 4 000 000 rezerviști ai Puterilor Centrale).

În aceeași seară, România declară război Austro-Ungariei, iar în cursul nopții este decretată mobilizarea generală. Efectivele militare române sînt organizate în 4 comandamente de armată, 6 comandamente de corp de

armată, două divizii de cavalerie, 20 divizii de infanterie, o brigadă de grăniceri, 5 brigăzi de călărași, două brigăzi de artilerie grea, 1 regiment și divizion de artilerie de munte, 1 regiment cai ferate, 1 regiment pontonieri, 1 batalion de specialități cu o companie aerostație, 4 escadrile de aviație, 1 corp de artilerie antiaeriană cu 113 tunuri, marina militară, corpul automobilelor, artileria capetelor de pod de la Turtucaia, Silistra și Cernavodă, zonele fortificate București, Focșani, Nămolosa, Galați, precum și numeroase alte formațiuni totalizând 378 batalioane de infanterie, 104 escadroane de cavalerie și 299 baterii de artilerie. România mobiliza 1 083 000 oameni între 18 și 45 ani, adică 15% din populația sa. Intervenția țării noastre în conflictul dintre cele două forțe europene avea să descongeseze celelalte fronturi, atrăgând asupra ei totalitatea rezervelor Puterii Centrale, dând posibilitatea Aliatilor să se refacă și apoi să ia inițiativa operațiunilor. Cu toate decepțiile din prima parte a campaniei românești, analiștii afirmă că jertfa României a fost, într-un fel, hotărâtoare asupra soartei războiului mondial.

Iată, pe scurt, evoluția evenimentelor militare în Transilvania și Dobrogea (după capitolul „**Războiul pentru întregirea neamului**“, din Enciclopedia României, vol. I, 1938): „Trupele române (12 divizii) trec relativ ușor prin trecătorile Carpaților și-n timp de trei zile înaintează în Cîmpia Transilvaniei, primite peste tot cu entuziasm de locuitori. Operînd pe văile adînci ale Cernei, Jiului și Oltului, depărtate cu zeci de km și despărțite prin masive muntoase aproape inaccesibile, neprielnice legăturilor tactice. Armata I înaintează în trei direcții divergente. Generalul Culcer ezită să se angajeze cu Grupul de Jiu spre Hațeg, temîndu-se să nu fie întors de un inamic venit pe neașteptate dinspre Caransebeș, și se întărește la ieșirea din defileul Merișor. De asemenea, nu angajează nici Grupul de Olt în munții Cibinului, oprindu-l în fața Sibiului. Concomitent, Armata II, a generalului Averescu, pătrunde convergent în Țara Bîrsei și înaintează spre valea Oltului mijlociu, alungînd trupele de acoperire ale Diviziei 71 austro-ungare. Armata IV (de Nord), comandată de generalul C. Prezan, trecuse prin

Carpații Moldovei și ocupase cîmpia Secuilor; după o re-grupare rapidă, înaintează pe urmele inamicului (Divizia 61 A.U.) în munții Gurghiului, Harghitei și Baraoltului, ultima barieră care o despărțea de văile Tîrnavelor și Mu-reșului mijlociu, căile firești de acces spre inima Transilvaniei.

În timp ce trupele române înaintau victorioase în Transilvania, bulgarii atacă în Dobrogea (18/31 august 1916), după ce feldmareșalul von Mackensen fusese numit comandant suprem al armatei germano-bulgaro-turce din nord-vestul Bulgariei. Ofensiva masivă și fulgerătoare începe a doua zi, în zona Turtucaia, înaintea sosirii ajutorului rusesc (rușii nu s-au grăbit în această campanie!). Într-o săptămînă, Grupul de Est al Armatei III este supus unor atacuri zdrobitoare, mai ales de artileria grea; rău conduse (generalul Aslan se afla la București) și slab sprijinite din spate și flancuri, trupele noastre sînt obligate să se predea. „Dezastrul de la Turtucaia“ a însemnat mii de morți și 25 000 de prizonieri (24 august / 6 septembrie). Au urmat pierderea bătăliei de la Bazargic (26 august / 8 septembrie), evacuarea Silistrei, fără luptă (a doua zi), și retragerea spre linia Rasova — Cobadin — Tuzla, unde trupele româno-ruse resping o puternică ofensivă a lui Mackensen (8/21 septembrie).

Înaintea acestei ultime acțiuni de pe frontul dobrogean, avusese loc un Consiliu de război (Periș, 25 august / 5 septembrie), hotărîndu-se oprirea ofensivei din Ardeal și transferarea diviziilor din rezerva armatelor respective în sud; generalul Averescu înlocuiește pe Aslan la comanda Armatei III, iar generalul Crăiniceanu trece la comanda Armatei II. Un al doilea consiliu are loc peste o săptămînă. Marele Cartier Român ordonă ofensivă pe ambele fronturi: armatele II și IV vor relua înaintarea spre inima Transilvaniei, iar în sud sînt trimise cinci divizii, care reușesc să fixeze inamicul pe linia Rasova — Cobadin — Tuzla. Cu încă șase divizii românești, generalul Averescu (supranumit „semănătorul de ofensive“) inițiază o contraofensivă în Dobrogea („Manevra de la Flămînda“), în a doua jumătate a lunii septembrie; după un succes inițial, acțiunea este oprită, iar trupele sînt readuse în

Ardeal, pentru a face față unui atac masiv germano-austro-ungar al generalului Falkenhayn.“

„Bătălia pentru București“

Superioritatea mijloacelor tehnice de luptă își spune cuvântul, astfel că Armata II este nevoită să părăsească Brașovul, după 3 zile de rezistență, risipindu-se spre trecătorile Munteniei. Din această cauză și pentru a nu fi învăluită de trupele dușmane, Armata IV, ajunsă pînă în apropierea Reghinului, se retrage spre granița Moldovei.

Armata I austro-ungară înaintează în defileul Oituzului, unde e întâmpinată (28 septembrie) de o puternică rezistență română. Divizia 15 comandată de generalul Eremia Grigorescu (sosită la timp din Dobrogea) contra-atacă fără preget și după două săptămîni de lupte înverșunate restabilește linia frontului pe trecători. Armata IX germană înaintează în direcția Predealului, la începutul lui octombrie, dar nu reușește să străpungă apărarea română; inamicul atacă și în regiunea Cîmpulungului, la Dragoslavele, dar Divizia 12 a generalului Găișeanu rezistă și închide accesul văii Dîmboviței. Ideea lui Falkenhayn era de a ajunge cît mai repede la București...

Concomitent, Mackensen atacă și străpunge frontul dobrogean, ocupînd Constanța (9/22 octombrie).

Ofensiva pe Jiu este oprită dar românii pierd pe generalul Dragalina, comandantul Armatei I; acum se remarcă prin vitejia sa Ecaterina Teodoroiu, numită „Eroina de la Jiu“. Pe frontul moldovean are loc a doua bătălie de la Oituz, cîștigată tot de Eremia Grigorescu („**Pe aici nu se trece!**“); rezistența românilor a avut un deosebit efect strategic, împiedicînd să se închidă unul din brațele cleștelui pregătit de inamic. Acum, germanii își concentrează forțele pentru o ofensivă hotărîtoare în vestul Munteniei și, cu trupe bulgare, se întăresc în Dobrogea. În această perioadă a sosit Misiunea militară franceză con-

dusă de generalul Berthelot, care s-a preocupat, în mod special, de pregătirea și dotarea unei rezerve generale capabile să se miște rapid dinspre Moldova pe celelalte teatre de luptă.

Inamicul începe „campania din Muntenia“ (începutul lui noiembrie — Crăciun). După ce câștigă bătălia de la Tîrgu Jiu, diviziile germane invadează Oltenia și, la 8/21 noiembrie, ocupă Craiova, pregătind asaltul Oltului. În această vreme, Mackensen trece Dunărea pe la Zimnicea (10/23 noiembrie), zorind spre București înaintea „colegului“ său și ușurînd misiunea trupelor bulgare să forțeze fluviul la Giurgiu.

Situația devenind foarte critică, încep să se facă preparative pentru ca familia regală și guvernul să părăsească Bucureștiul. După lungi discuții, se hotărăște rămînerea în Capitală a unui grup de oameni politici și de stat, printre care: Al. Tzigara-Samurcaș (reprezenta Casa Regală și Domeniile Coroanei), Lupu Kostaki, Al. Marghioloman, Titu Maiorescu, Th. Rosetti, D. Nenițescu (la sfîrșitul lui octombrie fusese adus și P. P. Carp, de la moșia sa din Țibănești-Vaslui, după ce pierduse pe frontul ardelen un fiu, locotenentul Petre Carp, în vîrstă de 29 ani). La 12 noiembrie, autoritățile române pleacă spre Iași.

După 4 zile, avea să înceapă bătălia de pe Argeș și Neajlov, cunoscută și sub numele de „bătălia pentru București“, cea mai mare operațiune militară de pe frontul românesc în 1916. Generalul Prezan și generalul Berthelot. Cele mai violente lupte s-au dat la Călugăreni (16 octombrie—1 noiembrie); după un succes inițial, armata română, copleșită numeric și tehnic, este nevoită să se retragă, salvîndu-se de încercuire. La 23 noiembrie, dușmanul ocupă Bucureștiul fără rezistență, deoarece Comandamentul român hotărîse să cruțe populația de prăpădul luptelor pe stradă (bombardamentele aviației germane făcuseră destule victime și distrugeri); la orele 15,30 mareșalul Mackensen intră în Capitală. Retragerea armatelor române se face în ordine (înaintea părăsirii Ploieștiului, românii au incendiat întreaga regiune petroliferă). După scurte bătălii pe Cricov și Rîmnice, la Brăila și Focșani și în zona montană, fronturile se stabilizează și „ar-

matele se îngroapă în tranșee“, cum se spune, acoperite de ger și zăpadă...

Guvernul Brătianu sancționează greșelile generalului Iliescu, șeful Statului Major, socotit de conservatori răspunzător pentru înfrîngerile suferite, înlocuindu-l cu generalul Prezan. Pentru a da mai multă coeziune rezistenței, se formează apoi guvernul național Brătianu — Take Ionescu. Pe de altă parte, în teritoriul ocupat, „organizat de inamic în vederea unei intense exploatare economice“, politicienii se țin de intrigi, trădări și tratative. Carp și Stere, în dezacord cu Marghiloman și Maiorescu, uneltesc pentru detronarea regelui și aducerea pe tronul României a unui fiu al împăratului german Wilhelm I, pentru a salva, după opinia lor, integritatea teritorială a României. La 24 ianuarie 1917, colonelul Sturza trece la inamic, cu gândul de a provoca o mișcare de solidaritate cu Puterile Centrale printre prizonierii români; trădarea lui nu și-a atins scopul. În schimb, abuzurile militarilor germani, austrieci, unguri, bulgari și turci în teritoriile ocupate se țin lanț, întrecînd orice măsură!

Capitolul X

EPOPEEA MĂRAȘEȘTI

„În acest timp, pe mica porțiune de pământ rămasă neocupată, luptînd cu nesfîrșite greutate de aprovizionare a unei numeroase populații refugiate, înfruntînd mizeria neîndurătoare a tifosului exantematic ce seceră mii de vieți, ardea totuși para nădejdi, alimentată de voința neînfrîntă și dinamică a reginei Maria. Însotit de Brătianu, principele moștenitor [Carol] pleacă în Rusia, cu gîndul întăririi legăturilor cu aliații și al obținerii accelerării aprovizionărilor rătăcite, cu sau fără voie, pe drumul de la Arhangel'sk la Prut.“

Mircea VULCĂNESCU,
„Războiul pentru întregirea neamului“,
(în „Enciclopedia României“, 1933)

Între trădări și nădejdi

Cumplita iarnă a anilor 1916/1917, cu temperaturi de pînă la minus 30°C, avea să pună la grea încercare poporul român aflat de-o parte și alta a fronturilor. În Transilvania, stăpînirea maghiară atinsese cote insuportabile, mai ales după multiplele evadări ale soldaților și ofițerilor români din armata austro-ungară; în cele două treimi din România mică de sub ocupație germană, în care Mackensen se comporta ca „un fel de vice-rege“ (după expresia lui Grigore Antipa, ministrul cultelor), rechiziționările forțate de la populație și abuzurile de tot felul se făceau cu acordul tacit al autorităților; fuseseră repuse în funcțiune sondele din regiunile petrolifere, iar Rafinăria „Concordia“ — Ploiești producea benzină ușoară pentru submarinele germane.

Moldova era bîntuită de foamete și boli. În timp ce regele Ferdinand se ocupa de reorganizarea armatei, re-

gina Maria își consuma întreaga energie, cu un curaj ieșit din comun, amenajării de spitale și ameliorării situației celor în suferință, ceea ce îi va aduce numele de „Mama răniților” (îi vom dedica un capitol special). Pe de altă parte, la București, cîțiva fruntași politici conservatori cochetau cu ocupanții și chiar mai mult... **Grigore Antipa** își amintea: „Carp mi-a spus într-o zi că este exclus, după o eventuală pace separată, să poată rămînea regele Ferdinand pe tron. Eu i-am răspuns că este exclus să nu rămîie, fiindcă după sacrificiile pe care le-a făcut poporul, el nu ar admite să i se scoată regele iar dacă se va face lucrul acesta cu sila, situația va rămîie întotdeauna tulbură și neliniștitoare”. Familia regală era atît de implicată în destinul țării, încît n-au putut prinde contur intrigile și jocurile de culise ale „centriștilor”. La 23 martie / 5 aprilie 1917 regele face o proclamație, prin care se acordă pămînt țăranilor și noi drepturi cetățenești („o mai largă participare la trebile statului”). La Iași luase ființă **„Comitetul național al românilor emigranți din Austro-Ungaria”** (dr. Vasile Lucaciu, Octavian Goga, dr. Ioan Nistor, Sever Bocu ș.a.), care semnează declarația de război împotriva Puterilor Centrale. În aprilie, o delegație română (condusă de dr. Vasile Lucaciu) pleacă la Washington, pentru a face cunoscută opiniei publice americane și guvernului S.U.A. poziția politică și situația militară din România, pledînd pentru drepturile noastre asupra Transilvaniei.

Refacerea armatei e pe primul plan. Se înjgheabă un minister al materialului de război, sub conducerea lui Vintilă Brătianu. Încep să sosească ajutoarele aliaților, după intervenții serioase pe lîngă guvernul rus. O delegație româno-franceză descoperă în gările Kiev, Moghilev și Tiraspol trenuri întregi cu tunuri și obuze destinate nouă, dar imobilizate de ruși, ceea ce avea să-l determine pe generalul H. M. Berthelot să-i spună regelui Ferdinand: „Sire, sîntem trădați, și trădarea vine de la Petrograd” (s.n.). De asemenea trădări și aranjamente nu vom fi scutiți multă vreme, mai ales că exista un plan ruso-austriac și un altul germano-austriac, prin care se prevedea împărțirea României: Austro-Ungaria lua (pe lîngă Transilvania) Oltenia și Muntenia pînă la Siret, Rusiei reve-

nindu-i Moldova cu Galațiul, Gurile Dunării și Dobrogea (împărțită cu Bulgaria), în așa fel încît România ar fi fost ștearsă de pe harta Europei. Frumoasă perspectivă... Numai că rușii se aflau acum, la începutul lui martie, în plină revoluție, guvernul provizoriu al prințului Lwoff fiind înlocuit cu un cabinet menșevic al lui Kerenski; dezordinile din armata rusă aveau să aducă mari prejudicii cauzei aliaților și mai ales României, care se va găsi singură în fața tăvălugului Puterilor Centrale.

Reorganizarea și refacerea armatei române s-au încheiat la sfîrșitul primăverii. Armata I se afla sub comanda generalului Cristescu (frontul Galați—Mărășești) și Armata II, condusă de generalul Averescu, ținea frontul din Vrancea—pasul Oituz. În total, aveam circa 400 000 luptători dotați cu armament modern, printre care artilerie grea, mitraliere, muniție suficientă și 12 escadrile de aviație. „Regele Ferdinand devine comandantul suprem al forțelor ruso-române din Moldova — scrie **Mircea Vulcănescu** — ajutat de un general rus Sacharow mai întîi, apoi Lechitzki și în urmă Scerbatcheff, și de unul român, Prezan, șeful Statului Major, ajutat și el, pînă-n iunie, de generalul Cristescu, apoi de generalul Lupescu. Șeful misiunii franceze, generalul Berthelot, rămîne consilier tehnic al regelui. În primăvară, armata română era gata, și la vederea ei, în ziua de 10 Mai, prin populația Moldovei trecea fiorul unor noi nădejdi. Depunerea jurămîntului voluntarilor ardeleni eliberați din taberile Rusiei, întărirea aceste nădejdi“; în total, corpul transilvănenilor prizonieri din armata austro-ungară se ridica la 30 000 de ostași.

Întru slava eroilor neamului

Plecînd din Bucureștiul ocupat, în seara zilei de 5 august 1917, pentru a conduce ofensiva proiectată pe Siret, feldmareșalul Mackensen se adresa celor ce-l însoțiseră în Gara de Nord, cu vorbele arogante: „La revedere peste două săptămîni, în Iași!“ O singură intuiție a avut „spărgătorul de fronturi“, și anume, într-adevăr, două săptămîni a durat **bătălia de străpungere de pe Putna și Șușița**,

cum numeau germanii memorabila noastră **bătălie de la Mărășești**, pentru că, în rest, cele 14 zile ce-au urmat aveau să însemne „mormîntul iluziilor germane“...

...Analistii acestei perioade a războiului arată că, pentru atacatori, care obținuseră o nesperat de ușoară izbîndă împotriva rușilor în Galiția și Bucovina (la începutul lunii iulie), cucerirea Moldovei, apoi a Basarabiei și ocuparea Odessei însemnau scoaterea definitivă din război a României și împingerea Rusiei spre o pace separată. Și asta cît mai repede posibil pentru a transfera trupele Puterilor Centrale pe frontul de Vest, în vederea obținerii victoriei finale asupra Antantei. Hindenburg și Ludendorff erau convinși de reușita acțiunii, mai ales că în rîndul trupelor rusești începuse procesul de descompunere. Chiar istoricul sovietic V. N. Vinogradov precizează: „Situația de pe front se afla într-o perioadă de criză (...). Numărul dezertorilor era atît de mare, încît a fost nevoie să se trimită unități de cazaci pentru prinderea lor (...). Soldații ruși nu mai voiau să lupte“.

Conform planului germano-austriac, Grupul de armate Mackensen va da lovitura principală în zona Nămoloaș, iar grupul austriac Gerok, la Oituz, pentru a prinde în clește armatele româno-ruse, și a... desființa ceea ce mai rămăsese din România independentă. Inamicul adusese un număr impresionant de forțe, printre care și Corpul alpin bavarez, elita armatei lui Ludendorff. Dar ofensiva română de la Mărăști (22 iulie—1 august 1917), unde acționa armata generalului Averescu, a nimicit planul dușmanului, nevoit, la începutul lunii august, să-și schimbe direcția de atac. A fost aleasă porțiunea de front ocupată de Armata a IV-a rusă, aflată pe malul nordic al Putnei, dispunînd de 6 divizii de infanterie și una de cavalerie. „Înțelegerile“ prealabile și pactizările dintre ofițerii Diviziei a 12-a bavareză și ai Diviziei a 34-a rusă aveau să-și spună cuvîntul încă din prima zi a bătăliei (6 august), cînd „apărătorii“ au rupt rîndurile fără luptă (!), cedînd trei linii de rezistență și fugind în debandadă. Seara, generalul Rostovțev cere trupelor române să intervină imediat pentru a opri înaintarea germanilor, care spulberaseră frontul pe o lungime de 10 km, pătrunzînd în adîncime 3—10 km.

Românii intră în acțiune cu o forță și cutezanță care-i surprinde pe atacatori. Primind ordin să treacă Siretul și să restabilească frontul, Divizia a 5-a pornește în marș forțat. Bravii soldați ai Regimentului 32 dorobanți „Mircea“ se strecoară pe podul de la Cosmești, printre cetele care se retrăgeau în dezordine. Sînt întîmpinați cu foc necruțător, dar și artileria noastră răspunde pe măsură. „Căldura e înăbușitoare — scrie **C. Kirîțescu**, în «Istoria războiului pentru întregirea României». Razele soarelui de august dogoresc pe luptători. Șiroaie de sudoare brăzdează fețele înnegrite. Gazele lacrimogene orbesc vederea și îneacă respirația. Soldații români leapădă bluzele și azvîrlă căștile de metal. În cămăși, cu mînele suflecate și cu capetele goale, ei se reped la contraatacuri cu baioneta“. Asupra satului Doaga, generalul Morgen aruncă întreaga Divizie a 216-a, dar cîmpia se umple de cadavrele atacatorilor. Zile întregi de sînge și jertfe de curaj și mîndrie patriotică. Puhoaiile germane ale generalului Morgen ocupă gara Tișița, pentru a cădea în spatele Diviziei a 9-a, atacînd satul Mărășești. Cu pierderi inimaginabile (143 ofițeri și 6 300 soldați, 135 mitraliere și 10 tunuri) este tăiată înaintarea dușmanilor (9—11 august), dar soarta bătăliei este incertă. În aceste condiții de grea cumpănă, generalul Eremia Grigorescu primește comanda Armatei I și apoi a armatelor româno-ruse de la Mărășești. Cel ce apăraseră Oituzul, avînd deviza „Pe aici nu se trece!“, avea faima omului neînfricat și calm în cele mai grele situații; cînd un proiectil mare explodează în apropierea sa, el își liniște ofițerii cu aceste cuvinte: „N-aveți nici o teamă, cînd sînteți cu mine: nu s-a turnat obuzul care să ucidă pe generalul Grigorescu“...

Acum, trupele germane (55 batalioane și 95 baterii de artilerie) pregătesc atacul final, avînd o superioritate zdrobitoare: cinci divizii contra două; **Mackensen** era sigur că ziua de 19 august îi va aduce victoria!

„Ziua cea mai lungă“ a bătăliei Mărășeștiului era caniculară. După o intensă pregătire de artilerie, care face să se zguduie pămîntul, germanii trec la atac și ocupă jumătate din pădurea Răzoare, pentru a încercui satul. Cînd nimeni nu se mai aștepta, în plin elan ofensiv al vrăjmașului, trei batalioane române contraatacă impe-

tuos: unul din ele coboară în iureș pantele cotei 100, intră în pădure și doboară totul în cale. Artileria rusă și română susține frenetic această descătușare de energie și eroism. Dușmanii fug în debandadă; panica-i aproape generală. Vestea succesului Diviziei a 13-a înalță moralul întregii trupe, fiind urmat de ofensiva Diviziei a 10-a. Eșecul german însemna pierderea oricărei speranțe de a scoate România din război. Bătălia începută în dimineata de 6 august se încheia în seara de 19, când o ploaie ușoară venea să răcorească sufletele și trupurile atât de încercaților apărători de glie, neam și datini. Această **cea mai mare bătălie care s-a dat pe frontul românesc în decursul primului război mondial** a însemnat într-adevăr. înmormântarea iluziilor germane și prima înfrângere a feldmaresalului Mackensen, care pierdea aici peste 65 000 ostași, morți și răniți . . . „Mărășești, un sat obscur, cunoscut mai ales pentru faptul că acolo se întâlneau două linii ferate importante, devenise un simbol. El intrase în istorie purtând pecetea mândriei și a dorului de neatîrnare al unui popor întreg. Numele său străbate acum lumea ca un imn eroic al vitejiei românești“ **(C. Kirilescu)**.

Peste numai trei zile, la Oituz se încheie o altă bătălie (8—22 august) tot printr-o victorie românească, prăbușindu-se astfel planul strategic al lui Ludendorff, de a sfărîma în cleștele germano-austro-ungar, de-a lungul Siretului și Trotușului dorința de libertate, independență și unitate a întregului popor român.

ÎNTRU SLAVA EROILOR NEAMULUI stă scris pe frontonul Mausoleului de la Mărășești ridicat în amintirea tuturor celor care s-au jertfit pentru păstrarea ființei naționale.

ÎNTREGIREA

„E cunoscut momentul deosebit de dramatic pentru regele Ferdinand, din anul 1916 — intrarea în război a României — când a fost pus în fața opțiunii între fidelitatea față de patria sa natală, Germania, și datoria față de patria sa adoptivă, România. Fidel față de angajamentul asumat, el și-a îndeplinit datoria de monarh constituțional. Istoria i-a răsplătit din plin alegerea: în timpul domniei lui, România a atins punctul culminant al dezvoltării ei, realizându-și întregirea în 1918 și a fost înzestrată cu o constituție democratică în 1923“.

Prof. univ. dr. Șerban PAPACOSTEA

Țara-i în cumpănă

Victoriile din vara anului 1917 (Mărăști, Mărășești și Oituz) n-au putut fi pe deplin fructificate datorită anarhiei și dezorganizării armatei ruse, contaminate de bolșevism. Bătălia de la Cireșoaia (10—12 septembrie) s-a încheiat cu pierderi grele pentru români, rușii fugind în debandadă, strigînd „Pîine și pace!“, doar artileria lor făcîndu-și oarecum datoria; aceasta a fost ultima luptă importantă din campania anului 1917 pe frontul românesc. La începutul lui octombrie, Marele Cartier General Român hotărăște înființarea Corpului voluntarilor transilvăneni (constituit la Hîrlău, sub comanda colonelului Marcel Olteanu).

După revoluția din octombrie, detașamentele rusești răzlețite, aflate în Moldova, se dedau la tot felul de samavolnicii, amenințînd ordinea statului și încercînd să cucerească orașele Iași și Galați. Trupele noastre iau poziție la Socola și Pașcani și pe Siret; armata rusească e

dezarmată și repatriată, drept care Sovietele declară război României (13/26 ianuarie 1918)! Asta după ce, cu o lună și jumătate în urmă, se încheiase armistițiul dintre România și Puterile Centrale, consecință a armistițiului ruso-german de la Brest-Litovsk. Între timp, Basarabia se constituie în republică autonomă, chemînd armata română în ajutor (24 decembrie), pentru a face față atacurilor bolșevice; românii obțin cîteva victorii hotărîtoare și, la 24 ianuarie 1918, Basarabia se proclamă independentă. Cu ce preț?

Socotind deplasarea de trupe neconformă cu prevederile armistițiului româno-german, Mackensen înaintează guvernului român un ultimatum pentru începerea negocierilor de pace. Situația țării devenise deosebit de grea, mai ales că trupele germano-austro-ungare cuceriseră Ucraina, pînă la Odessa. „România părăsită și trădată“, precum a spus primul ministru francez Clémenceau, trecea prin vremuri de grea cumpănă, printr-unul din cele mai dureroase momente ale existenței sale, cînd foștii aliați deveniseră dușmani, iar dușmanii îi doreau înghiunțirea completă. La 8 februarie, guvernul I.I.C. Brătianu — Take Ionescu demisionează; a doua zi avea să se încheie pacea dintre Austro-Ungaria și Ucraina. Se convoacă un Consiliu de coroană, în care regele Ferdinand „rezolvă conflictul în sensul milenar al istoriei țării sale, după cum va scrie ulterior **Mircea Vulcănescu**. Armata nu va părăsi pămîntul strămoșesc, nici nu se va risipi în neființă, compromițînd existența de mai departe a statului legal. Țara se va pleca sub vremuri. Dar o va face de nevoie, fără să-și trădeze nădejdea zilei de mîine. Ea va lupta să-și păstreze armata întreagă, rezervîndu-și prin ea posibilitățile ceasului de apoi“.

La 11 februarie 1918 se formează un nou guvern, în frunte cu generalul Al. Averescu (făceau parte personalități din afara grupărilor politice: Matei Cantacuzino, C. Argetoianu, generalul Culcer, Sărățeanu, Fotin Enescu, Luca Niculescu). Se hotărăște trimiterea unei delegații la București, pentru tratative. Nicolae Iorga, președintele Partidului Naționalist Democrat, îi scrie regelui Ferdinand că tradițiile țării nu permit acceptarea unei păci ru-

șinoase: „Strămoșii noștri au preferat moartea acestei umilințe [...]. Ce e mai bun în această țară cere respingerea, orice s-ar întâmpla, a condițiilor care ni se pun astăzi, și mai ales a celei care privește sfîșierea, fie și numai provizorie, în gîndul nostru, a pămîntului țării“. Pe de altă parte, P. P. Carp publică în presa bucureșteană o scrisoare, în care îi cere regelui să părăsească tronul, în favoarea unuia din fiii împăratului german, ceea ce va reduce sacrificiile teritoriale impuse României...

În această atmosferă mai mult decît tensionată, are loc întîlnirea dintre generalul Averescu și mareșalul Mackensen, în casa lui Barbu Știrbey de la Buftea (19 februarie). Pusă în fața faptului împlinit, delegația română nu acceptă discuția, Averescu solicitînd o audiență împăratului german Wilhelm II. Ca o contraofensivă, reprezentantul Vienei, contele Czernin, cere o întrevvedere urgentă regelui Ferdinand; ei se întîlniră în mica gară Răcăciuni, chiar pe linia frontului (23 februarie), contele insistînd pentru cît mai grabnică încheiere a păcii; abdicarea regelui n-a fost cerută „de teamă că acesta, ca să-și salveze situația, să nu se pună iar în fruntea armatei sale, prelungind astfel războiul, ceea ce ar fi contrazis interesele noastre momentane“ (Czernin). În schimb, a pus pe masă cele 9 „condițiuni“ (transcrise în românește de regina Maria): **Dobrogea, Dunărea (Fluviu German), Severinul, Broșteni-Moinești, Trecătorile, Dezarmarea armatei, Drumurile de fier, Trecerea germanilor pe pămîntul nostru în contra Rusiei, Petrolul pe 80 de ani.**

Urmează, la Iași, două Consilii de coroană dramatice; se confruntă opiniile a două tabere: unii sînt pentru rezistență, alții, pentru acceptarea condițiilor. În timpul deliberărilor se încheie, la Brest-Litovsk, pacea dintre Rusia Sovietică și Germania, ceea ce-i face pe germani să ne trimită un ultimatum, cerînd acceptarea imediată a condițiilor. Cu toată opoziția lui Take Ionescu și Ionel Brătianu, consiliul se vede silit să ne facă să intrăm „în întunericul păcii germane“ — după expresia reginei Maria. Astfel că, la 5 martie 1918, la Buftea, se încheie pro-

TOCOLUL păcii; generalul Averescu nu vrea să-l semneze și demisionează; iscălește Al. Marghiloman și totodată formează un nou guvern conservator, crezînd că va obține condiții mai puțin umilitoare... Nici vorbă! La Palatul Cotroceni se semnează **Tratatul de pace de la București** (7 mai) între România, pe de o parte, și Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia, pe de alta: pierdem Dobrogea și un teritoriu de 5 600 km² din lanțul carpatic, acceptăm dezarmarea și o cruntă subjugare economică... Regele Ferdinand nu ratifică „pacea germană“!

Adevărata pace întîrzie...

În întunericul păcii germane apăruseră, totuși, cîteva raze de lumină: „Sfatul Țării“ de la Chișinău votase unirea Basarabiei cu România (27 martie 1918); se înființase (la Paris) „Comitetul național al românilor din Transilvania și Bucovina“, care milita pentru unirea acestor teritorii cu țara-mamă; se constituise (la Washington) „Liga socială română“, cu scopul de a face propagandă în jurul problemei românești.

Și soarta războiului începe să se schimbe. Trecînd comanda unui nou comandant suprem, generalul Foch, aliații încep o serie de acțiuni ofensive pe aproape toate fronturile din apus (a doua jumătate a lunii iulie), pentru ca o dată cu marele atac englez de la Cambrai, generalul Ludendorff să înțeleagă că războiul e pierdut, mai ales datorită intervenției Corpului expediționar american. Noul cancelar al Germaniei, Max de Baden, tatonează terenul pentru încheierea păcii, pe baza principiilor (în 14 puncte) enunțate de președintele S.U.A. Wilson; primul dintre acestea era dreptul la autodeterminare al popoarelor (naționalităților), menit să ducă la reorganizarea Europei.

Balanța se înclină, din ce în ce mai mult, în favoarea aliaților. În septembrie, mareșalul Franchet d'Esperey preia comanda frontului de la Salonic și lansează o ofensivă fulger spre Sofia și Constantinopol, obligînd Bulgaria și Turcia să capituleze; acum, direcția de atac este

linia Dunării, păzită de Mackensen. Împăratul Carol I de Habsburg lansează manifestul „Către popoarele mele credincioase“, prin care transforma Austro-Ungaria în stat federal (Transilvania rămânea în componența Ungariei), dar acțiunea lui este tardivă și neconformă cu voința popoarelor din imperiu. „Corpul voluntarilor transilvăneni și bucovineni“ dă o declarație prin care proclamă dezlipirea ținuturilor românești din Austro-Ungaria și unirea cu România, în consens cu hotărârile Comitetului Executiv al Partidului Național Român, care a adoptat o declarație redactată de Vasile Goldiș. La 28 noiembrie, Comitetul Național Român din Bucovina avea să hotărască unirea Bucovinei cu Țara.

Concomitent cu înaintarea trupelor aliate în Balcani, se fac pregătiri secrete pentru reintrarea în acțiune a armatei române. La 6 noiembrie, regele Ferdinand cere demisia lui Marghiloman și-l însărcinează pe generalul Coandă să formeze un guvern provizoriu. Se ordonă mobilizarea celor 7 divizii teritoriale nedezarmate și adresează trupelor de ocupație un ultimatum de părăsire a teritoriului României. Corpul expediționar francez forțează Dunărea pe la Giurgiu, iar armata germană a lui Mackensen, pentru a nu fi prinsă în clește, evacuează Muntenia și începe retragerea spre Transilvania. Izbucnirea revoluției în Germania și izgonirea împăratului Wilhelm duc la începerea tratativelor de pace: la 29 octombrie/11 noiembrie 1918 se semnează, la Compiègne, armistițiul dintre Puterile Aliate și Germania, marcând încetarea ostilităților în primul război mondial.

„La 18 noiembrie/1 decembrie, Regele și Regina, însoțiți de Generalul Berthelot, se întorc în fruntea trupelor aliate în București, aclamați de populația românească, care-i primește cu lacrimi de bucurie. Populația capitalei, ocupată de doi ani, se deșteaptă ca dintr-un vis urît“ (Mircea Vulcănescu).

În aceeași zi — 1 DECEMBRIE 1918 — Fluviul numit Unire avea să-și strângă apele la Alba Iulia, cu participarea a peste o sută de mii de români veniți din toate ținuturile Transilvaniei și Banatului. Adunarea Națională proclamă unirea cu România, iar a doua zi se constituie

Consiliul Dirigent, format din 15 membri, în frunte cu Iuliu Maniu, Vasile Lucaciu, Vasile Goldiș, Alexandru Vaida-Voevod, Ștefan Cicio-Pop, Ioan Suciș, Aurel Vlad, Octavian Goga, Aurel Lazăr, Emil Hațieganu, Valeriu Braniște, Victor Bontescu, Romul Boilă, Ion Flueraș și Iosif Jumanca. Acest „guvern provizoriu“ își fixează sediul la Sibiu și adresează națiunii o proclamație, în care aduce la cunoștință îmfăptuirea Marii Uniri.

Capitolul XII

MARELE VIS

„...membrii Academiei salută încă pe marea scriitoare, care prin memoriile ce le-a publicat — fermecătoare ca stil și înălțătoare ca gândire și simțire — a adus una din cele mai prețioase contribuțiuni la istoriografia noastră, punînd în evidență și făcînd cunoscut lumii întregi atît cumplitele suferințe ce le-a îndurat, cît și vitejia și energia îndărătnică în sacrificiul de sine, de care a fost capabil poporul nostru în cele mai grele timpuri prin care a trecut el, războiul pentru unitatea sa națională.“

Din discursul ținut la Academia Română,
de către GRIGORE ANTIPA
(11.XII.1936)

Din „Povestea vieții mele“

Pentru majoritatea statelor beligerante, războiul se terminase. Era pace. Nu și pentru România! România reîntregită, ROMÂNIA MARE de la începutul anului 1919 mai avea de luptat — și pe front și-n saloanele diplomației europene și-n propriile-i birouri ministeriale. Pînă la a le prezenta, am crezut de cuviință să mai rămînem puțin în atmosfera zilelor premergătoare MARII UNIRI și a reîntoarcerii familiei regale la București. Despre ambele evenimente, petrecute în aceeași zi de 1 Decembrie 1918, s-a scris foarte mult, din tot felul de unghiuri...

Aproape o jumătate de secol nu s-a vorbit deloc despre memoriile reginei Maria, apărute sub titlul **Povestea vieții mele**, în trei volume, între anii 1934—1936 (traduse concomitent din limba engleză în limbile română, franceză, germană, suedeză, greacă, poloneză, cehă, italiană, sîrbo-croată și maghiară). Ne vom opri asupra ultimelor pagini din „Ani de război“, volum care poate fi

socotit un adevărat „jurnal de front“, prin încărcătura de date și fapte la care lua parte direct cea numită „Mama răniților“. Umbla cu soțul ei, regele Ferdinand, pe toate cîmpurile de luptă, se ocupa de spitalele de campanie, de soarta prizonierilor, de mormintele celor căzuți în atîtea bătălii, de aprovizionarea populației înfometate, de sărăcimea satelor cu ogoare nelucrate, de Iașul supra-aglomerat, de relațiile cu misiunile aliate aflate în Moldova etc., de mersul războiului, în general.

Prin paranteze drepte [...] indicăm întreruperi în textul original sau explicațiile noastre.

BICAZ, JOI 25 OCTOMBRIE/7 NOIEMBRIE 1918

„Am hotărît să plec la Iași, sîmbătă. Nu mai pot să rămîn departe; m-a cuprins o înfrigurare covârșitoare și apoi toate merg atît de repede. Trebuie să fiu pe lîngă ei toți, acum, și să împărtășesc bucuria lor.

Mi se pare că Germania a fost îngenunchiată și că e părăsită de toată lumea. Capitulara Austriei a lăsat deschisă granița de sud a Germaniei. Bavaria e în primejdie. Pe frontul apusean înaintează neconținut armatele aliate. Cîteva din trupele noastre au fost chemate în Bucovina să facă ordine, **[în urma abuzurilor și samavolniciei comise de rușii bolșevizați]**. Toți românii de dincolo de fostele noastre granițe s-au declarat liberi să se unească într-un singur mare neam. Visul unei Români Mari pare că se împlinește. Toate sînt atît de nemaiauzite încît nu le pot crede. Am fost atît de obișnuiți cu necazurile și nenorocirile, de cînd a început războiul, încît ne vine greu să credem că a sosit ceasul cel mare.

Eu am crezut totdeauna în izbînda finală a Aliatilor; am fost dintre cei care nu s-au îndoit niciodată chiar în ceasurile cele mai negre, dar niciodată nu mi-am făurit iluzia că voi fi înfăptuitoarea visului României Mari. Totdeauna am fost părtaşă la bucuriile și necazurile poporului meu, însă niciodată nu-mi zăgrăvisem în minte cum voi fi în ceasul izbînzii finale, deși într-un rînd rostisem acest cuvînt primejdios: «Eu sînt din cei ce cîștigă partida». Mi s-a spus atunci că a vorbi astfel înseamnă a

întărîta soarta. Mi-e scris să fiu cea care cîștigă? Gîndul acesta aproape mă înspăimîntă... Și lucru ciudat, totdeauna m-am gîndit la ceasul izbînzii, ca la un ceas oarecare de mîhnire. Omul nu cîștigă decît pe socoteala altuia și din fire simt milă față de acela...

Îmi urăsc dușmanul cîtă vreme e biruitor, dar nu cînd e învins; atunci mă umple de o milă sfișietoare și de neîndurat. Regele a decretat sufragiu universal și împărțirea pămînturilor la țărani. **[Proclamația regală din 5 aprilie întărită la 6 mai 1917]**. Îmi pare bine că a făcut aceasta fără să fie la putere nici Brătianu, nici Averescu, ca să rămînă numai numele lui legat de această reformă, numele lealului, generosului, cinstitului și uitătorului de sine, Ferdinand I. Dacă va mai putea înfăptui și unirea tuturor românilor, atunci în adevăr își va fi primit răsplata pentru jertfa ce-a făcut-o cînd a pornit războiul **[împotriva Germaniei, patria sa natală]** [...]

BICAZ, DUMINICĂ 28 OCTOMBRIE/ 10 NOIEMBRIE 1918

[...] S-a declarat mobilizarea generală. Ura! Așadar, sîntem încă o dată fățiș alături de Aliații noștri; ne luăm iar rîndul printre luptători. Germanii au primit ordin să evacueze țara, să se dea învînși sau să se lupte.

Kaizerul Wilhelm și principele moștenitor au abdicat. Pare cu neputință! Mîndrul meu văr Bill! Nu pot să spun că-mi pare bine. Fără îndoială e un sfîrșit logic, dar mie una îmi place ca o țară să trăiască sau să moară împreună cu domnitorul ei, cu legile ei, ca un tată cu familia lui. Kaizerul Wilhelm a încercat să ne nimicească, dar eu nu voiam să-l văd pe el nimicit. Voiam să-l văd învins, da, aceasta o doream cu patimă, pentru că voise să vadă țara noastră stearsă de pe fața pămîntului. Pentru noi el înfățișa o tiranie brutală și nemiloasă.

[...] Azi, cînd mi-am făcut colindul printre săraci, am fost peste tot întîmpinată cu uralele soldaților mobiliizați. Plecau iar liniștit de pe la vetrele lor, fără a se tîngui. Ființe răbdătoare ce mă umpleau de admirație. Le-am dat țigări. Aveam mașina încărcată, cu vîrf, cu

lucruri pentru femei și copii. M-am întors acasă cu mâinile goale și după-masă am plecat la Piatra să iau trenul spre Iași.

IAȘI, LUNI 29 OCTOMBRIE/ 11 NOIEMBRIE 1918

[...] S-a decretat armistițiul pe toate fronturile, însă la noi n-a încetat mobilizarea. E greu să cuprindă mintea omului atâtea întâmplări deodată. Eu rămân liniștită în mijlocul înfrigurării, și aproape nu îndrăznesc să mă las cuprinsă de vreun sentiment de triumf. Pentru mine un triumf nu poate fi decît ceva solemn; am suferit atîta și chiar azi ne găsim în fața unor probleme atît de încîlcite! Sînt o suverană foarte conștientă de adevăr și îmi dau seama pe deplin că se va menține cu greu casta noastră în această pornire nebună spre democrație. Mai e și problema sfișietoare și crunta umilire a durerii intime ce ne-a lovit; cel puțin așa o socotesc. **[Este vorba de căsătoria ilegală a principelui Carol, moștenitorul tronului, cu Zizi Lambrino, la Odesa, în ziua de 2/15 septembrie, socotită la vremea aceea ca o lovitură năpraznică dată monarhiei.]** Afară de aceasta, triumful nostru e clădit pe prăbușirea atîtor lucruri, încît trebuie să las pe alții să înalțe cîntece de bucurie. Mulțumesc cu smerenie lui Dumnezeu că timpul nostru de umilire și de împilare a avut un sfîrșit atît de minunat, dar va trece vreme pînă să mă cred o «mare regină», după cum mă numesc ei cu nespus avînt. Am primit pe generalii noștri, și ne-am felicitat unii pe alții. Toți îmi mulțumesc pentru neclintita încordare a împotrivirii mele. Primii mulțumirile lor, bucurîndu-mă la gîndul că fusesem cu adevărat un bun oștean.

Întîlnirea cu Prezan a fost înduioșătoare; eram atît de nenorocită în ziua cînd ne-am văzut ultima oară. **[Eremia]** Grigorescu e încîntat că e ministru de război. Declară că ar fi vrut să-mi ceară sfatul înainte de a primi, **[în guvernul provizoriu prezidat de generalul Constantin Coandă — din 6 noiembrie]** dar eu nu eram acolo; arată o mîndrie plină de demnitate...

IAȘI, 1/14 NOIEMBRIE 1918

[...] Cel mai de seamă eveniment, petrecut în aceste săptămîni de așteptare, a fost sosirea unei delegații din Transilvania și Bucovina, care venise să declare că țara lor e una cu Vechiul Regat, țara mamă, sub ale cărei aripi nădăjduiseră totdeauna să se unească cu toții. Îi primirăm în mod solemn și salutară pe regele Ferdinand I și pe regina Maria ca pe dezrobitorii lor. Au venit la noi ca niște copii, care-și caută părinții, și ne-am privit unii pe alții cu adîncă zguduire, aducîndu-ne aminte cît era de strivit sub călcîiele dușmanilor, pînă acum cîtăva vreme, visul nostru de Unire. **[Iancu Flondor, președintele Congresului Bucovinei, citește memoriul unirii cu România, încheind: «Fie ca Majestatea Voastră să reînvie fala Domniei lui Ștefan cel Mare».]**

Transilvania, Bucovina pînă și Basarabia! România Mare! [...]

Kaizerul, cînd era îmbătat de izbîndă strigase cu glas tare că regele Ferdinand va fi ultimul Hohenzollern care va ședea pe tronul României.

Regele Ferdinand nu spusese nimic, însă liniștit și smerit își urmase calea spinoasă. Azi, Wilhelm și fiul său au rămas fără țară, iar regele Ferdinand, modest și leal, e slăvit ca dezrobitor și e primul rege al tuturor românilor. Cum să nu-mi plec fruntea în fața minunii celor întîmplate? [...]

SÎMBĂȚĂ 17/30 NOIEMBRIE 1918

În tren, în drum, spre București! Am pornit în sfîrșit la drum spre București! Acum doi ani, exact în aceeași zi, fugeam din capitala noastră, pribegi, neștiind încotro mergem. Doi ani, dar ce ani! Cît am îndurat, ce grozave întîmplări, cîtă suferință, cîtă disperare! Nădejdea era ca o lumîinare ce se făcea din ce în ce mai slabă. Și totuși ne agățam de ea cu înfrigurare. Niciodată nu m-am învoit cu gîndul că eram învinși, ci numai că fusesem trădați din pricina prăbușirii Rusiei. Nenorocoasa și îndurerata Rusie!

Și în timpul acestor doi ani, ce muncă, ce strădanie; o sfîșietoare înșirare de nenorociri, o situație de un tragic aproape fantastic și cu sorocul împotriva noastră. [...]

Acum s-a sfîrșit visul cel rău și lung, iar visul României Mari s-a întruchipat aieva și sîntem în drum spre casă!

Nando se întoarce ca dezrobitorul care a înfăptuit unirea poporului său. Jertfa de sine pe care a făcut-o a fost răsplătită. Numele lui e binecuvîntat de toți, mari și mici. Minunate cu adevărat sînt căile Domnului, mari și înfricoșătoare! [...]

COTROCENI, DUMINICĂ 18 NOIEMBRIE/ 1 DECEMBRIE 1918

Ne-am întors! Cu adevărat ne-am întors acasă, după un surghiun de doi ani. Să îndrăznesc oare să rostesc marele cuvînt? Ne-am întors triumfători!

Nu spun aceasta cu vreun gînd de trufie ci cu smerie, ca una ce-ar vrea să cadă în genunchi și să aducă prinos de mulțumiri. Cum să încerc măcar să descriu ziua de zguduire sufletească ce-am petrecut-o?

Adjectivele sună parcă a gol, cînd vrei să pui toate pe hîrtie. A fost o zi de entuziasm, de delir. În pofida greutatea de transport și a distrugerilor lăsate de dușmani, pe unde trecuseră, **[trupele germane în retragere aruncaseră toate podurile în aer]** toate s-au desfășurat fără cea mai mică încurcătură; pînă și vremea ne-a fost propice, însă ploile torențiale prăpădiseră cu totul drumurile stricate dinainte. Trenul nostru ajunsese totuși aproape la ceasul prescris.“

ÎMPREJURĂRI GRELE

„Ceea ce se întâmpla cu românii în prima jumătate a secolului XX era o renaștere din propria-i cenușă, fără beneficiile industriale ale Occidentului. În economia politicii mondiale se impunea și sistematizarea Europei la confluența de prăbușire a imperiilor și locul de confruntare a ei cu lumea Orientului. În acest loc, unde comunismul experimenta o aventură ideologică, România a fost antrenată din plin pentru eliberarea maghiarilor din revoluția lui Béla Kun în 1919 și pentru paza continentului de ofensiva bolșevismului: îi revenea o responsabilitate tradițională cu semnificația ciclică a Provinciei imperiale a Daciei Romane. S-a deschis o epocă de rapidă modernizare cu o fertilă re-latinizare lingvistică și culturală, un proces atît de normal, că nu i se poate implica nici o formă de grefă socio-culturală pe care să fi respins-o în timp“.

ION DUMITRIU-SNAGOV,
„România în diplomația Vaticanului“

Pace și război

La 12 decembrie 1918, generalul C. Coandă prezintă regelui Ferdinand demisia cabinetului său; redevine prim-ministru liberalul Ionel Brătianu. La 24 decembrie, regele emite **Decretul de unire a Transilvaniei cu vechea Românie și Decretul de organizare provizorie a Transilvaniei**, potrivit căruia „serviciile publice“ rămîn sub conducerea Consiliului Dirigent, în administrarea guvernului central trecînd afacerile străine, armata, căile ferate, poșta, telegraful, telefoanele, circulația financiară, vămile, împrumuturile publice și siguranța generală a statului. La 29 decembrie se dă **Decretul pentru exproprierea pămîntului din vechiul regat**.

Anul Nou 1919 se anunță favorabil României Mari, dar pînă la adevărata pace pe pămîntul nostru mai avea să treacă o vreme, cu jertfe, incertitudini și promisiuni. Ca și în cazul războaielor balcanice. (despre care am relatat într-un capitol precedent), despre participarea armatei române la înăbușirea terorii roșii din Ungaria nu s-a vorbit în ultimele patru decenii decît în mediile specialiştilor. Spre a umple acest gol de informație, vom detalia episodul cu ajutorul studiului lui **Mircea Vulcănescu**, din „Enciclopedia României“ (1938), care o avut la bază monumentală lucrare „Istoria războiului pentru întregirea României 1916—1919“, de C. Kirilescu.

Timp de un an au durat lucrările Conferinței de pace de la Paris (18 ianuarie 1919 — 21 ianuarie 1920), vreme în care tunurile au bubuit pe mai multe fronturi europene, datorită „republicilor sovietice“ instituite la Bremen, în Bavaria, în Ungaria, în regiunea Ruhr, la Berlin și-n Rusia. Între fascismul lui Mussolini și bolșevismul lui Lenin se contura o spectaculoasă linie internaționalist-naționalistă ungară (de la comunistul Béla Kun la regentul Horthy), care va afecta direct relațiile cu România. La negocierile de pace luau parte toate cele 27 de state învingătoare în primul război mondial, printre care și România, și țările învinse: Germania, Austria, Ungaria, Bulgaria și Turcia. Delegația română era condusă de I. I. C. Brătianu, din ea făcînd parte Al. Vaida-Voievod, C. Angelescu, Victor Antonescu ș.a.

Ionel Brătianu a intrat repede în conflict cu Consiliul suprem interaliat, protestînd contra deosebirii făcute între grupul statelor aliate cu interese limitate și al celor cu interese nelimitate. El cerea recunoașterea Unirii și hotarele prevăzute prin tratatul de alianță din 1916. Desfășurînd o activitate deosebit de laborioasă, aducînd argumente de ordin istoric, arheologic, religios, etnografic, demografic, cultural etc., delegația noastră avu cîștig de cauză: „birui principiul naționalităților în numele căruia se oferi României vechea graniță etnică a lui Kossuth care, fiind întemeiată pe mărturia unui naționalist maghiar, nu putea fi contestată“. Datorită însă neînțelegerilor privind Banatul (o mare parte era reclamată de

sîrbi) și neascultînd de sfaturile lui Take Ionescu, Brătianu părăsi conferința...

Victoria „revoluției proletare“ din Ungaria (21 martie 1919) îl aduse în fruntea sovietelor pe Béla Kun, consfințind introducerea terorii roșii. Prima lui acțiune a fost să se arunce asupra trupelor române din Transilvania: bătălia are loc în Munții Apuseni (16—18 aprilie). Participă **Grupul de Nord** comandat de generalul Moșoiu și **Grupul de Sud** comandat de generalul Mărdărescu, care avea și comanda supremă a armatei române din Ardeal. Fortînd defileurile și izolînd trupele secuiești de pe Someș, de cele ungurești din văile Crișurilor, românii trec la ofensivă și ocupă linia marilor centre din Cîmpie: Satu Mare—Carei—Oradea—Salonta (21 aprilie). Ei luptă cu o vigoare ce amintea de marile bătălii din vara anului 1917, și pînă la 1 mai ajung să domine întreg malul stîng al Tisei, alungîndu-i pe unguri spre Tokay, Szolnok și Ciongrad. Aceștia provoacă o diversiune și atacă Cehoslovacia (20 mai), cu gîndul ca prin Galiția să stabilească legătura cu Rusia Sovietică, pentru a prinde în clește Transilvania (dinspre vest și nord).

Îmbătați de acest succes, cu forțele din cîmpia Tisei refăcute, ungurii sovietizați reiau ofensiva (20 iulie) și trei divizii trec riul, vestind lumii întregi biruința asupra românilor! Generalii Mărdărescu, Moșoiu și Prezan organizează o manevră de învăluire și după un atac fulger îi determină pe dușmani să se retragă în debandadă peste Tisa, părăsindu-și armele și munițiile (26 iulie). Prezenți pe acest front, ca și în bătăliile din Moldova, regele Ferdinand și regina Maria sînt ovaționați de ostașii români; cei mai viteji dintre ei sînt decorați. După o scurtă pregătire și o altă manevră de atragere în cursă, trupele generalilor Holban și Moșoiu trec prin surprindere pe la Tisa Bő (30 iulie), intrînd adînc în pustă. Cavaleria generalului Rusescu pornește un raid fulgerător spre Budapesta, pe care o ocupă cu patru escadroane (4 august), punînd capăt guvernării lui Béla Kun și salvînd astfel Europa de primejdia bolșevizării. Totodată sînt dezamorsate intrigile urzite împotriva noastră de colonelul Romanelli și generalul Banholz din Consiliul local interaliat. Sosesc și trupele de vînători ale lui Holban, care anihili-

lează orice încercare de împotrăvire, ca apoi armata română să înainteze spre vest, pînă la Győr; aici se formează, cu ajutorul nostru, noul guvern ungar al lui Horthy, cel ce peste două decenii avea să ocupe în chip bestial o treime din Transilvania...

Politică și legislație

Consiliul suprem interaliat se arată enervat de noua situație și trimite României un ultimatum (15 noiembrie) să-și retragă trupele din Ungaria, căci altfel nu i se vor mai satisface revendicările politice. La Budapesta și-n zonele ocupate, românii găsiseră o mare parte din bunurile răpite din țară de către Puterile Centrale în timpul ocupației și procedaseră la repatrierea lor. De asemenea, ei dezafectară fabricile ungurești de armament, pentru a stopa orice încercare de a relua acțiuni militare împotriva noastră. Pe Aliați îi supăraseră și faptul că Ionel Brătianu refuzase să semneze Tratatul de la Saint-Germain (10 septembrie), prin care Austria recunoștea unirea Bucovinei cu România, părăsind Conferința de pace. Premierul liberal dorea mai mult și se vede silit să se incline, dar demisionează; în locul lui se formează un guvern independent, al generalului A. Văitoianu (27 septembrie), agreeat de regele Ferdinand, care vedea în această formulă — de coaliție națională — soluția cea mai bună de guvernare. Nicolae Iorga, președintele Partidului Naționalist Democrat, cerea (în „Neamul românesc“ din 2 octombrie) un guvern de generali și funcționari, care să nu țină cu liberalii și să organizeze alegeri libere...

„Alegerile din 2—6 noiembrie 1919 au reprezentat un moment important în viața României întregite: pentru prima dată cetățenii din toate provinciile românești au ales un singur Parlament; pentru prima dată în țară a fost folosit sistemul votului universal; alegerile au scos la iveală importante mutații în raporturile dintre partidele politice. După cum constata Nicolae Iorga, „ura față de vechiul politicianism a făcut ca voturile să fie date oricui anunța o nouă politică“ (Petre Țurlea). În urma aces-

tora, la 1 decembrie, regele Ferdinand îi însărcinează pe Al. Vaida-Voevod să formeze noul guvern, din care vor face parte: Al. Averescu (Interne), gen. I. Răscanu (Război), Aurel Vlad (Finanțe și ad-interim la Industrie și Comerț), Victor Bontescu (Agricultură și Domenii), Octavian Goga (Instrucțiunii Publice și Cultelor), Mihai Popovici (Lucrări Publice), Ion Pelivan (Justiție), Ion Inculeț, Pantelimon Halippa, Ion Nistor, Ștefan Cicio Pop și Ion Cantacuzino (miniștri de stat). Peste o săptămână Vaida-Voevod semnează tratatele de la Saint-Germain și Trianon (la 4 iunie 1920 avea să se încheie Tratatul de pace între Puterile Aliate și Ungaria, recunoscându-se pe plan internațional unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România; la 8 octombrie 1920, ele ratifică și unirea Basarabiei, consfințind astfel întregirea țării). La 9 decembrie 1919, are loc alegerea lui Nicolae Iorga ca președinte al Adunării Deputaților (susținut de țărăniști); în discursul său de mulțumire, marele istoric se angaja să fie nepărtinitor, să apere dreptul cuvântului și păstrarea urbanității în dezbateri, pentru a garanta succesul discuțiilor în jurul reformelor radicale atât de mult așteptate.

Cea mai importantă era reforma agrară, făgăduită în chip solemn de regele Ferdinand încă din timpul luptelor din 1917. După ce fuseseră expropriate marile proprietăți, „la 2 aprilie 1920, apărea decretul de împrăștiere a țăranilor; prima aplicare pe teren, în toamna aceluiași an, s-a făcut în comuna Gurbănești din județul Ilfov. În total s-a expropriat, în vechiul regat, prin legea agrară o suprafață de 2 776 401 hectare din moșiile marii proprietăți și a instituțiilor. Legi similare se făcură și pentru Transilvania, Bucovina, Basarabia. În întreaga țară s-au expropriat 6 008 098 hectare, împrăștiându-se nu numai țăranii români, dar și cei unguri, secui, sași, ruteni etc. Astfel, din numărul total de 1 393 353 de țărani care au primit pământ, 201 165 aparțineau naționalităților conlocuitoare, împărțindu-se pe provincii astfel: 82 640 în Transilvania, 94 480 în Basarabia și 24 045 în Bucovina) (Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu — „Istoria românilor“, 1975).

În toți acești primi ani de după Unire, frământările politice și sociale nu s-au stins, unele dintre ele generînd chiar conflicte; pe fondul urmărilor unui război care a perturbat întreaga activitate economică au loc greve și revendicări muncitorești, se fac și se desfac partide, se emit și se abrogă legi, se produce deprecierea **leului** (înainte de război, un leu aur era cotate cu un franc și cinci centime elvețiene!). Guvernul Vaida nu face față tensiunilor interne și, în martie 1920, îi succede un cabinet omogen, al generalului Averescu, șeful Ligii Poporului — ce devine acum Partidul Poporului — care dizolvă Parlamentul și organizează noi alegeri, cîștigînd detașat. „Dar guvernarea Averescu va însemna pentru mulți, în special de la orașe, o deziluzie. Împrejurările erau, evident, extrem de grele. Întregirea nu era realizată decît sufletește și moral; agitațiile sociale făceau să domnească nesiguranță în raporturile de producție și de proprietate. Oamenii de la conducere erau fie începători, fie nepregătiți. Totuși guvernul Averescu reușește să realizeze reforma așteptată atîta vreme, reforma agrară” (**Mircea Vulcănescu**). Presiunea partidelor de opoziție este însă prea mare, astfel că în decembrie 1921 generalul își dă demisia.

Regele Ferdinand, cîntărind foarte riguros situația și încercînd să unifice interesele politice ale burgheziei de dincoace și de dincolo de Carpați, apelează din nou la Ionel Brătianu, care formează un guvern cu pondere liberală (ianuarie 1922). De aici înainte, România Mare începe să facă pași hotărîți pe calea înnoirilor democratice (după deviza PRIN NOI ÎNȘINE).

COROANĂ ȘI LEGE

„Pronia cerească a binecuvîntat și, prin bărbăția poporului și vitejia ostașilor, ne-a dat să lărgim hotarele Regatului și să înfăptuim dorul de veacuri al neamului nostru. Punind pe capul meu, într-această străveche cetate a Daciei romane, coroana de oțel de la Plevna, pe care noi și glorioase lupte au făcut-o pe veci coroana României Mari, mă închin cu evlavie memoriei celor care, în toate vremurile și de pretutindeni, prin credința lor, prin munca și prin jertfa lor au asigurat unitatea națională, și salut cu dragoste pe cei care au proclamat-o într-un glas și o simțire de la T'sa pînă la Nistru și pînă la Mare“.

FERDINAND I, regele tuturor românilor,
Alba Iulia,
15 octombrie 1922

Încoronarea

Prin readucerea lui I. I. C. Brătianu în fruntea guvernului (19 ianuarie 1922), se încheia perioada de instabilitate postbelică, începînd ceea ce s-a numit „marea guvernare liberală“ (1922—1926). Imediat se declanșează campania electorală, ca în martie să aibă loc alegeri pentru Adunarea Națională Constituantă. Cu toate că se fac fel de fel de alianțe între partidele de opoziție, nu se realizează un „bloc“, astfel că P.N.L. cîștigă detașat, obținînd 222 mandate în Adunarea Deputaților și 111 în Senat, ceea ce nemulțumește, în primul rînd, formațiunile conduse de Iuliu Maniu, Nicolae Iorga și Take Ionescu. Ultimii doi (reprezentanți ai Partidului Naționalist Democrat și respectiv Partidului Conservator Democrat) iau parte la dezbaterile Constituantei, deoarece — spunea

marele istoric — „sînt dator să discut orice opinie politică ce mi se înfățișează public“.

Anii de după război, socotiți o „epocă eroică“ sau debutul epocii contemporane a istoriei României, au însemnat și împliniri în plan cultural-artistic, ce aveau să constituie pilonii marilor realizări spirituale din perioada interbelică. Lucian Blaga publică în 1919 „Poemele luminii“ și „Pietre pentru templul meu“, Hortensia Papadat-Bengescu — „Ape adînci“; reapare la București săptămînalul „Universul literar“, sub conducerea lui Perpessicius și Camil Petrescu, iar Eugen Lovinescu fondează revista „Sburătorul“, la 25 martie a avut loc la București prima audiție a „Simfoniei a III-a“ de George Enescu, sub bagheta compozitorului și apoi se înființează Societatea lirică română „Opera“, care a stat la baza Operei Române: în septembrie, se emite Decretul-lege pentru înființarea Universității din Cluj, cu patru facultăți (Științe, Medicină, Litere și Filozofie și Drept), avînd ca rector pe Sextil Pușcariu (prelegerea inaugurală o ține Vasile Pârvan — „Datoria vieții noastre“); tot acum își deschide porțile Conservatorul de muzică și artă dramatică din Cluj, primul director fiind George Dima; la 1 decembrie se deschide înția stagiune a Teatrului Național clujean, cu spectacolul coupé „Se face ziuă“ și „Poemul Unirii“ de Zaharia Bârsan (directorul teatrului).

În 1920, Școala națională de poduri și șosele din București se transformă în Politehnică; apar cărțile „Despre boieri“ — Constantin Giurescu, „Note și impresii“ — Garabet Ibrăileanu, „Floarea pămîntului“ — Demostene Botez, „Strofe alese“ și „Balade vesele și triste“ — George Topîrceanu, „Ion“ — Liviu Rebreanu; se realizează primul film de desene animate românesc, „Păcală în Lună“, creația lui Aurel Petrescu; se înființează la Cluj primul institut speologic din lume, condus de Emil Racoviță (26 aprilie), iar la București se pun bazele Societății Compozitorilor Români, sub președinția lui George Enescu.

1921: Grigore Antipa publică lucrarea „Dunărea și problemele ei științifice, economice și politice“, Ion Barbu — „După melci“, Vasile Voiculescu — „Pîrgă“, Calistrat

Hogaș — „În munții Neamțului“, Lucian Blaga — „Pașii profetului“, Garabet Ibrăileanu — „După război“ și „Cultură și literatură“, Eugen Lovinescu — „Gh. Asachi, viața și opera sa“, Ioan Slavici — „Închisorile mele“, Ovid Densusianu — „Literatura română modernă“ (primele două volume); la Cluj apare revista „Gîndirea“ (1 mai), sub conducerea unui comitet format, printre alții, din Lucian Blaga și Cezar Petrescu (din decembrie 1922 și pînă în iulie 1944, revista a apărut la București, avîndu-l ca mentor pe Nichifor Crainic); la 29 iunie — premiera filmului „Ecaterina Teodoroiu“ (cu Marietta Rareș), întîia încercare de evocare a războiului reîntregirii: la 8 decembrie — spectacolul inaugural al Operei Române din București, cu „Lohengrin“ de Richard Wagner, dirijor George Enescu.

În anul 1922, Cornel Medrea realizează statuia „Părintele Vasile Lucaciu“, Liviu Rebreanu publică romanul „Pădurea spînzuraților“, Alexandru Philippide — „Aur sterp“, Lucian Blaga — „Cultură și cunoștință“; la 12 mai are loc premiera piesei „Suflete tari“ de Camil Petrescu, la Teatrul Național din București; apare primul volum din „Istoria războiului pentru întregirea României“ de Constantin Kirițescu.

În acești 3 ani, de viață politică agitată, în care s-a desăvîrșit reforma agrară, se pun bazele refacerii țării, pe multiple planuri. Printre împlinirile notabile vom aminti construcția grandioasei catedrale ortodoxe din Alba Iulia, sub conducerea arhitectului M. J. Ștefănescu (a avut ca model biserica lui Petru Cercel din Tîrgoviște — începutul secolului XVII). Catedrala și-a deschis porțile cu cîteva zile înaintea încoronării regelui Ferdinand și a reginei Maria (**15 octombrie 1922**).

Presa vremii a relatat pe larg despre acest eveniment strălucitor, în care „suveranii reîntregirii naționale“ au fost aclamați ca simbol al monarhiei române și, totodată, ca eroi făuritori ai României Mari. Alba Iulia — cetatea sfîntă a neamului românesc — a devenit astfel capitala de suflet a regatului. Ceremonia încoronării a început la orele 9,45, cu o liturghie solemnă oficiată de Mitropolitul Primat dr. Miron Cristea. După sfințirea coroanelor re-

gale (cea de oțel purtată de regele Carol I și cea nouă, de aur, a reginei), suveranii îngenunchează în mijlocul catedralei și mitropolitul rostește rugăciunea pentru încoronarea Regelui Ferdinand I, pe care corul dirijat de M. Chiriac o repetă de trei ori... Cortegiul părăsește catedrala și, afară, în văzul lumii, regelui și reginei li se așază pe umeri purpura și hermina, apoi, pe creștet, coroanele. Se intonează imnul regal și mulțimea izbucnește într-un „Vivat!” emoționant, în timp ce toate clopotele orașului răsună și se trag 101 lovituri de tun. Regele rostește un discurs emoționant; printre altele, a spus: „**Facă Dumnezeu ca această coroană, asemeni aceleia a scumpei mele soții și demnă tovarășă de muncă și suferință pentru binele comun, să servească la încoronarea — generație de generație — a iubiților noștri succesori, într-o Românie tot mai fericită și mai glorioasă.**”

A doua zi, 16 octombrie 1922, suveranii s-au întors la București, unde-i aștepta o mulțime imensă. După trecerea pe sub Arcul de Triumf, au urmat serviciul religios din biserica Mitropoliei și defilarea tuturor drapelilor regimentelor țării, din campaniile 1877—1878 și 1916—1919, precum și defilarea celor zece mii de primari din toate comunele României (76 de departamente).

Constituția din 1923

Festivitățile încoronării, la care au luat parte numeroși invitați din străinătate (familii regale din Grecia și Iugoslavia, mareșalul Foch, generalul Berthelot și Misiunea Franceză, reprezentanți civili și militari ai Aliaților etc.), au lăsat imediat locul preocupărilor pentru reorganizarea vieții economico-sociale a țării. Reîntregită, România trebuia să răspundă numeroaselor necesități și interese regionale, să armonizeze în timp foarte scurt problemele provinciilor nou intrate între hotarele strămoșești, în favoarea principiului general-național de dezvoltare.

Misiunea aceasta i-a revenit guvernului Brătianu și parlamentului, prin crearea cadrului constituțional și administrativ conform noilor realități și împrejurări. Pro-

iectul de Constituție a suscitât numeroase discuții, chiar dacă pornea de la „litera“ celei din 1866 adaptată la realitățile postbelice; se aveau în vedere, în primul rînd, ideile adunărilor plebiscitare de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia privind drepturile cetățenești. De exemplu, Nicolae Iorga cerea să se afirme cu tărie caracterul național unitar al statului român, consfințirea dreptului de vot al femeilor și se declara împotriva dreptului numirilor senatorilor pe viață, acceptînd însă rolul de factor ponderator al Senatului în structura legislativului și relațiile dintre partide. Deși opoziția considera că proiectul are imprecizii de prezentare și se referă la unele aspecte „minore“ ale vieții societății, frunțașii politici puneau deasupra interesele superioare de stat. Dezbatările au însemnat, astfel, un bun prilej de a clarifica principiile fundamentale după care trebuie să se conducă societatea românească. Și s-a reușit, cu toată reacția negativă a Partidului Național Român, al cărui șef era Iuliu Maniu; forma definitivă a Constituției a fost votată de Parlament în 26 și 27 martie, fiind promulgată printr-un decret regal a doua zi și publicată. Iată cîteva din prevederile ei, care garantează drepturile omului și consfințește monarhia constituțională, spunîndu-se: **Regele domnește, dar nu guvernează.**

• Regatul României este un stat național, unitar și indivizibil. • Românii, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, se bucură de libertatea conștiinței, de libertatea învățămîntului, de libertatea presei, de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociație și de toate libertățile și drepturile stabilite prin legi. • Nu se admite în Stat nici o deosebire de naștere sau de clase sociale. • Proprietatea de orice natură, precum și creanțele asupra Statului sînt garantate. • Zăcămintele miniere, precum și bogățiile de orice natură ale subsolului sînt proprietatea Statului. • Căile de comunicație, spațiul atmosferic și apele navigabile și flotabile sînt de domeniul public. • Libertatea muncii va fi apărută. • Libertatea conștiinței este absolută — Biserica creștină ortodoxă și cea greco-catolică sînt biserici românești. • Pu-

terea executivă este încredințată Regelui, care o exercită în modul regulat prin constituțiune. • Puterile constituționale ale Regelui sînt ereditare în linie coborîtoare directă sau legitimă a Maiestății Sale Regelui Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen, din bărbat în bărbat, prin ordinul de primogenitură și cu exclusiunea perpetuă a femeilor și coborîtorilor lor. • Nici un act al Regelui nu poate avea tărie dacă nu va fi semnat de un ministru, care prin aceasta chiar devine răspunzător de acel act. • Nici un membru al Familiei Regale nu poate fi ministru. • Judecătorii sînt inamovibili în condițiunile speciale pe care legea le va fixa. • Nici un impozit de orice natură nu se poate stabili și percepe decît pe baza unei legi. • Tot Românul, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau religie, face parte din elementele puterii armate, conform legilor speciale. • Constituțiunea de față nu poate fi suspendată nici în total nici în parte. • Constituțiunea poate fi revăzută în total sau în parte din inițiativa Regelui sau a oricărei din Adunările legiuitoare. • Se ratifică decretele legi (...) privitoare la încetățenirea evreilor care locuiau în vechiul Regat. • Se vor revizui toate codicele și legile existente în diferitele părți ale Statului român, spre a se pune în armonie cu Constituțiunea de față și a asigura unitatea legislativă.

Constituția din 1923 (prin toate cele 138 de articole) înnobila națiunea română cu însemnele STATULUI DE DREPT, fiind socotită, la vremea aceea, una dintre cele mai democratice și moderne Legi a legilor din Europa, împlinită cu „voia lui Dumnezeu și prin voința națională“. Cu toate deosebirile de vederi, principalele formațiuni politice din România au salutat noua Constituție, care a reprezentat temeiul juridic al vieții noastre parlamentare, pînă în februarie 1938, cînd a fost instaurată dictatura regală a lui Carol II; ea a fost repusă în drepturi de către regele Mihai, la 23 august 1944; constituțiile comuniste au înlocuit-o, dar n-au abrogat-o...

Vorbind despre preocupările întregii societăți române de a aplica prevederile constituționale, **Sextil Pușcariu** scria, la 7 iunie 1924, după primirea la regele Ferdinand:

„Vodă a fost foarte prietenos cu mine și m-a ținut 40 de minute. I-am prezentat **Dacoromania** și cele 3 numere din **Cultura**. De la început a fost vorba de minorități. Chestiunea minoritară o judecă foarte cuminte. Politica pe care o recomandă față de ei e: toleranță, întrucît nu stingheresc consolidarea noastră ca stat național, evitarea de a-i jigni în sentimentele lor și de a le face nedreptăți, și consecvență“.

•

AUTORITATEA REGELUI

„De la început mi-am impus această regulă de conștiință: să fac abstracție de mine însumi, să nu țin socoteală nici de originile mele, nici de familia mea. Să nu văd decît România, să nu cuget decît la ea, să nu exist decît pentru ea. Nu se domnește asupra unui popor pentru sine ci pentru acel popor. În aceasta constă autoritatea unui Rege“.

FERDINAND I, 1927

„Prin noi înșine“

Simțindu-și sfîrșitul aproape, după o boală grea și neîndurătoare, regele Ferdinand rostea aceste cuvinte cu credința că și-a îndeplinit misiunea pe pămîntul românesc. El, „Întregitorul Țării“, se va culca în moarte la 20 iulie 1927, fiind înmormîntat la Curtea de Argeș alături de unchiul său Carol I, în biserica monumentală ce fusese restaurată din inițiativa acestuia. Trăise 62 de ani, dintre care 38 de ani în România — mică și Mare; se căsătorise cu Maria de Edinburg, avînd șase copii, primul născut fiind principele moștenitor Carol. Acesta, după o căsătorie de tinerețe anulată, ia de soție pe principesa Elena, fiica regelui Constantin al Greciei, descendentă din Basarab I, domnitorul Țării Românești (sec. XIV). Unicul lor fiu, MIHAI, s-a născut la 25 octombrie/7noiembrie 1921; la dispariția regelui Ferdinand nepotul avea 6 ani și urma să devină rege...

Pînă la acest eveniment ultima perioadă din viața lui Ferdinand, primul rege al României reîntregite în hotarele ei firești, n-a fost scutită de frămîntări, cu toate că țara, mai ales după adoptarea Constituției din 1923, pășise pe calea stabilizării social-politice și economice, avînd la cîrma guvernării pe liberali (prim-ministru era I. I. C. Brătianu).

Dar moștenirea războiului era grea, pe multiple planuri. Un rol totalmente negativ l-a avut Partidul Comunist din România (înființat în mai 1921), care s-a afiliat imediat la Internaționala a III-a, Comunistă, devenind o agentură a Moscovei, împotriva intereselor majore ale țării. Pe deplin temei, guvernul interzice activitatea acestuia (aprilie 1924), scoțându-i pe comuniști în afara legii; ei afirmau că România este un stat imperialist (!), creație artificială după primul război mondial, negînd dreptul Transilvaniei, Basarabiei și Bucovinei de a se uni cu Țara! Se făcea astfel jocul Ungariei revizioniste și al Rusiei sovietice; de altfel, acest pseudopartid, cu cîteva sute de membri în perioada interbelică, a avut ca secretari generali (în afară de Gh. Cristescu, 1922—1924), un ungur (Elek Köblös, 1924—1928), un ucrainian (Vitali Holoștenco, 1928—1932), un polonez (Alexander Danieluk, 1932—1936) și un bulgar (Boris Ștefanov, 1936—1940), care nici măcar nu știau românește! Ce conta, își zicea Kominternul condus de Stalin, din moment ce acțiunile de subminare a suveranității României erau riguros îndeplinite de acești agenți „internaționaliști”... Cu toată propaganda lor deșăntată, comuniștii n-ar fi ajuns nicio dată în fruntea țării dacă guvernanții sovietizați nu erau aduși cu tancurile rusești „eliberatoare”...

După această paranteză de istorie comunistă să ne întoarcem la adevăratele preocupări ale națiunii. Începînd cu anul 1924 economia românească intră într-o perioadă de creștere rapidă a producției; pe de altă parte, ministrul de finanțe — Vintilă Brătianu — se preocupa de găsirea unei baze financiare solide, care să poată pune în valoare bogățiile țării, chit că politica sa monetară genera sporirea costului vieții, ducînd la o serie de greve în principalele orașe (martie 1926). Luaseră ființă Societatea anonimă „Uzinele de fier și domeniile din Reșița” (U.D.R.), „Societatea națională de credit industrial” cu scopul stimulării dezvoltării industriei, concernul metalurgic „Titan-Nădrag-Călan” (T.N.C.), societatea carboniferă „Lupeni” (în toată Valea Jiului), „Societatea națională de gaz metan” (cu capital acționar de 160 milioane lei, din care contribuția statului era de 125 milioane lei), întreprinderea „Copșa Mică-Cugir” (devenită principala uzină de ar-

mament a României“), uzina „Întreprinderile aeronautice române“ Braşov (cu capital francez) ş.a. Pornind de la doctrina economică a lui Vintilă Brătianu — PRIN NOI ÎNSINE — la 4 iulie 1924 se votează Legea minelor; aceasta, împreună cu altele adoptate în timpul verii aveau misiunea colaborării dintre stat şi capitalul privat în vederea exploatării resurselor naturale. Legea pentru organizarea şi exploatarea căilor ferate (17 iunie 1925), fixează cadrul de autonomie administrativă şi financiară a C.F.R.; o zi mai târziu se adoptă Legea pentru reglementarea repausului duminical şi al sărbătorilor legale.

Încă din primul an al României Mari, regele Ferdinand sugerase specialiștilor să studieze şi să propună o nouă organizare administrativ-teritorială, pornindu-se de la străvechile noastre tradiţii („Româniile populare“, cum le numea N. Iorga, sau „Terrae Valachicae“, cum spuneau călătorii străini, entităţi apărute în timpul migraţiei popoarelor, în jurul cărora s-au cristalizat ulterior cnezatele, voievodatele şi „ţările“). Drept urmare, după o muncă susţinută, la 7 octombrie 1925 s-a emis Decretul regal privind împărţirea administrativă a ţării, în judeţe, plăşi, comune urbane reşedinţe, municipii, comune urbane nereşedinţe, comune rurale şi sate. Astfel, România avea atunci 71 de judeţe (58 între actualele graniţe ale ţării, 11 în Basarabia şi Bucovina, două în Dobrogea), 322 plăşi, 172 oraşe şi 15 201 sate (în 9 provincii: Oltenia, Muntenia, Dobrogea, Moldova, Basarabia, Bucovina, Transilvania, Banat şi Crişana-Maramureş). În 1930, populaţia ţării era de 18 052 896 locuitori şi suprafaţa ţării — 295 049 km².

Criza dinastică

Se apropie expirarea legislaturii parlamentului ales în 1922. Partidele de opoziţie iniţiază o serie întregă de alianţe pentru a-i înfrînge pe liberali. Cele mai multe diligenţe le făcea Nicolae Iorga în numele Partidului Naţional (Partidul Naţionalist al Poporului fuzionase, în februarie 1925, cu Partidul Naţional Român, al lui Iuliu Maniu), dar şi ca mentor al Opoziţiei Unite (printre altele

era și Partidul Țărănesc, al lui Ion Mihalache). Marele istoric obține o audiență la regele Ferdinand, căruia îi prezintă situația generală a țării, la începutul lunii iunie. În cartea autobiografică „**Supt trei regi**“, el scrie că l-a convins pe suveran să accepte succesiunea la guvern a Opoziției Unite, după ce liberalii vor legifera noua reformă electorală. La sfârșitul lui august se țin alegerile pentru camerele agricole (devenite test de popularitate), care aduc o victorie categorică opoziției; urmează tratative pentru un acord de guvernare între Partidul Național și Partidul Țărănesc, ducând pînă la urmă la fuzionarea lor și constituirea Partidului Național Țărănesc (10 octombrie 1926).

Dar finele anului 1925 avea să însemne și începutul crizei dinastice. Principele Carol pleacă la funeraliile reginei Alexandra a Marii Britanii, văduva fostului rege Eduard al VII-lea, refuzînd apoi să se întoarcă în țară. „Printr-o scrisoare trimisă din Veneția, la sfârșitul lunii decembrie, el s-a declarat dispus să renunțe la calitatea de principe moștenitor și să rămînă în străinătate. La baza deciziei lui au stat motive multiple, unele de ordin personal, grefate pe un temperament instabil, ca și o ostilitate nedisimulată față de Brătianu“ (**Mihai Opreșcu**). Ferdinand a convocat imediat un Consiliu de Coroană (31 decembrie), în care s-a hotărît proclamarea minorului Mihai ca principe moștenitor al tronului României. A urmat votul parlamentului (4 ianuarie 1926), decizia devenind act oficial; cu toate că Nicolae Iorga și-a manifestat deschis simpatia pentru principele Carol, arătîndu-se contrariat de măsura luată de acesta, a fost de acord cu hotărîrea luată.

În atari condiții, lupta pentru succesiunea guvernamentală rămîne deschisă, mai ales că datorită avansării bolii regelui se pune problema unei regente, care ar fi fost patronată de liberali mai mult de un deceniu. După alegerile comunale din februarie (cîștigate de P.N.L.), la 24 martie parlamentul votează noua lege electorală, dar trei zile mai tîrziu cabinetul lui I. I. C. Brătianu demisionează. La propunerea acestuia, Ferdinand îl numește prim-ministru pe generalul Al. Averescu, avînd misiunea să pregătească și să organizeze alegerile (sfârșitul lunii

mai 1926). Participă opt grupări politice, dintre care câștigă Partidul Poporului, al lui Averescu. Opozanții se văd siliți să-și concentreze forțele, principalii protagoniști rămânând Iuliu Maniu și Ion Mihalache, care reușesc să pună bazele P.N.Ț. fără participarea lui N. Iorga, ceea ce a dus la separarea naționaliștilor-democrați, istoricul redevenind șeful fostului său partid.

„Conștient că boala incurabilă îi apropie rapid sfârșitul, Regele Ferdinand dorea un astfel de guvern [de largă coaliție națională], pentru a asigura liniștea internă la începutul domniei nepotului său minor, Mihai. Din martie [1927], evenimentele se precipită spre schimbarea lui Averescu, bănuind că dorește să instaureze o dictatură urmînd exemplul lui Mussolini, pe care-l aprecia foarte mult“ (**Petre Țurlea**). Deoarece generalul nu a putut obține sprijinul scontat, s-a format un cabinet eterogen, în frunte cu prințul Barbu Știrbey, care a durat numai două săptămîni (4—20 iunie), și a pregătit terenul pentru revenirea liberalilor. I. I. C. Brătianu organizează alegerile parlamentare (7 iulie), pe care le câștigă detașat (61,7%); partidele lui Al. Averescu și N. Iorga nu obțin nici un loc...

Pe acest fundal politic are loc trecerea în eternitate a regelui Ferdinand și constituirea regenței pentru cel de-al treilea rege al României — Mihai I: patriarhul Miron Cristea, principele Nicolae (fratele lui Carol) și Gh. Buzdugan, președintele Înaltei Curți de Casație. Cînd toată lumea se pregătea pentru încă o lungă guvernare liberală, se produce o lovitură de trăznet: după numai două zile de boală, Ionel Brătianu moare la 24 noiembrie 1927.

REGELE FERDINAND I

„Cînd înțelesei că Ferdinand al României trebui să fie această jertfă totală, simții, instinctiv, că țara mea va izbîndi în războiu, va înfăptui unitatea națională, va deveni un trup care să se poată sluji din nou de membrele sale. Dar ca să ajung să înțeleg condiția acestei împliniri, acest martiriu prelungit, jertfa aceasta chinuitoare și adesea lipsită de măreție, mi-au trebuit mulți ani“.

MARTHA BIBESCU

Jertfa

Rare sînt ocaziile cînd despre un personaj se spun lucruri atît de diferite, dar și mai puțini sînt oamenii care trebuie să facă față unor situații de-a dreptul ostile și fără ieșire, cum a fost cazul regelui Ferdinand. Frumos ca un Cezar, a îmbătrînit într-o zi cît într-un veac; „biet Fritz“ pentru unii și cu adevărat un mare suveran pentru alții; dorința unora de a-l detrona și inegalabila lui hotărîre de a realiza idealul național al românilor; „regele țăranilor“ pentru români și trădător al familiei Hohenzollernilor...

Iată doar cîteva din calitățile și calificativele cu care era gratulat omul, prințul moștenitor și apoi regele sub sceptrul căruia se înfăptuise România Mare. După moartea sa, încet-încet opiniile s-au decantat, animozitățile s-au șters și chipul bărbatului trăitor între flori și tranșee, între boli și onoruri, între suspiciuni și devotament, a prins realul contur, dat uitării în ultima jumătate de secol. Tocmai de aceea răsfoim astăzi cartea vieții sale scrisă de cei din preajmă, uneori cu patimă, alteori cu obiectivitate, pe măsura puterii de înțelegere a fiecăruia. Firesc, întîia impresie luată în considerare este a viitoa-

rei regine **Maria**. Avea 16 ani cînd l-a văzut prima oară, la o întîlnire cu multe capete încoronate ale Europei, și prințesei de Edinburgh, moștenitorul tronului României i-a apărut ca „un tînăr frumos și sfios, care încerca să-și ascundă sfiala rîzînd mereu. Nu vorbea englezește și era vădit că-i făcea mare plăcere să se afle iar în Germania. Nu ne spuse nimic despre România și nici eu nu-l întrebai nimic despre acea țară îndepărtată, neștiind tocmai bine unde se găsește pe hartă“. Și, lucru ciudat, copila se îndrăgosti, atrăgînd-o „tocmai această nemaipomenită timiditate“, ce ascundea însă o „stăpînită lăcomie de viață“. Ferdinand era cu zece ani mai mare, dar felul său de a se comporta, urmare a unei educații severe și mai ales a dominării din partea puternicei personalități a unchiului său, regele Carol, o determină să-i accepte ulterior propunerea de căsătorie: „Parcă-ți venea să-i netezești calea, să-l faci să se simtă la largul lui; deștepta în tine o duioșie de mamă și te cuprindea dorința să-i vii în ajutor“.

Peste stîngăciile firii, după cîțiva ani avea să se abată asupra lui o cumplită boală — febra tifoidă — care-i transformă chipul în mod fabulos. Scriitoarea **Martha Bibescu**, la vremea aceea o fetiță, își amintea despre omul pîndit de moarte, cînd fiul său Carol avea doar cinci ani și se punea problema regentei. După o lună de chinuri, Ferdinand pierdea, „din pricini necunoscute, frumusețea, chiar înainte de a-și fi pierdut tinerețele“; îl văzu la Sinaia „atît de palid, de desfigurat și de bătrîn, cu chipul îndesat pînă la urechi pe o ceafă cu totul cheală, purtînd o barbă cum nu purtase niciodată“; împreună cu alți copii, îi trimiseră principelui o „jalbă“, rugîndu-l să-și radă barba, pentru ca a doua zi să primească răspunsul „că-și lasă barba numai ca să semene cu vechii noștri Voevozi, zugrăviți pe pereții bisericilor“. Mult mai tîrziu, principesa Bibescu avea să înțeleagă rosturile vieții și să explice întîmplările din vremea copilăriei: „Nu știam că pentru a săvîrși o faptă mare pe lumea aceasta, experiența probează că trebuie neapărat, în mod stupid, o jertfă omenească. Atîta vreme cît jertfa nu s-a adus, cît mielul se împotrivește, soarta nu se împlinește“.

Multe îi va fi dat să suporte acest monarh, dar mai presus de suferințele fizice s-a aflat marea sa dramă sufletească, jertfa morală care l-a determinat să declare război țării natale și să se expună oprobiului familiei. Avea să mărturisească: „A fost în mine o luptă a conștiinței și a inimei. Conștiința a învins. Atunci am putut păstra neclintită speranța de a învinge pe Mackensen, deoarece reușisem să înving în mine pe un Hohenzollern“. Asta se întâmpla când mulți din fruntașii politici români, oameni de decizie, șovăiau sau chiar se declaraseră fățiș pentru Germania. Demne de reținut sînt cuvintele poetului **Octavian Goga**, participant la evenimentele atît de controversate: „Singura figură superioară prin demnitate și curățenie e Regele (...). Omul ăsta este un suflet cinstit. A renunțat la casa de Hohenzollern pentru noi, a fost dat afară din ea, ca să vie aici, la Iași, unde să-l tragă ușile și fereștrile, pribeag ca noi toți“.

Un bun român

În 1981 se stingea din viață **Sterie Diamandi**, aromân originar din Epir, absolvent al Universității din București (1922), om de aleasă cultură și fin analist al societății românești interbelice, prea puțin cunoscut generațiilor actuale, deoarece cărțile sale n-au fost reeditate după 1944. Recent a apărut volumul „Galeria oamenilor politici“ (1935), după un exemplar adnotat de autor, în Editura GESA. Primul studiu din această carte este dedicat regelui Ferdinand; îl socotim a fi deosebit de obiectiv, deoarece S. Diamandi nu s-a aflat în anturajul Casei Regale și nici n-a dus o politică partizană, menținîndu-se mereu deasupra partidelor și memorialisticii de conjunctură. Tocmai de aceea îi vom folosi informațiile și argumentele.

Regele Ferdinand s-a lăsat puțin cunoscut și, astfel, ori a fost rău înțeles ori greșit apreciat. Tăcut și interiorizat, ca principe moștenitor se afla în umbra vitalului său unchi și nu se complăcea în sterilele jocuri de interese ale camarilei. Așa se face că au fost persoane

care nu erau dispuse să-i recunoască vreun merit regelui întregitor de neam. Îndeplinirea idealului național ca și alte fapte mari erau atribuite concursului de împrejuri. Ionel Brătianu era socotit omul care de fapt conducea destinele statului, valorosului lider liberal cuvenindu-i-se toate laudele. Regina Maria era privită și dînsa ca un personaj de prim rang în politica română, exercitînd asupra soțului ei o puternică influență, ca și prințul Barbu Știrbey, administratorul Domeniilor Coroanei...

Datorită „tăcerilor regale“, puțini și-au dat seama de vasta cultură a lui Ferdinand. În botanică, putea să rivalizeze cu cei mai buni specialiști: asistența rămîne năucită cînd, în preajma arheologului Vasile Pârvan, el descifrează cîteva inscripții grecești și latine, pe șantierul de la Histria; abatele Mugniere rămîne impresionat cînd constată că regele cunoaște limba ebraică; la fel i se întîmplă ambasadorului francez Billy, cînd Ferdinand vorbește despre meritele poeziei lirice japoneze și chineze; uimește asistența cînd ține o adevărată dizertație asupra muzicii wagneriene și a personalității marelui compozitor!...

Sînt doar cîteva cazuri răzlețe, altfel regele era zgîrcit în destăinuiți intelectuale și mai ales avea oroare de fanfaronada din timpul întîlnirilor protocolare și ceremoniilor simandicoase. Se socotea și vroia să fie socotit, înainte de toate, **om**. A și spus-o, într-un rînd: „Doar nu sînt decît un om“. Înainte de a se căsători, făcuse o puternică pasiune pentru frumoasa poetă Elena Văcărescu, vlăstar de viță boierească, dar tocmai boierii s-au opus eventualei căsătorii, prințul trebuind să-și sacrifice iubirea, iar poeta să ia drumul exilului. A fost, se spune, prima lui jertfă, după plecarea din țara natală. Au urmat altele și mai și. În conformitate cu legile românești, el își botează copiii în religia ortodoxă, ceea ce-i aduce excomunicarea din partea Romei, interzicîndu-i-se Sfînta Împărtășanie. Pentru un bun catolic cum era Ferdinand, fapta aceasta însemna o grea lovitură morală. Dar el făgăduise să fie „**un bun român**“ și așa a rămas pînă la sfîrșitul vieții. În plină ședință publică, în istoricul Consiliu de Coroană care a dus la intrarea României în răz-

boi alături de Tripla Alianță, regele îi răspunde lui P. P. Carp, care invocase interesele dinastiei: „**Nu cunosc acele interese. Dinastia va urma soarta țării; învingătoare cu ea sau învinsă cu ea**“. Întreaga sa atitudine din acel consiliu îl determină pe Take Ionescu să exclame: „Azi îmi dau seama că avem cu adevărat un rege mare!“.

Tot ce a urmat după această hotărîre confirmă ideea-lui său de a fi unit cu poporul român, la bine și la rău. „Suveranul, declară el, nu este — după constituție — răspunzător de actele de guvernămînt; are însă pentru actele sale o răspundere morală foarte grea față de Dumnezeu, față de sine, față de țară și de istorie“. Cînd balanța războiului ne era potrivnică și guvernul a trebuit să încheie pace, regele încă mai credea în revenirea teritoriilor înstrăinate și, cu toate presiunile și amenințările Puterilor Centrale, tratatul nu poartă iscălitura regală, spre marea lui cinste! Suveranul fără vlagă, cum obișnuiau unii să-l considere, în împrejurări critice și-n momente hotărîtoare, se manifesta ca un om cu voință de fier și cu o energie inepuizabilă. Prezența lui pe front, înaintea tuturor marilor înclăștări, este o altă dovadă a crezului său în victorie, crez împărtășit mereu de regina Maria „mama răniților“.

Lui Ferdinand i s-a mai spus „rege al țăranilor“. Adevărul este că meritul paternității reformei agrare aparține partidului liberal, care obținuse și consimțămîntul regelui Carol; înfăptuirea ei este însă opera noului rege, care încă din 1911 rostise categoric: „**Libertatea economică a țăranului trebuie cîștigată; numai astfel vom avea și libertatea lui politică. El le merită pe amîndouă**“. Prin aceste cuvinte, Ferdinand viza cele două mari reforme: împrumutarea și votul obștesc. S-a întîmplat ca tocmai Ionel Brătianu să ezite în înfăptuirea lor și atunci regele a lansat către armată o proclamație istorică: „**Vouă, fiilor de țărani, care ați apărat cu brațul vostru pămîntul unde v-ați născut, unde ați crescut, vă spun eu, regele vostru, că pe lingă răsplata cea mare a izbîndei care vă asigură fiecăruia recunoștința neamului nostru întreg, ați cîștigat deodată dreptul de a stăpîni într-o măsură mai largă pămîntul pentru care v-ați luptat. Eu, regele, voi fi cel**

dintii a da pildă". Şi a făcut-o, punînd la dispoziţie, în 1918, Domeniile Cîroanei: „În acest scop, pînă ce noi legi vor putea permite împrăştierea definitivă, doresc ca pe aceste domenii să fie deja, sub formă de obştii şi de arendă, puşi îndată în folosinţa pămîntului ce li se va cuveni!...

În finalul studiului său, Sterie Diamandi ţine să sublinieze că regele Ferdinand a fost actorul principal pe scena politică a vieţii româneşti, într-unul dintre cele mai hotărîtoare momente ale istoriei noastre, jucîndu-şi rolul dificil cu o rară conştiinciozitate şi cu deplină discreţie, încît spectatorul obişnuit uşor a putut fi indus în eroare. Soarta i-a hărăzit un sfîrşit tragic: o boală nemiloasă îl consuma în fiecare clipă şi o suferinţă morală îi chinuia sufletul. La căpătîiul lui de muribund era lipsit de fiul său iubit, Carol, care pîbegea prin străinătăţi. Cu îngrijorare privea viitorul ţării cu un copil nevîrstnic pe tron şi în bătaia tuturor vînturilor, valurilor... Credea că pronia cerească va lumina drumul României Mari!

ANII REGENȚEI

„Cu guvernul liberal, reconstituit sub președinția lui Vintilă Brătianu, opoziția național țărănistă — căci în octombrie 1926 naționalii și țărăniștii, după tratative de câțiva ani, fuzionaseră — va începe o luptă fără cruțare, culminată într-o adunare națională, ținută la Alba Iulia în mai 1928. Guvernul era slăbit prin atitudinea Regenției, care nu se voia compromisă prin parțialitate, iar ardelenii ajunseseră la capătul răbdării. La greutățile interne ale guvernării adăugându-se greutăți provenite din tratativele inițiate cu bancherii străini, pentru încheierea unui împrumut extern, retragerea guvernului liberal devenea inevitabilă în noiembrie 1928“.

C. ENESCU,

„Viața politică a României sub Ferdinand I“ — 1933

Ultimul . . . liberal

Anul 1927 adusese mari schimbări pe scena politică românească. După moartea lui Ferdinand I (la 18 iulie, după cum scrie fiul său prințul Nicolae, și nu 20 iulie, când s-a dat comunicatul oficial), rege al României a devenit nepotul său Mihai I, care, copil fiind, va fi asistat de o Regență, conform celor stabilite la 4 ianuarie 1926, în urma radierii din postura de prinț moștenitor a lui Carol, tatăl său.

Era pentru prima oară că se experimenta în țara noastră o asemenea formulă; din Regență făceau parte prințul Nicolae, patriarhul Miron Cristea și Gh. Buzdugan, președintele Înaltei Curți de Casație (după decesul acestuia, în octombrie 1929, a fost cooptat juristul C. Să-rățeanu, din aceeași instituție). Între cele trei personalități nu existau prea multe afinități, dar, atîta timp cît

a mai trăit Ionel Brătianu, grijile statului cădeau în exclusivitate pe umerii guvernului liberal, regenții văzându-și fiecare de preocupările lor și toți de educația copilului-rege, asupra căruia vegheau, de fapt, bunica-regina Maria și mama sa, Elena. Disparația neprevăzută a lui Ionel Brătianu și venirea ca prim-ministru a fratelui său Vintilă (24 noiembrie 1927 — 3 noiembrie 1928), au determinat convulsii în toate compartimentele vieții social-economice și politice. Culmea, tocmai datorită fostului șef de partid se declanșase instabilitatea: a concentrat în mîna sa întreaga putere (**„Eu nu împărtășesc politica României cu nimeni, i-a spus Ionel Brătianu lui Take Ionescu; asta-i treaba mea!“**), de așa manieră încît și-a îndepărtat mulți colaboratori valoroși, iar pe de alta, celor rămași fideli nu le accepta nici o inițiativă, toți rămînînd pe post de „informatori“ și executanți.

Chiar și Vintilă Brătianu a avut parte de un asemenea... tratament, deși era ministrul finanțelor; își seconda fratele cu conștiinciozitate și devotament; devenit șef al P.N.L. și al guvernului, lui îi lipseau, în acele împrejurări critice, „atît calitățile unui bun comandant cît și ucenicia necesară — scria **Sterie Diamandi**. Prin temperament, studii și ocupații, avea mentalitatea specialistului cu perspectivă limitată și deprinderea muncii migăloase. Era, prin urmare, refractar nuanțelor, fără orizont și privire de ansamblu“. Fidel actului de la 4 ianuarie 1926 și trebuind, deci, să sprijine Regența, pentru a-i mări autoritatea, el a subminat-o datorită, în primul rînd, divergențelor personale cu Buzdugan, care văzînd corabia liberală scufundîndu-se, a trecut în cea a Partidului Național Țărănesc. Totodată, n-a ținut cont de intrigile declanșate de Miron Cristea împotriva lui Nicolae, pe lîngă regina Maria, pentru îndepărtarea prințului din Regență, știind că acesta este refractar oricăror tratative cu Carol — „iubărețul fugar“ (se știe că principele încercase să revină în țară cu ajutorul șefilor de partide din opoziție, cărora le-a trimis o scrisoare la 20 octombrie 1927, prin intermediul lui M. Manoilescu, un politician controversat, devenit carlist din calcule financiare...).

În această atmosferă, Iuliu Maniu declanșează campania antiguvernamentală, care va dura aproape un an și va fi încununată cu succesele din 10 noiembrie 1928, când devine prim-ministru, și din 12—19 decembrie 1928, când P.N.Ț. câștigă confortabil alegerile parlamentare, obținând 78 la sută din voturi. Este anul în care, dincolo de luptele între partide, societatea românească a mers înainte, preocupată mai mult de evoluția ei decît de conflictele din vârful piramidei. Se înființează: Societatea de difuziune radiofonică din România, Societatea „Creditul minier Deutsch-Rumänische Petroleum Vertriebs A.G.“, Cartelul exportatorilor de lemn din România; au loc importante manifestări ocazionate de sărbătorirea unei jumătăți de secol de la revenirea Dobrogei în granițele strămoșești (la București a apărut volumul jubiliar DOBROGEA); la Ateneul Român s-a organizat „Expoziția retrospectivă a artei plastice românești din ultimii cincizeci de ani“, la Opera Română are loc premiera „Năpasta“ de Sabin Drăgoi, după drama lui I. L. Caragiale; apar lucrări și publicații de primă mărime în plan științific și cultural: **Aerodinamica aripilor de avion** — Elie Carafoli, **Chimie organică** (două volume) — Costin D. Nenițescu, **Tratat complet de medicină legală** (vol. I) — Mina Minovici, **Hanul Ancuței** — Mihail Sadoveanu, **La Grandiflora** (Gib. I. Mihăescu), **Hronicul măscăriciului Vălătuc** — Al. O. Teodoreanu, **Migdale amare. Versuri umoristice și fanteziste** — George Topârceanu, **Istoria muzicii la români** — Mihail Gr. Poslușnicu, revistele: „Urmuz“ (Geo Bogza), „Bilete de papagal“ (Tudor Arghezi), „Unu“ (Sașa Pană), „Kalende“ (Tudor Șoimaru, Vladimir Streinu, Șerban Cioculescu și Pompiliu Constantinescu) ș.a.; în plan legislativ: Legea privind ocrotirea muncii minorilor și femeilor, precum și stabilirea duratei zilei de muncă la 8 ore, Legea pentru regimul general al cultelor, care garantează libertate și protecțiune pentru toate cultele, Legea privind organizarea învățămîntului secundar...

Destine și destine

Guvernarea național-țărănistă începea sub auspicii favorabile, mai ales că veneau cu un program care prevedea, printre altele, o substanțială îmbunătățire a raporturilor dintre regat și provinciile alipite. Partidul lui Iuliu Maniu și Ion Mihalache obține victorii notabile în Transilvania, Bucovina și Basarabia, contribuind la normalizarea vieții și la consolidarea României Mari. Lansează doctrina economică a „porților deschise” pentru atragerea capitalului străin, mai ales vizînd modernizarea agriculturii și dezvoltarea industriei prelucrătoare; noul guvern încheie un important împrumut de la bănci străine și reușește să stabilizeze LEUL, menit să introducă țara în economia capitalistă a Occidentului (februarie 1929); printre reformele preconizate, cea mai importantă avea să fie Legea administrativă (votată în iulie 1929). Dar toamna aceluiași an înseamnă debutul crizei mondiale care afectează din plin România, mai ales prin scăderea prețului materiilor prime (agricole). „Curbele de sacrificiu” duc la reducerea cheltuielilor guvernamentale pe seama veniturilor salariaților statului, generînd tensiuni și conflicte sociale. Greva minerilor de la Lupeni și reprimarea drastică ordonată de prefectul Rozvani, al județului Hunedoara, sînt doar începutul nemulțumirilor față de această guvernare.

Neîncrezător în virtuțile Regenței dar devotat Coroanei, credincios ideologiei și practicii constituționale, strategul luptelor naționale din Austro-Ungaria, Iuliu Maniu, adoptă o tactică nouă în privința viitorului țării. Cunoșcînd opinia unei părți a armatei și preferințele unor fruntași politici, el inițiază o serie de tratative cu exilatul prinț Carol, pentru revenirea în patrie. Acesta promite mesagerilor să înceteze legătura amoroasă cu Elena Lupescu și să domnească în spiritul Constituției, respectîndu-și mama și soția (aceasta înaintase formele de divorț), și îngrijindu-se de creșterea fiului său. Carol promitea tot ce i se cerea, astfel că generalul Averescu, ultimul emisar cu care s-a întîlnit la Lugano, trimitea o telegramă încurajatoare: „Pacientul este vindecat”...

Mare avea să fie însă decepția lui Iuliu Maniu, nu peste multă vreme...

Singurul membru al familiei regale care nu are habar de toate aceste pertractări și de frământările generale ale oamenilor este... REGELE! Copilul-rege Mihai I împlinea 8 ani, peste cîtva timp, cînd a apărut în revista „Ilustrațiunea română“ nr. 9/1929 un amplu fotoreportaj, din care vom reproduce cîteva pasaje, ca avancronică a ceea ce va constitui partea finală a acestui serial dedicat monarhiei românești. În text nu este vorba de faptele nemaivăzute ale vreunui copil-minune, ci de momente din viața celui care, spre fericirea tuturor, crește voinic, „în înțelepciunea educației pe care i-o dă însăși Augusta Sa Mamă, A.S. Principesa Elena“. „Pentru milioanele de români, Micul Rege nu este o simplă Majestate la care privești din depărtarea protocolului; El este ceva din sufletul, din sîngele și din credința noastră; El este al nostru, al tuturor, deasupra tronurilor și a protoalelor. De aceea entuziasmul poporului nu cunoaște margini cînd Micul Rege, cu ochii mari și cumînți, salută militărește, sau cînd cineva povestește din întîmplările de toată ziua ale Celui ce, mai tîrziu, va conduce destinele țării“.

• În urmă cu cîtiva ani, pe atunci principe moștenitor, Mihai se juca pe plaja de la Mamaia; „deodată apare în zbor un avion înconjurat de buchete de fum, precedat de bubuiturile tunurilor care-l bombardau“. Îngrijorat de soarta avionului, copilul lasă corăbioarele și cere explicații. I se spune că sînt exercițiile bateriilor antiaeriene și el răspunde scurt: „Trebuie neapărat să văd tunurile!“ După alte insistențe i se organizează o... inspecție. „Principele se oprea la fiecare piesă, cerceta fiecare mecanism cu atențiunea-i caracteristică, interesîndu-se de funcționarea lor“. După ce-i arată și proiectoarele, comandantul unității îl întrebă dacă poate executa tragerea asupra unui avion care tocmai apărea în zare. „— Dar ce ai cu avionul? întrebă Principele mirat. Este avionul meu de la Mamaia și nu trebuie să mi-l împuști“. Apoi, se trase mai de-o parte și urmări tragerea, căreia îi găsi un singur cusur: „prea erau tari bubuiturile tunurilor“.

• Profesorul de călărie îi „interzisesese“ regelui Mihai să vorbească în timpul exercițiilor. Putea pune întrebări doar în pauză și numai despre călărie. Într-o zi, lecția a durat mai mult ca de obicei. La plecare, în automobil, regele mărturisi că s-a simțit rău. „La observațiunea A.S.R. Principesa Mamă, de ce nu a spus nimic profesorului, Regele o privi serios și îi răspunse: — N-am putut, fiindcă profesorul mi-a spus că nu am voie să vorbesc decît despre călărie“.

• „Într-o zi M.S. Regele intră în biroul Doamnei de Onoare, pe cînd telefona din înalt ordin, unui doctor, să instaleze într-un sanatoriu pe o biată femeie nenorocită, bolnavă de tuberculoză, al cărei copil fusese dus și el la «Leagăn». Regele urmări cu încordată atențiune întreaga convorbire, iar la sfîrșit se adresă serios Doamnei de Onoare:

— La ce leagăn ai dus copilul? ... Și cine are să aibă grijă de copil, dacă mama lui e bolnavă? ... Crezi că o să se facă repede bine mama lui? ... De ce i-a dat Mama mea bani? ... Adevărat că nu avea ce mînca? ...

De altfel, după cum a fost obișnuit de Alteța Sa Principesa Mamă, M.S. Regele dăruiește o parte din jucăriile sale copiilor orfani, ducîndu-le chiar el la «Leagăn», unde sînt adăpostiți acești nefericiți copilași“.

...Destine și destine! Atunci, copilul-rege era și el, într-un fel, orfan: nu-și văzuse tatăl de aproape 4 ani!

ACTUL RESTAURAȚIEI

„Problema arzătoare era dacă prințul Carol să facă parte din Regență sau să fie rege. El a insistat pentru varianta a doua, adică să fie rege; drept urmare, Maniu a demisionat, arătînd că el jurase credință regelui Mihai. Această demisie l-a cam stînjedit pe Carol, dar Consiliul de Miniștri a votat în favoarea lui — nu a contat că Maniu a fost contra și, deci, normal era ca întreg guvernul să demisioneze — plecîndu-și toți capetele în fața lui Carol (capul plecat, sabia nu-l taie!). Din acel moment, Maniu nu o mai fost prim-ministru“.

Prințul NICOLAE,
„Memorii“ („În umbra Coroanei României“,
Ed. Moldova, 1991)

Vine, nu vine; vine...

Zvonurile întoarcerii în țară a prințului Carol circulau încă din primăvara anului 1928. Era ca într-un joc de în-drăgostiți cînd unul așteaptă rupînd petale: vine, nu vine... Scenarii au existat dintotdeauna, logica acțiunii împletindu-se cu hazardul, în timp ce protagoniștii își construiesc rolurile după cum le dictează talentul sau interesele. În capitolul anterior doar aminteam acele evenimente; acum le vom detalia, la început cu ajutorul în-semnărilor fratelui mai mic al lui Carol, prințul Nicolae, atunci unul dintre cei trei regenți.

„În 6 mai 1928, ne-a ajuns la urechi știrea că se pregătește o lovitură de stat de către Carol, care intenționa să revină în țară. Totul fusese organizat de lordul Rothermere, magnatul care făcuse atîta vîlvă cu cedarea Transilvaniei ungurilor; de finanțare se ocupase Barbu Ionescu. Ideea era ca o proclamație semnată de Carol să

fie împrăștiată din aer asupra orașului Alba Iulia, cu ocazia congresului Partidului țărănesc (n.n. este vorba de P.N.Ț.), iar un al doilea avion să aterizeze în mijlocul mulțimii, care, se presupunea, va fi deja, în acel moment, destul de înfierbîntată. Cele două avioane, pline cu decorațiile lui Carol (sic!), erau pe punctul de a decola. Pasagerii tocmai urcau în avion, cînd, un funcționar de la «Home Office», i-a oprit: Carol a fost informat că guvernul britanic nu poate fi de acord cu o lovitură de stat împotriva unei țări prietene și, pe deasupra, cu faptul că o astfel de lovitură s-ar declanșa de pe teritoriul englez“... A urmat expulzarea din Anglia. Dar legăturile lui Carol cu liderii Partidului Național-Țărănesc n-au încetat, bazîndu-se, în primul rînd, pe platforma luptei antiliberale și urmărindu-se punerea în practică a politicii „porților deschise“. Se avea în vedere și poziția lui Iuliu Maniu, care afirmase într-un interviu: „Atîta timp cît a trăit regele Ferdinand, ne-am urât întotdeauna ca el să revină asupra hotărîrii sale și să-l recheme pe Carol (n.n. după actul de la 4 ianuarie 1926). Este desigur de preferat un rege propriu-zis unei Regente“.

Criza dinastică s-a accentuat, după moartea regentului Gheorghe Buzdugan (7 octombrie 1929) și l-a obligat pe președintele P.N.Ț., devenit șeful guvernului, să găsească modalitățile întronării noului rege. Își dorea, în cel mai înalt grad, așa cum va mărturisi ulterior, „întîi să am asigurarea din partea A.S.R. prințul Carol că, împotriva informațiunilor pe care le aveam de la cele mai apropiate persoane din jurul său, înțelege să domnească în mod constituțional, și nu prin prieteni personali, și apoi, că se va despărți de d-na Lupescu, a cărei fatală influență asupra prințului Carol își arunca înainte umbră“. Acesta dădea asigurări, uneori vagi, alteori ferme, că se va conforma prerogativelor constituționale și-și va reglementa situația matrimonială (regina-mamă Elena înaintase acțiune de divorț). Mai mult: pe căi ocolite, la Palat ajunge promisiunea Lupeascăi, prin care declara că „în ziua în care Alțeta Sa Regală își va lua tronul, eu am să dispar pentru totdeauna“... Pe de altă parte,

Carol se arăta dispus să facă parte din Regență, pentru o perioadă. Așa stînd lucrurile, Iuliu Maniu favorizează alegerea lui C. Sărățeanu ca regent (9 octombrie 1929), știind că fostul consilier la Înalta Curte de Casație nu se va opune întronării lui Carol.

În loc ca lucrurile să se limpezească, atmosfera politică devine din ce în ce mai încinsă, înmulțindu-se atacurile la adresa Regenței, a guvernului și a P.N.Ț., avîndu-l în frunte pe liderul P.N.L., Vintilă Brătianu, și într-o oarecare măsură pe generalul Averescu, președintele Partidului Poporului. Acesta din urmă însă, văzînd că mișcarea carlistă ia amploare, se reorientează și, după o întrevedere cu prințul, în Elveția, se angajează să-i pregătească sosirea în țară. Este perioada cînd apar manifeste, broșuri și articole, mai ales în „Cuvîntul“, prin care se cere SĂ VINĂ SALVATORUL! La 27 martie 1930, Nicolae Iorga, un mare adept al resturației și fost profesor al prințului, îi trimitea lui Carol o scrisoare elogioasă, spunîndu-i: „Aștept și eu și așteaptă și alții [...]. Și nu se poate să așteptăm în zadar“.

Iuliu Maniu cumpănea fiecare informație și gest. Din dorința de a fi la înălțimea principiilor democratice în care a crescut și în care credea total, el a căutat să obțină „angajamente solemne“ din partea lui Carol, anunțîndu-l că-n timpul verii se va duce să-l întîlnească în Franța.

4—8 iunie 1930

Repatriere sub semnul aventurii și domnie controversată, legi și guverne noi, criză economică și prosperitate în toate domeniile, scandaluri financiare și asasinate politice, cultură de cel mai înalt nivel și dictatură regală, exacerbarea naționalismului și politică externă de pace, ciuntirea țării și începutul celui de-al doilea război mondial; sînt cîteva din principalele dimensiuni și caracteristici ale României Mari din deceniul IV, cînd l-a avut ca rege pe Carol al II-lea.

Istorici, memorialiști, scriitori și ziariști au reflectat în fel și chip această domnie, fără ca pînă astăzi să existe

o imagine completă și obiectivă a ceea ce s-a întâmplat, cu adevărat, în acea perioadă. Întreaga vină o poartă „iepoca“ de tristă amintire, în care istoria era socotită material de propagandă, anii interbelici fiind cîntăriți numai prin prisma luptei de clasă și a ideologiei comuniste. Cu sau fără voia cenzurii, cu sau fără voia „celor mai iubiți fii ai poporului“ s-au strecurat ici-colo, în studii și lucrări de sinteză, aprecieri și poziții critice menite să conducă acum la o evaluare cît de cît exactă a evenimentelor petrecute în urmă cu mai bine de o jumătate de secol. Noi ne permitem doar să punctăm, pentru marele public și-n special pentru tinerii cititori, cîteva secvențe dintr-o panoramă ce-și așteaptă implinitorul, apelînd la cei ce și-au spus punctul de vedere — mai vechi sau mai nou — fără a avea pretenția realizării unui tablou complet.

„Aventura dinastică“ a principelui moștenitor Carol a început încă din toamna anului 1918, cînd tînărul ofițer s-a căsătorit cu Zizi Lambrino, la Odessa: act anulat de familia regală și dragoste de junețe uitată, în timpul unei călătorii „în jurul lumii“ (februarie-septembrie 1920). Au urmat căsătoria cu prințesa Elena a Greciei (martie 1921) și nașterea lui Mihai, viitorul rege. Legătura amoroasă cu Elena Lupescu l-a determinat iar să renunțe la tron, pentru ca ulterior să-l revendice...

Așa ajungem mai întîi la ziua de 4 iunie 1930, cînd maiorul Victor Precup s-a prezentat la Iuliu Maniu, cu un mesaj verbal din partea lui Carol, prin care-l ruga să accepte ideea restaurației. Coroborînd toate informațiile despre acest demers, cercetătorul **Ioan Scurtu** stabilește suita evenimentelor din zilele următoare, după ce primul ministru îi ceruse să-l anunțe pe principe „să mai aștepte cîteva săptămîni, dar dacă s-a decis să facă singur acest pas, el îl va primi «cu toată bunăvoința» și nu-i va face «nici o greutate». Neputînd indica ziua precisă a venirii lui Carol, Precup a declarat lui Maniu că va fi ținut la curent de maiorul Ion Nicoară. Într-adevăr, în aceeași zi, la ora 12 noaptea, Nicoară l-a informat pe șeful guvernului că fostul principe va sosi la București în ziua de 6 iunie, la ora 18,00. Maniu a comunicat colonelului Ma-

nolescu, adjutantul principelui Nicolae, să-l anunțe în audiență pentru a-i relata lucruri «extrem de importante». De asemenea, a cerut generalului Condeescu, ministrul armatei, ca împreună cu generalul Samsonovici, șeful Marelui Stat Major, să pună în stare de alarmă trupele Corpurilor de armată din Cluj și Iași. În seara zilei de 5 iunie, Maniu a adus la cunoștința principelui Nicolae veștile despre sosirea lui Carol și l-a rugat să accepte ca fostul principe să fie găzduit la Președinția Consiliului de Miniștri, unde exista o locuință special amenajată. Maniu mărturisea că principele Nicolae «a primit surprins, dar cu mult calm, știrile raportate și a acceptat întru-totul» propunerile sale“.

Așteptat la Băneasa (la cursa Paris-București), Carol a sosit cu avionul său pe aeroportul Băneasa, la orele 22,05 și de acolo s-a deplasat la palatul Cotroceni, fiind întâmpinat cu multă cordialitate de principele Nicolae (după cum scria ziarul „Adevărul“ din 8 iunie). În „Memoriile“ sale, acesta precizează: „Carol nu a intenționat niciodată să aterizeze la Băneasa, ci la Cotroceni. Asta a și făcut, dar cu o oarecare întârziere (. . .). Tocmai îmi luam masa, când am auzit, destul de surprins, muzica și pe militari: am ieșit pe terasă și m-am trezit față în față cu Carol, care m-a sărutat precum Iuda pe Cristos“. Guvernul și Regența erau într-o situație delicată. În după-amiaza zilei de 6 iunie, Iuliu Maniu are o lungă discuție cu Carol, propunându-i să intre în Regență, în locul lui Sărățeanu, să-și refacă familia cu principesa Elena și să consimtă la interzicerea intrării în țară a Elenei Lupescu. Stăpîn pe situație și dorind să impună „faptul împlinit“, Carol nu i-a promis nimic ferm; mai mult, a invitat o serie de personalități politice (și din opoziție), pentru a le impune punctul său de vedere, cu privire la restaurație; s-a declarat de acord și Gheorghe Brătianu, „fapt ce a determinat excluderea lui din Partidul Național Liberal și scindarea acestui partid“ (I. Scurtu).

Consecințe: în seara zilei de 7 iunie, Iuliu Maniu a demisionat și s-a format un nou guvern național-țărănesc, în frunte cu Gh. Gh. Mironescu. Din regență au demisionat patriarhul Miron Cristea și C. Sărățeanu. S-a

convocat, pentru a doua zi, Reprezentanța Națională formată din membrii Adunării Deputaților și ai Senatului. S-a votat anularea actului de la 4 ianuarie 1926, coroana revenind regelui Carol II, „coborîtor direct și legitim în ordine de primogenitură bărbătească a regelui Ferdinand I“. Micul rege Mihai devenea moștenitorul tronului și primea titlul de „Mare Voievod de Alba Iulia“. După depunerea jurămîntului monarhic și declarațiile de adeziune ale șefilor partidelor (în afară de P.N.L.), care consfințeau actul restaurației, Gh. Gh. Mironescu și-a depus mandatul, „pentru ca noul rege să-și exercite dreptul constituțional de a numi președintele Consiliului de Miniștri și a primi jurămîntul guvernului. Carol al II-lea a încredințat mandatul lui Iuliu Maniu, dar acesta a refuzat, sub motiv că starea sănătății îi impunea un imediat repaos de cîteva luni“ (în „Dreptatea“ din 13 iunie 1930).

Referindu-se la acea zi, scriitorul **Cezar Petrescu** relatează că „la înscăunarea M.S.R. Carol al II-lea, un mare cărturar și animator al neamului românesc, profesorul Nicolae Iorga, rostea această profeție neluată în seamă atunci: «Eu vin ca săracul care n-aduce nimic scris, decît ceea ce este de multă vreme în inima lui. Nu vin ca reprezentantul unui partid. **Părerea mea este că astăzi amurgul se lasă asupra vieții de partid**»“.

Capitolul XIX

PESTE PARTIDE

„Ceea ce se petrecea sau nu se petrecea a fost adus la cunoștința publicului pe 24 iunie [1930], când ziarele anunță că, din motive de familie, ceremonia încoronării, prevăzută pentru septembrie, fusese anulată. Pe zi ce trecea, relațiile dintre Carol și Elena se alterau; era evident că niciodată cuplul n-avea să se mai refacă. Nici unul nici altul n-aveau nici un chef de așa ceva, iar Maniu, care fusese tras pe sfoară de Carol în privința monarhiei, înțelege în sfârșit că regele nici gând n-avea să se-mpace cu fosta lui soție“.

Prințul PAUL,
„Carol al II-lea“,
1991

Viața ca viață

Trecută cu vederea sau exagerată, minimalizată sau chiar falsificată de istoriografia comunistă, domnia lui Carol al II-lea (1930—1940) n-a fost scutită de controverse și contestații încă din acea vreme. Cum e și firesc, regele a avut partizani și adversari pe măsură — politicieni, oameni de afaceri, artiști, scriitori, ziariști — opiniile și acțiunile lor fiind dictate de interese mai mult sau mai puțin personale. Printre contemporanii care și-au păstrat o anumită obiectivitate în relațiile cu monarhul se numără Iuliu Maniu, ardeleanul care, dându-și seama că a fost... învins de omenescul din Carol, s-a retras din planul întâi al vieții politice, dar a rămas pentru totdeauna fidel Constituției și Coroanei. A mai realizat că demisia sa din fruntea guvernului nu trebuie să însemne scindarea Partidului Național Țărănesc, alegînd calea unei tăceri suverane. Cronicar nepărtinitor, **Sterie Diamandi** scria, în 1932, că pe fruntașul P.N.Ț.-ist „nu-l amețesc

măririle și nu-l intimidează dizgrația“, că „preferă izolarea de la Bădăcin decît abdicarea, cu tot cortegiul beneficiilor și al demnităților decorative“. Demisia lui a fost interpretată de unii ca semnătură în alb pentru guvernările „de mîna a doua“, care-l vor determina pe rege să-și impună propriul sistem de conducere și să favorizeze apariția dictaturii. Reproșul este doar în parte îndreptățit și nu ține cont de condițiile speciale în care se găsea România la începutul deceniului IV: criză economică, oportunism politic, amenințare comunistă și apoi nazistă, naționalism exacerbat și degringoladă financiară. Preluînd frînele țării („miniștrii fac numai ce le spun eu“), Carol era conștient de situația în care se află tînăra noastră democrație. El va intra în arena politică și va cumpăni lupta între partide, pornind de la convingerea că „Singurul element din stat, capabil să mențină o limită strictă între ele, și astfel chiar stabilitatea regimului, este suveranul“ — după cum avea să declare atunci unui ziarist englez.

Dincolo de monarh sau mai bine zis în același personaj regal se afla și omul Carol (atît de mult contestat!), legătura lui cu Elena Lupescu a fost catalogată în fel și chip, speculațiile în jurul acestui caz au făcut să curgă multă cerneală. Viața ca viață își urma cursul fără a ține cont de partide și interdicții. Numai **jurnalul** său spune adevărul, în însemnări laconice, precum: „Toate ființele astea reci, care nu văd în mine decît suveranul, nu pot pricepe ce înseamnă asta pentru mine“; „Am absolută nevoie de ea. Face parte integrantă din ființa mea“; „Dragostea mea pentru ea este mai profundă ca oricînd. Nu-mi pot închipui viața fără ea“. Aceste cuvinte nu erau scrise în primele luni ale iubirii lor, ci după mai bine de un deceniu! Trecînd peste ani, vom spune că îndrăgostiții se vor căsători în 1947, mult departe de țară, încheind oficial o existență petrecută ca soț și soție...

Oricare ar fi opiniile partizane sau fals moralizatoare, un om, chiar rege (!), nu se încadrează în registre rigide și nu-și duce viața doar în norme prestabilite; prin lucida analiză și decantarea faptelor sale, mai ales cînd este **om**

public, se poate vorbi de locul ocupat în rîndul semenilor. În ceea ce-l privește pe regele Carol al II-lea, trebuie avut în vedere că România ajunsese, în anii 1937—1938, la cel mai înalt nivel de prosperitate, printre primele țări din Europa, iar Bucureștiul era, cu adevărat, Micul Paris... Dar ne-am aflat „în calea tuturor răutăților“, cum spunea cronicarul, asta însemnînd, în acel deceniu, între două mari nenorociri ale contemporaneității: comunism și nazism!

Primul an

După preluarea tronului de către Carol al II-lea (8 iunie 1930) Nicolae Iorga avansa ideea unui cabinet de coaliție („Aș fi oricînd gata să concentrez capacități și bunăvoințe fără caracter de partid“, scria istoricul patriarhului Miron Cristea, încă din ianuarie), dar regele ține seamă de faptul că guvernul trebuie să aibă sprijinul parlamentar al P.N.Ț. Guvernarea „peste partide“ a început cu un eșec: refuzul lui Iuliu Maniu l-a determinat pe Carol să-l însărcineze cu formarea noii echipe ministeriale pe generalul C. Prezan, dar după cîteva zile de tratative, acesta și-a depus mandatul (13 iunie).

Din nou, regele a apelat la Maniu, care a acceptat, doar cu condiția ca suveranul să se încoroneze, împreună cu Elena, la Alba Iulia, în luna septembrie, și să nu permită Elenei Lupescu revenirea în țară. Liniștea a fost de scurtă durată, deoarece la 12 august „Duduia“ a sosit, adusă de Mihail Manoilescu, omul de încredere al lui Carol, introdus de acesta în guvern. Iuliu Maniu nu putea suporta un afront (regele n-a fost de acord cu demiterea lui Manoilescu) și și-a înaintat iar demisia; amînată citva timp, a devenit efectivă la 8 octombrie 1930. A fost numit prim-ministru tot un național-țărănist, profesorul jurist Gh. Gh. Mironescu, iar în guvern au intrat patru carliști: miniștrii Mihail Manoilescu, Grigore Iunian și Emil Hațieganu și ca subsecretar de stat V. V. Tilea, la Președinția Consiliului de Miniștri. Singurul „țărănist“ autentic din această echipă era Ion Mihalache — ministru

de interne; tocmai datorită lui s-a stăvilit, pentru moment, primejdia extremismului de dreapta. Apariția Legiunii Arhanghelului Mihail, sub patronajul spiritual al lui Al. Vaida-Voevod, ca mișcare naționalistă și anticomunistă, s-a bucurat inițial de toleranță din partea P.N.Ț.; după ce și-a înființat o secție politică numită Garda de Fier și a început să lanseze sloganuri teroriste, cerînd un regim dictatorial, mișcarea a trecut la acte banditești (toamna-iarna 1930). Replica a venit prompt: la 2 ianuarie 1931, Consiliul de Miniștri autoriza Ministerul de Interne „să împiedice funcționarea și să dizolve pe cale administrativă organizațiile și asociațiile cu caracter subversiv“. Vizați erau în primul rînd legionarii: li s-au închis sediile și ridicat armele, s-au interzis întrunirile și tipăriturile propagandiste, unele căpetenii au fost arestate. „Chiar dacă n-a sesizat de la început caracterul anti-național și profund nociv al mișcării legionare — scria **Ioan Scurtu**, în 1983 — rămîne faptul că Partidul Național Țărănesc a fost primul partid politic aflat la guvern care a scos Garda de Fier în afara legii“.

Cu toate că guvernul Mironescu a introdus un regim de economii în cheltuielile statului și a obținut a doua tranșă din „împrumutul de dezvoltare“, în sumă de 53 milioane de dolari, efectele crizei economice n-au fost diminuate prea mult.

Astfel, că, în ianuarie 1931, începe să se aplice Legea pentru reducerea lefurilor salariaților publici (cu 10%), cunoscută ca „prima curbă de sacrificiu“. Se preconizează mai multe formule de redresare a situației (în industria minieră din Valea Jiului, în construcția de șosele, în favoarea țăranilor prin crearea „Băncii Agriculturii Românești“ ș.a.), dar vremurile și vrerile erau potrivnice. Campania pentru un guvern de uniune națională se întetește, de așa manieră încît primul ministru îi sugerează lui Nicolae Titulescu, aflat la Paris, formarea unei echipe sprijinite de P.N.Ț. și alte formațiuni. Se avea în vedere că prestigiul marelui diplomat român va fi un garant în plus ca politica „porților deschise“ să aibă credibilitate în lumea capitalului.

Pe de altă parte însă, Constantin Argetoianu, la îndemnul regelui, a redactat, la începutul anului 1931, o „Proclamație către români“ menită să impună necesitatea restabilirii principiului autorității de stat „deasupra partidelor“ sau în afara lor! La această idee se raliază și Nicolae Iorga, căruia perspectiva de a lucra sub conducerea lui Titulescu îi displăcea profund, cu toate că între cele două personalități existase o reală simpatie și prețuire reciprocă (pînă în timpul Regenței). El avea să spună, grandilocvent: „Avem nevoie nu de genii, ci de un guvern de hamali“. Culmea este că împotriva încercărilor lui Titulescu se pronunță și Octavian Goga, care scrie în jurnalul său: „El vrea să facă guvern de concentrare, să înglobeze pe toată lumea, să nu rămînă pe dinafară nici un dușman. Fricos, grandilocvent, gesticular, își face curaj și din vorbele lui aleg că vrea cu orice preț să prezideze un guvern fără opoziție“. La toate acestea se adaugă și opoziția fățișă a lui Iuliu Maniu față de dorința regelui de a fi cooptat, într-un asemenea guvern, C. Argetoianu.

Înțelegînd că misiunea sa este încheiată, Gh. Gh. Mironescu își prezintă demisia (4 aprilie 1931). După aproape două săptămîni de pertractări, Titulescu își declină competența și Carol al II-lea „rezolvă“ criza guvernamentală prin numirea lui Nicolae Iorga cu formarea noului cabinet (18 aprilie). Marele istoric acceptă și va spune fostului său elev: „Nefiind altă soluție trebuie să primesc. E cel mai mare sacrificiu pe care mi l-a cerut Majestatea Voastră“. Da, se poate numi sacrificiu, dacă avem în vedere că, o dată cu numirea, regele i-a dat și lista guvernului, „fapt fără precedent“ în istoria monarhiei române. Și primul ministru a acceptat-o! Tocmai datorită „originalei“ situații, vom nominaliza **guvernul Iorga**: **N. Iorga** — președintele Consiliului de Miniștri, ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor, ad-interim la Interne; **C. Argetoianu** — ministrul Finanțelor, ad-interim la Ministerul Afacerilor Străine; **dr. Ion Cantacuzino** — ministrul Muncii, Sănătății și Ocrotirii Sociale; **Mihail Manoilescu** — ministrul Industriei și Comerțului; gene-

ral C. Ștefănescu-Amza — ministrul Armatei; **Constantin Hamangiu** — ministrul Justiției; **G. Ionescu-Sisești** — ministrul Agriculturii și Domeniilor; **Vasile Vâlcovici** — ministrul Lucrărilor Publice și Comunicațiilor; **D. Munteanu-Râmnic** — subsecretar de stat la Interne.

Acest guvern de „tehnicieni“ s-a menținut 14 luni, cu 17 completări și remanieri...

GUVERNUL IORGA

„Se impunea rezolvarea datoriilor agricole, în primul rînd. În așteptarea unei soluții definitive, s-a constituit un moratoriu (decembrie 1931). Încasările bugetare erau însă atît de slabe, încît statul începea să nu mai facă față plății salariilor. Pentru o țară în care domină burghezia funcționărească sau burghezia ce-și trage veniturile din relația economică cu statul, situația devenea de o gravitate excepțională. Grija gospodăriei, încercările de redresare pe un timp mai îndelungat și cu efecte tîrzii treceau pe al doilea plan. Epuizînd toate expedientele, guvernul Iorga-Argetoianu s-a retras (31 mai 1932), deși n-au lipsit priceperile și bunăvoința tehnicienilor.“

CEZAR PETRESCU,

„Domnia regelui Carol al II-lea“
(în „Enciclopedia României“, 1938)

Sub semnul instabilității

În „Jurnalul politic“, **Octavian Goga** scrie: „Viața unui om nu trebuie judecată după avînturile cu care a pornit la drum, ci după obstacolele pe care societatea le-a pus de-a curmezișul gîndurilor lui“. Era ziua sa de naștere, 1 aprilie 1931, și marele poet ardelean exprima neliniștea aproape generală în legătură cu soarta țării aflate sub imperiul unor încercări deosebite. Cu finul său spirit de observație, intransigent și sarcastic, Goga intuia greutățile prin care va trece noul guvern ce se profila la orizont. La scurt timp după numirea lui Nicola Iorga în fruntea unei echipe de „uniune națională“ (18 aprilie 1931), notează că în București a început să circule o vorbă de duh cu multiple rezonanțe: „Dl. Iorga e prim-ministru în cabinetul Argetoianu“; evenimentele ulterioare aveau să împlinească această aserțiune.

Cu tenacitatea și cameleonismul recunoscute, fostul chirurg devenit diplomat și politician, bucurându-se de simpatia regelui, obține repede și portofoliul Internelor, pe lângă cel al Finanțelor, și declară că, în perspectiva alegerilor, este nevoie de un „control discret al urnelor”; pe lângă alte... merite, remarcă contemporanii săi, conu' Costică Argetoianu pretindea că „numai eu am dreptul să calc legea”. În guvernarea iorghistă a manevrat vistieria țării de așa manieră încât a putut „să lase fără lefuri luni de zile pe funcționarii publici, în timp ce cheltuia miliarde pentru o iluzorie asanare a băncilor care se prăbușeau” (Sterie Diamandi). Pe de altă parte, încrezător în steaua sa, istoricul își exprimă „devotamentul față de Suveran și **nesfârșita iubire față de țară**” (s.n.), scriind apoi: „Eu am găsit țara aceasta ruinată materialmente și moralmente și nu doresc să vie după mine cineva care să găsească o moștenire ca aceea pe care am găsit-o eu” (în „Neamul românesc”, din 15 mai 1931). După un an și două săptămîni, savantul român, devenit **doctor honoris causa** al universităților Sorbona și Bratislava, avea să recunoască eșecul acțiunii sale, tocmai datorită lipsei de bani. Fără a acuza pe nimeni, Iorga înaintează lui Carol demisia, „în fața greutăților bugetare pe care nu văd cum le-ar putea rezolva deplin și imediat un guvern care nu se razimă pe un puternic partid” (31 mai 1932).

Cu toate bunele intenții ale lui Nicolae Iorga, această guvernare pe deasupra partidelor a fost un vot de blam pentru rege și totodată un avertisment, de care însă Carol al II-lea nu va ține seama, mai târziu. Dar să nu uităm că anul care s-a scurs a însemnat etapa de maximă intensitate a crizei economice (1929—1933), în care cel mai mult au avut de suferit țărani. Prețul produselor agricole pe piața mondială ajunsese la cota minimă, mai ales în raport cu cele industriale; astfel, o cutie de chibrituri avea valoarea a două kilograme de orz! Datoriile gospodăriilor țărănești creșteau vertiginos, îmbogățind cămătarii și băncile practice ale unor dobînzi din ce în ce mai mari. Nici cealalte păături sociale n-o duceau pe roze: în rîndul muncitorilor se înregistrau aproximativ 200 000 de șomeri, iar neplata funcționarilor publici devenise

cronică. Toate acestea provoacă o serie de conflicte sociale și dau apă la moară comuniștilor și socialiștilor, care-și intensifică propaganda antiguvernamentală și antimonarhică; în alegerile pentru Parlament (1 iunie 1931), P.C.R. sub firma Blocului Muncitoresc Țărănesc a obținut 5 mandate invalidate ulterior „pentru un viciu de formă”, cum remarca **N. Iorga**, în lucrarea „Doi ani de restaurație”. Nici legionarii nu se lăsau mai prejos: „Pătruns cu mare greutate în Adunarea Deputaților (în urma unor alegeri parțiale), C. Zelea Codreanu a găsit momentul potrivit pentru propagandă în favoarea Gărzii de Fier (scoasă în afara legii), cerînd conversiunea datoriilor și pentru muncitori, mici meseriași, industriași, confiscarea averilor îmbogățiților de război. Era evident că revendicările expuse (în ședința din 8 martie 1932) erau pur demagogice” (**Petre Țurlea**).

Agitații sterile, se poate spune, deoarece chiar guvernul inițiasse un proiect de lege privind datoriile agricole, printr-un moratoriu supus dezbaterilor încă de la sfîrșitul anului 1931. Cu amendamentele firești, în special ale deputaților P.N.Ț., proiectul a devenit lege la 23 martie 1932, contribuind la îmbunătățirea ulterioară a situației păturilor defavorizate atît din mediul sătesc, cît și din cel orășenesc.

Cu toate că Mesajul regal de închidere a Sesiunii parlamentare de primăvară (20 aprilie) remarca reușitele acestei guvernări — Legea conversiunii și Legea învățămîntului superior, precum și cele 8 legi privind dotarea armatei și apărarea țării — Nicolae Iorga a trebuit să-și depună mandatul. Atacurile celor două extreme ale vieții politice românești și lipsa sprijinului unui partid puternic, pe fondul instabilității economice generale, au arătat că nu se poate guverna așa cum își dorise Carol al II-lea. Ca ultimă inițiativă a primului-ministru, tocmai pentru a-și demonstra acum opțiunile, se cuvine remarcată înființarea, la 25 aprilie 1932, a **Consiliului Economiei Naționale** format din personalități și specialiști din rîndurile membrilor P.N.Ț. și P.N.L., printre care amintim: V. Madgearu, I. Mihalache, Al. Lapedatu, V. Antonescu, C. Garfild și N. Malaxa.

Stabilitate și continuitate

Independent de adversitățile și contradicțiile interne, politica externă a guvernului Iorga a optat pentru stabilitate și continuitate, asta însemnând menținerea liniei tradiționale stabilite încă pe vremea regelui Ferdinand. Preluând Ministerul de Externe, **Dimitrie Ghica**, fost ambasador la Roma, precizează: „Politica externă a României rămîne neclintită pe același temei statornic din trecut și cu același îndrumări: credincioasă alianțelor sale, România menține pozițiile sale așa cum sînt consfințite prin tratate a căror integritate urmează a fi respectată. România vrea să rămînă elementul de ordine ce a fost întotdeauna, pentru a colabora la consolidarea păcii în Europa, în spiritul cel mai real și în același timp cel mai deschis, ceea ce implică dorința și eforturile de a trăi în legături nu numai corecte, dar și cordiale cu celelalte state, depărtate sau vecine, în vederea destinderii reale“.

Este de comparat această declarație de intenții cu cele spuse de **Iuliu Maniu**, imediat după începerea guvernării național-țărăniște, în noiembrie 1928. „Politica externă nu este o politică personală sau de partid; este politica țării. De aceea, guvernul va continua politica de pînă acum. Vom menține și întări alianțele existente, vom păstra și cultiva legăturile de amicitie actuale și vom căuta a stabili relațiuni de bună vecinătate cu statele dimprejur și relații normale cu toate statele. Vom uita ceea ce ne-a despărțit în trecut și vom ține seama numai de ceea ce trebuie să ne unească în interesul păcii și propășirii omenirii. Politica externă fiind o politică esențialmente de pace, România își pune speranțele cele mai bune în Liga Națiunilor“.

Trecuseră zece ani de la terminarea primului război mondial și eforturile celor mai multe state se îndreptau spre menținerea și consolidarea păcii, în vreme ce unele puteri și țări mici reluaseră cursa înarmării și cereau revizuirea tratatelor. România Mare își conjugă acțiunile cu cele ale Ligii Națiunilor, fiind de la început un factor de pace în Europa. Aderă la Pactul Briand-Kellog și, în februarie 1929, semnează „protocolul de la Moscova“, prin

care U.R.S.S., Polonia, Estonia, Letonia și Lituania se obligă să rezolve numai pe cale pașnică orice diferend dintre ele. Prin crearea Miciei Înțelegeri, cu Cehoslovacia și Iugoslavia, se puneau bazele unor multiple cooperări zonale, chiar și pe plan militar, avîndu-se în vedere pericolul revizionist al Germaniei, Ungariei și Bulgariei. De asemenea, în 1930 intră în vigoare „Tratatul de conciliațiune și arbitraj” cu Polonia și-n anul următor se semnează cu această țară „Tratatul de garanție”. Totodată, România a aderat imediat la inițiativa Greciei de a convoca o conferință balcanică, pentru ca această regiune să nu mai fie socotită „butoiul cu pulbere” al Europei. Ca o recunoaștere a politicii noastre externe, în septembrie 1930, marele diplomat Nicolae Titulescu a fost ales președintele celei de-a XI-a sesiuni ordinare a Adunării generale a Societății Națiunilor. „Deși evenimentul era de prevăzut, scria ziarul «Dreptatea», știrea aceasta va umple desigur de bucurie și entuziasm întreaga Românie, deoarece alegerea domnului N. Titulescu la președinția celui mai înalt for internațional constituie o cinste deosebită, care se face țării noastre”.

Demne de remarcat, pentru acea perioadă de criză economică, sînt eforturile în direcția constituirii „blocului agrar” la inițiativa Poloniei, din care făceau parte opt state (Bulgaria, Estonia, Letonia, Polonia, România, Cehoslovacia, Iugoslavia și Ungaria), cu o populație de 100 de milioane și o pondere de 1/4 din import-exportul european. Preconizatele măsuri privind redresarea economică a țărilor agrare nu au putut să fie aplicate datorită crizei cu care se confruntau și statele industrializate și datorită măsurilor protecționiste luate de marii importatori de produse agricole.

Venind la putere, cabinetul Iorga-Argetoianu a continuat, pe plan extern, linia înaintașilor, contribuind la întărirea Miciei Înțelegeri, la promovarea colaborării balcanice și susținînd inițiativele Ligii Națiunilor cu privire la dezarmare. Cu toate că între Nicolae Iorga și Nicolae Titulescu au existat asperități, diplomatul român s-a conformat înaltelor comandamente ale țării contribuind la menținerea bunului renume al României pe plan interna-

țional. Dacă, la începutul guvernării iorghiste, Franța și Anglia nu s-au arătat prea favorabile, pe parcurs relațiile s-au ameliorat, avîndu-se în vedere mai ales faptul că România era statornică în a respecta tratatele postbelice. Ostilitate fățișă și-au manifestat Ungaria și Bulgaria, cele două țări revizioniste socotind că România este inamicul lor comun! De o importanță deosebită au fost contactele cu guvernul sovietic, prin intermediul englezilor și francezilor, pentru recunoașterea Unirii Basarabiei și restituirea TEZĂURULUI depozitat la Moscova, în 1917. Tratatul direct de la Riga (iarna 1932) a eșuat, în cele din urmă, rușii refuzînd să garanteze inviolabilitatea granițelor României Mari; mai mult, sovieticii au intensificat propaganda antiromânească și prigoana populației românești din stînga Nistrului. Comunismul și nazismul aveau să-și dea mîna, ulterior, pentru a îngenunchea regatul nostru, care însă, pînă atunci, va cunoaște o perioadă de înflorire și prosperitate.

REGELE CAROL AL II-LEA

„A fost omul epocii sale. În mare măsură a fost însă omul propriilor sale porniri și patimi. A vrut să conducă singur țara, dar nu trebuie să uităm că și epoca a cerut prezența unor astfel de conducători. Plecarea lui din țară n-a înlesnit instalarea democrației. Dimpotrivă. După 6 septembrie [1940] s-a instalat o dictatură în adevăratul înțeles al cuvântului. Regele a făcut destule lucruri bune. Pentru cultura țării, în special. A protejat artele. Fundația Regală pentru Literatură și Artă, înființată sub Regele Ferdinand, a cunoscut, în anii domniei lui, o strălucire nemaiaținsă pînă atunci. În politica internă a țării, aici s-au încurcat lucrurile. Vrînd să conducă singur, dispensîndu-se definitiv de aportul partidelor politice, a făcut inutilă Constituția [1923], una din cele mai democratice constituții europene. Constituția făcută la repezeală de Istrate Micescu [1938] n-a folosit nici pe departe dezvoltării dialogului. E drept că și în anii aceia mulțimea opiniilor politice începuse să deranjeze. Era un reflex al politicii europene, care opta în mod inadmisibil pentru dictaturi. Cînd lucrurile s-au complicat pe plan internațional, tatăl meu, Regele Carol, n-a mai avut pe cine să se rezeme în interior.“

Regele MIHAI

Ultima guvernare național-țărănistă

Nimeni nu putea să-l caracterizeze mai bine pe regele Carol al II-lea, în contextul deceniului patru românesc și european, decît fiul său, în acele cuprinzătoare și definitorii „Convorbiri cu Mihai I al României“ avute de scriitorul **Mircea Ciobanu**, în 1990, și publicate în volum de către Editura Humanitas, un an mai tîrziu. Istoricii nu s-au putut pronunța pînă acum foarte obiectiv asupra pe-

rioadei tulburi și controversate, aceasta rămânând un câmp deschis pentru cercetări viitoare.

Fără a intra în amănunte, să amintim că Italia era a lui Mussolini, la 30 ianuarie 1933 Hitler venea la putere în Germania, iar Uniunea Sovietică se afla sub cizma lui Stalin. Chiar după terminarea crizei economice mondiale, democrațiile europene stăteau în expectativă, neîndrăznind să ia atitudine fermă împotriva regimurilor totalitare (de dreapta sau stînga). Reorganizarea Micii Înțelegeri (februarie 1933) și Conferința pentru dezarmare, organizată sub auspiciile Societății Națiunilor (martie-mai) nu și-au atins scopul decît în parte, rămînînd deschise „dosarele” păcii și revizionismului. În ceea ce privește România, vecinii ei, Ungaria, Bulgaria și U.R.S.S., manifestau clare intenții de a pune sub semnul întrebării valabilitatea tratatelor semnate după primul război mondial. Pe fundalul luptelor politice interne, „Carol al II-lea a fost călăuzit, după cum remarcă profesorul **Șerban Papacoste**, în afară de ambiția sa personală, de ideea că regimul de partide fărîmîtează energia națională în dezbateri sterile și că un regim autoritar ar canaliza aceste energii spre țeluri constructive”. Referindu-se la același subiect, conf. dr. **Andrei Pippidi** spune: „Ca puncte de referință avem doar elemente ale unei polemici purtate între partizanii partidelor, care afirmau că acesta este singurul sistem în care poate funcționa țara, și adversarii lor, fie de dreapta, fie de stînga, nu totdeauna extremiști, care criticau vehement România partidelor și o considerau coruptă și ineficientă”.

După demisia cabinetului Iorga, la 6 iunie 1932 Alexandru Vaida-Voevod alcătuiește un guvern național-țărănist (a doua și ultima guvernare P.N.Ț.) și organizează alegeri: 17 iulie (pentru Adunarea Deputaților) și 20 iulie (pentru Senat). P.N.Ț. cîștigă cu 40,3% din voturile exprimate. Noul guvern Vaida contactează un împrumut de 50 milioane franci elvețieni, elaborează încă o Lege privind conversiunea datoriilor agricole, o alta a diminuării impozitelor; se înființează Camerele de Muncă și începe aplicarea Legii controlului averilor și apărarea onoarei. Datorită tensiunilor din partid, Vaida își depune mandatul (17 octombrie 1932), regele numindu-l pe Iuliu Maniu

în fruntea guvernului, după ce-i promisese verbal că va reface căsătoria cu Elena, mama lui Mihai, plecată din țară la începutul anului. Carol al II-lea nu-și respectă cuvântul și președintele P.N.Ț. demisionează (12 ianuarie 1933), pentru ca timp de 5 ani să rupă orice relații cu suveranul! Revine la putere Vaida: mișcările greviste determină guvernul să introducă starea de asediu (pe 6 luni) și cenzura. Totodată, se renunță la a treia „curbă de sacrificiu“ și se iau măsuri pentru accelerarea înfăptuirii reformei agrare și împrumutarea țărănilor, concomitent cu încurajarea dezvoltării industriei naționale. Este începutul ieșirii din criza economică. În timp ce Al. Vaida-Voevod își arată simpatia pentru legionari, majoritatea fruntașilor P.N.Ț. se pronunță împotriva lor; Armand Călinescu, subsecretar de stat, ia măsuri restrictive față de Garda de Fier. Atmosfera este tensionată: la începutul lunii octombrie, conducerea Partidului Național Liberal aprobă programul de răsturnare a guvernului țărănist. Prin consultări cu Iuliu Maniu, președinte al P.N.Ț. e propus să devină Ion Mihalache. La 9 noiembrie Vaida demisionează și declară ziariștilor: „Demisiunea este întemeiată pe faptul că guvernul, spre a rezolva problemele ce frământă țara, a propus noi măsuri de îndreptare. Iar aceste măsuri reclamau înnoirea încrederii din partea suveranului și eventual o nouă consultare a alegătorilor. Pentru a asigura soluționarea conformă cu interesele obștești, am propus să se formeze un guvern care să facă noi alegeri libere; căci libertatea alegerilor este principala garanție a vieții constituționale“ (după „Dreptatea“ din 14.XI.1933).

În această perioadă, s-au înființat: Muzeul etnografic din Cluj, Institutul de bioceanografie de la Constanța, Institutul pentru studiul și profilaxia conerului de la Cluj; are loc premiera piesei „Titanic vals“ de Tudor Mușatescu, la Teatrul Național București; Henri Coandă realizează și experimentează primul model de „aerodină lenticulară“, bazată pe folosirea efectului ce-i poartă numele; se termină construcția Palatului telefoanelor, după planurile arhitecților americani Louis Wells și Walter Froy; începe construirea clădirii Facultății de drept din București; sînt terminate clădirile moderne ale Uzinelor me-

talurgice „Malaxa“; se sfințește monumentală Catedrală ortodoxă din Cluj. Se creează **Uniunea Fundațiilor Culturale Regale**, cuprinzând toate așezămintele de cultură întemeiate de cei trei regi: Fundația **Carol I** din București, Fundația **Ferdinand I** din Iași, Fundația Institutului de Cercetări Științifice **Carol al II-lea** din Cluj, Fundația pentru Literatură și Arte **Regele Carol al II-lea**, Fundația Culturală Regală **Principele Carol**. Începe epoca de înflorire a literaturii române interbelice, prin apariții de excepție: „Patul lui Procust“ — Camil Petrescu, „Creanga de Aur“ — Mihail Sadoveanu, „Rusoaica“ — Gib Mihăescu, „Adela“ — Garabet Ibrăileanu, „Drumul ascuns“ — Hortensia Papadat-Bengescu, „Cunoașterea lui Lucifer“ — Lucian Blaga, „Cartea nunții“ — George Călinescu, „Nu“ — Eugen Ionescu, „Istoria literaturii românești contemporane“ — Nicolae Iorga, „Poezii“, ediție definitivă — George Bacovia etc.; în planul gândirii socio-politice sînt de semnalat lucrările „Sociologia militans“ de Dimitrie Gusti și „Germania hitleristă“ de Petre Pandrea.

Confuzii și profeție

„Afacerea Škoda“ (martie 1933) și alte scandaluri financiar-politice au făcut să se clatine încrederea în guvernele național-țărăniște. După consultări îndelungi, regele îl numește pe I. G. Duca să formeze un cabinet liberal, care depune jîrămîntul la 14 noiembrie 1933. În studiul amintit din „Enciclopedia Romîniei“, **Cezar Petrescu** scrie: „Alegerile dau noului guvern 51% din voturi în Cameră, cu 300 mandate, reducînd opoziția la 87 locuri. Dar I. G. Duca e răpus în gara Sinaia (29 decembrie 1933) [de către legionarul N. Constantinescu] și începe o altă eră de frămîntări“. Sintetizînd guvernarea lui Gh. Tătărașcu (președinte al P.N.L. fusese ales Constantin I. C. Brătianu), el spune: „În politica economică, partidul liberal, consecvent tradiției sale, inaugurează o politică de degrevări a capitalului mobilier. Problema datoriilor agricole capătă o soluție mai potrivită decît în legile anterioare (7 aprilie 1934). Echilibrul bugetar nu se realizează însă,

iar la vechile prevederi se adăugau cerințele noi la înarmare. Anul 1935 însemna o schimbare de concepție și metodă. Politica de degrevare e părăsită; îi ia locul o politică de strictă fiscalitate, nepopulară, dar menită să dea roade. Anii agricoli se succedau cu o recoltă mănoasă, criza economică din întreaga lume dădea îndărăt. Bugetul se echilibra treptat; începea lichidarea creanțelor rămase din vremurile de deficit; pentru înarmări nu s-a cruțat nici un sacrificiu, industria se dezvoltă lipsită de concurență pe piața internă. Neliniștea trecea însă de pe planul financiar și economic, pe cel intern și extern“.

Crearea unui bloc revizionist în Europa Centrală (17 martie 1934), din care făceau parte Italia, Germania și Ungaria, precum și activizarea forțelor de extremă dreapta din interiorul țării au mărit confuziile, mai ales după înlăturarea lui Nicolae Titulescu din fruntea Ministerului de Externe (29 august 1936) și încercările de apropiere dintre Maniu, C. Z. Codreanu și Gh. Brătianu (martie-aprilie 1937), în scopul luptei împotriva tendințelor dictatoriale carliste. Remaniat, guvernul Tătărescu organizează noi alegeri (decembrie 1937). Carlist convins, Cezar Petrescu scrie: „Rezultatul e catastrofal pentru guvern. Se afirmă numeric curentul de opinie naționalist, dușman vieții politice de partid, întreținut de o mistică ce impresionează imaginația populară. E ultimul act al vieții de partid. Nu slujește însă de avertisment partidelor. În acest ultim ceas, guvernul Octavian Goga, venit cu mari intenții reformatoare, dar prizonier al mentalității și obligațiilor de partid, accentuează atmosfera de epocă prerevoluționară“ (!). În acest guvern al Partidului Național-Creștin, au fost numiți și 4 fruntași național-țărăniști, printre care Armand Călinescu (Interne), ei fiind ulterior excluși din rîndurile P.N.Ț. (29 decembrie 1937). Se anunță noi alegeri, pentru martie 1938, dar, în noaptea de 7/8 februarie, Armand Călinescu și Ion Gigurtu își dau demisia și provoacă o criză de guvern, după care, la 10 februarie, regele cere crearea unui guvern de „uniune națională“, sub președinția patriarhului Miron Cristea. Carol al II-lea îi spune lui Iuliu Maniu că-i vorba de un regim de excepție temporar: potrivit „Memoriilor“ lui, **Zaharia Boilă**, acesta i-ar fi răspuns: „Majestate, faceți o neiertată gre-

șeală ale cărei consecințe sînt incalculabile. Acum cînd se adună nori grei pe orizontul internațional, ar fi nevoie mai mult ca oricînd să mențineți sistemul democratic-parlamentar, lăsînd răspunderea situației integral partidelor politice. Asumînd această răspundere personal, M. Voastră vă expuneți inutil și riscați chiar Tronul“. Cuvinte profetice...

Cu toate că a acceptat să intre în guvern, fiind apoi numit Consilier regal, **Nicolae Iorga** scria: „Trebuînd să admit, în astfel de împrejurări, o trecătoare dictatură a puterilor constituite, sînt contra oricărei dictaturi“ (în „Neamul românesc“ din 1 mai 1938). S-au emis tot felul de opinii privind „regimul monarhiei autoritare“ și oportunitatea lui în acele clipe, cînd se activizaseră acțiunile fasciste și comuniste, ca și presiunile Germaniei pentru acapararea economiei românești. În cartea sa despre marile istoric, **Petre Țurlea** are o frază care răspunde la mai multe întrebări: „Deci, **în acel moment**, șanse mai mari de barare a drumului fascismului către putere le avea soluția dictaturii regale, falimentul ei final datorîndu-se în cea mai mare parte factorului extern. De aceea, **poziția lui Nicolae Iorga, de susținere a lui Carol al II-lea, a fost justă**“. După procesul intentat de Iorga lui C. Z. Codreanu (aprilie 1938), în urma unei scrisori injurioase, autoritățile declanșează o puternică ofensivă împotriva legionarilor. Pe plan extern, situația României devine tot mai critică datorită pregătirilor de război ale marilor puteri și a pretențiilor teritoriale emise de Ungaria, Bulgaria și U.R.S.S.

La 28 iunie 1940, Uniunea Sovietică impune cedarea Basarabiei și Bucovinei de Nord; la 30 august se semnează documentele „Dictatului de la Viena“, prin care pierdeam partea de nord a Ardealului. La 4 septembrie, generalul Ion Antonescu este numit președinte al Consiliului de Miniștri și, a doua zi, este suspendată Constituția din 1938. La 6 septembrie 1940, Carol al II-lea abdică, transmițînd prerogativele regale fiului său Mihai.

MIHAI — MARE VOIEVOD DE ALBA-IULIA

„Trebuie mereu ținut seama de unde provin unele curiozități în comportamentul principilor regali. Ei sînt, desigur, oameni ca toți oamenii, dar și altfel decît ceilalți oameni. Copiii regali suferă în subconștientul în mugure șocul condițiilor în care s-au născut la picioarele Tronului. De cînd au deschis ochii, ei sînt tratați altfel decît copiii celorlalți oameni. Fiii de regi îndată ce ies la lumină sînt salutați cu 101 lovituri de tun și, în alte timpuri nu prea îndepărtate, erau expuși pe pernă de mătase în balconul Palatului, ca să-i vadă mulțimea și să-i aclame. Ecoul tunurilor și clamarea mulțimii vor persista în sinea lor pînă la sfîrșitul vieții. Fiii de regi abia ajungeau de o palmă și bolboroseau primele cuvinte, cînd curtenii îi întîmpinau cu titlul reverențios de Alteță și cu tot felul de închinăciuni, de care nu aveau parte nici cel mai venerat dregător, nici cel mai glorios căpitan, nici cel mai ilustru învățat. Erau omagiați chiar cînd preceptorii, cu învoirea Suveranului-Tată, le trăgeau la fund cîteva nuiiele.“

MIHAI FOTIN ENESCU,
1979

Copilărie fericită?

Acest preambul face parte din însemnările cu caracter memorialistic intitulate „Principele Nicolae. Încercare de portret veridic“ și aparțin fiului fostului ministru liberal Fotin Enescu (noiembrie 1918—septembrie 1919), Mihai Fotin Enescu, care înaintea celui de-al doilea război mondial a funcționat în Ministerul Afacerilor Străine; ulterior a luat calea exilului și s-a aflat printre cei mai apropiați colaboratori ai prințului surghiunit de către fratele său, regele Carol al II-lea (1937), mai ales după 1950. Textul a fost inclus în volumul **În umbra coroanei României** (Iași, Ed. Moldova, 1991).

Cît de veridic este portretul făcut de Mihai Fotin Enescu „fiilor de regi“ nu ne stă în putință să stabilim. Așa se vor fi petrecut lucrurile cu cei hărăziți să urce treptele Tronurilor. O copilărie fericită și o adolescență lipsită de griji. După aceea, fiecare cu destinul lui, în funcție de capacități și împrejurări. Și în ceea ce-i privește pe principii regali e valabilă vorba românească precum „ce ți-e scris, în frunte ți-e pus“. . .

Prințul moștenitor Carol renunțase la prerogativele regale și, la moartea tatălui său, Ferdinand I (iulie 1927), rege devine fiul său, Mihai, atunci în vîrstă de nici șase ani! E aproape imposibil de stabilit ce simțea copilul-rege cînd cei din jur i se adresau cu **Majestate!** Treburile statului cădeau în sarcina Regenței (principele Nicolae, patriarhul Miron Cristea și Gheorghe Buzdugan, președintele Înaltei Curți de Casație), a guvernului (liberal și apoi țărănist) și a parlamentului. Micul rege creștea voinic, „în înțelepciunea educației pe care i-o dă însăși Augusta Sa Mamă, A. S. Principesa Elena“, după cum scria o revistă a vremii. Se juca, învăța, călărea, lua parte la anumite protocoale, se minuna auzind că există copii orfani și n-au jucării, îl fascina zborul avioanelor, răcea și tușea, saluta militărește și rîdea reținut, înduișat, cînd era întîmpinat de lume cu aplauze și cuvinte frumoase. Era și nu era un copil ca toți ceilalți . . . Într-un fel, era și el orfan, deoarece nu-și văzuse tatăl mulți ani, la o vîrstă cînd pruncii au mare nevoie de părinții lor, indiferent că sînt de os domnesc sau plebeu . . . Nu-i lipsea nimic și totuși . . .

După șase decenii. M.S. Regele Mihai I (în convorbirile cu scriitorul **Mircea Ciobanu**) va mărturisi că nu-și amintește de tatăl său decît după ce a revenit în țară (6 iunie 1930): „Tot ce știu în legătură cu el pînă la data aceasta, știu din auzite. Lucruri povestite de alții. De unele am aflat tîrziu, citind cărți de istorie, răsfoind documente. Pot să spun să sînt împrejurări ale vieții cînd descoperi că alții știu mai multe despre tine decît știi tu însuși. Este o trăire destul de incomodă (. . .) Îmi amintesc foarte clar, eram în casa de pe Kiseleff și el a venit să mă vadă. **Știam că el există** (s.n.), îl văzusem și în fotografii, dar nu puteam să fac nici o legătură între per-

soana lui și ceea ce știam eu despre el. A fost, cum să spun . . . aș fi vrut să mă ascund undeva, dacă aș fi fost un melc m-aș fi ghemuit cu totul în cochilia mea. Era atunci de față și Principesa Elisabeta. Mama se retrăsese lângă o fereastră și plîngea.

Din conversațiile de mai tîrziu cu mama, am înțeles că scena a avut loc în anul 1930, la cîteva zile după întoarcerea Regelui Carol în țară. În zilele de dinaintea întîlnirii cu el, de asta îmi aduc bine aminte, toți erau neli-niștiți. În casă era o atmosferă aproape insuportabilă. Îmi era greu să pricep de ce, tocmai pentru că mama nu voia să spună nimic neplăcut despre tatăl meu, nici față de mine, nici față de alții. De fapt, niciodată n-a vorbit urît despre el, deși ar fi avut destule motive. Aceasta e prima amintire despre tatăl meu. Mi s-a părut că e vesel, și că e vesel din cauza mea“.

. . . Și tatăl și-a detronat fiul (!), oferindu-i, printr-un decret, titlul de Mare Voievod de Alba Iulia, atunci instituit și acordat ca o compensație formală, fără nimic ceremonial sau ieșit din comun!

Colegi și dascăli

Într-o scrisoare trimisă Regelui Mihai (6 octombrie 1990), din prima sa călătorie în România după exil (2 ianuarie 1948), **Mircea Ioanițiu** spune că scopul vizitei a fost, printre altele, de a sărbători „împreună cu colegii din țară, jumătate de secol de cînd am trecut bacalaureatul“ (. . .) „Reuniunea cu colegii Măriei Tale a fost un prilej de reînnodare emoționantă a legăturilor întrerupte de atîta vreme. Au fost prezenți, în ordine alfabetică: **Chiaburu Radion, Cernovodeanu Dan, Dinulescu Ion, Heltmann Walter, Ioanițiu Mircea, Jurchescu Ion, Mărgelatu Tănase, Zamfirescu Lascăr**. Absenți: **Kovács Iván Pal** și **Malaxa Constantin**, pe care nu i-am putut anunța. **Dușa Gheorghe** a decedat în ultimul an. Am luat cu toții masa împreună și am petrecut toată după-amiaza discutînd și amintindu-ne de zilele de școală. Cu toții sînt fermi monarhiști și activează în această direcție“ . . .

Oricine își poate imagina câte au să-și spună oamenii după atâtea decenii de despărțire. Unii dintre ei nu s-au văzut de la terminarea liceului (i-au despărțit războiul, venirea rușilor, comunismul, închisorile, exilul). Îmbrățișări, lacrimi, amintiri, proiecte, perspective. Dincolo de toate, în primul rînd reținerile unor momente din anii petrecuți împreună — acea adolescență care rămîne întipărită în memoria fiecăruia pînă la adînci bătrînețe; acei ani (1932—1940) deveniți, pentru cei 12 băietani, hotărîtori în desfășurarea ulterioară a existenței. Despre destinul lor, vom avea poate altădată ocazia să vorbim. În acest capitol, vom urmări doar evenimentele legate strict de evoluția viitorului rege al României, Mihai I, și apoi, bineînțeles, cele în care a fost implicat direct suveranul nostru.

Dintr-o amplă relatare (ziarul „Universul“ nr. 25—28/1990), a anilor de liceu petrecuți în preajma Marelui Voievod de Alba-Iulia, a domnului **Dan Cernovodeanu**, am reținut un pasaj cu adînci semnificații: „Înaltul personaj la care ne referim (...) a avut o primă copilărie tristă, umbrită ulterior și de divorțul părinților săi (...); vlăstarul domnesc a evoluat conform protocolului, aproape numai între persoane mature (...), care înconjurau Tronul. (La revenirea în țară a tatălui, Mihai) nu cunoscuse aproape deloc apropierea de copii de vîrsta sa, accentuînd astfel timiditatea și spiritul de modestie cu care îl dotase natura“. După terminarea școlii primare (Castelul Peleş, 1928—1932), avîndu-l mentor pe profesorul Nicolae Saxu, urmează studiile într-o clasă specială numită „clasa (sau școala) palatină“ organizată sub directa supraveghere a regelui Carol al II-lea. Avea la bază o concepție democratică, privind reprezentarea tuturor păturilor sociale, din toate provinciile țării, alături de români fiind și cîte un fiu al principalelor minorități naționale (maghiară și germană). La stabilirea criteriilor de selecție și a principiilor educativ-pedagogice, un cuvînt hotărîtor l-au avut savanții Nicolae Iorga și Dimitrie Gusti. Au fost testați sute de copii, care obținuseră media 10 la examenul de admitere în liceu, toți trebuind să aibă și o constituție

fizică perfectă. Pe lângă cei nominalizați mai înainte, au mai făcut parte, în primele clase de liceu, **Dan Mavrus, Gh. Grămadă și Ștefan Popescu** (decedați în anii 1937-1938).

Corpul profesoral era format din personalități de marcă ale învățămîntului secundar și universitar, cercetători și autori de manuale, ofițeri superiori și artiști, printre care **C. C. Giurescu, Ion Chirescu, Ion Conea, Nicolae Popescu, Gh. Lazăr, Ion Gruia, general Traian Grigorescu, colonel adjutant C. Dămăceanu, Florica Musicescu, Bernard Capesius, Léon Thévenin și Ion Zamfirescu** — profesorul de filosofie care mai trăiește și astăzi (85 de ani), întâlnindu-se cu foștii săi elevi. Programă analitică a clasei palatine era conformă cu a celorlalte licee din țară, la care însă se adăugau activități speciale (în cadrul cercetășiei și apoi al străjeriei). În mod deosebit sînt de remarcate „cursurile de sinteză de la sfîrșitul fiecărui an școlar; cu ocazia călătoriilor în țară au fost străbătute toate zonele principale, studiindu-se la fața locului istoria și economia, geografia și științele naturii, artele și viața de zi cu zi a oamenilor. Elevii luau parte la serbări populare și întreceri sportive, la tradiționale sărbători religioase și laice, coborau în mine și vizitau muzee, urcau în munții Orăștiei, pentru a admira cetățile dacice, și participau la... bătăliile de pe cîmpurile de luptă de la Tapae, Posada, Călugăreni, Mărășești ș.a., intrau în casele unde au văzut lumina zilei marii luminători ai națiunii și în complexele industriale care ridicaseră România anilor de după criza mondială în rîndul celor mai bogate țări europene.

Referindu-se la această perioadă, la colegii și la o parte din dascălii săi, M.S. Regele Mihai are amintiri dintre cele mai frumoase, dar ține să precizeze că tatăl său dăduse instrucțiuni precise privind neimplicarea în cotidianul țării! „Colegii mei fuseseră și ei sfătuiți să discute cît mai puțină politică în școală. Aveam puțin timp la dispoziție, așa că în multe privințe știam mai puține lucruri despre viața politică decît și-ar putea imagina cineva. Încet, încet, prin treizeci și opt, am început să mă interesez de problemele care frământau România“. Dincolo de alte păreri, vizînd adolescența sa, e de subli-

niat faptul că regele nu-l trata ca pe un moștenitor al său, considerîndu-l mereu... copil, fără intenția de a-l iniția în conducerea treburilor statului. O explicație ar exista:

„Tatăl meu era un om în putere, nu avea vîrsta la care regii se gîndesc la urmași și nici nu avea grija unei eventuale abdicări (...). Unii spun că ar fi trebuit să mă ia cu el, să asist la audiențe, să văd cum se lucrează cu miniștrii. Oamenii gîndesc altfel, adică firesc, pentru că nu știu că în timpul războiului tatăl meu a acționat pentru o a doua revenire pe tronul țării... Împrejurările mi-au fost un dascăl mai bun“...

SUBLOCOTENENTUL MIHAI DE ALBA-IULIA

„De luni 25 octombrie [1937], oștirea română a numărat în rîndurile ei un nou și cel mai tînăr ofițer: pe Marele Voievod Mihai. Pentru oștire ca și pentru poporul român, solemnitatea înaintării Moștenitorului Tronului la gradul de sublocotenent a fost un fericit prilej de a-și manifesta dragostea față de Tron și încrederea desăvîrșită în datinele familiei domnitoare române.

Evenimentul a găsit răsunset la toți prietenii României. Principi de Coroană, membri ai familiilor domnitoare din țări aliate și amice, iluștri șefi de armate, ofițeri dintre cei mai distinși, misiuni diplomatice au venit să aducă omagiul prieteniei țărilor lor familiei domnitoare române și poporului român. Astfel, sărbătoarea ostășească pentru ridicarea la gradul de sublocotenent a Marelui Voievod Mihai a căpătat înțeles și pe plan internațional, întrucît ea a subliniat importanța rolului ce se atribuie României în această parte a Europei“.

Calendarul „UNIVERSUL“ 1938

Pace parțială

În lume zăngăneau armele. Se stinseseră flăcările primei conflagrații mondiale și tunurile băteau iar în dunga cerului; la început sporadic, pentru ca la mijlocul deceniului al patrulea să se audă pe cît mai multe meridiane. Debutul conflictelor regionale nu prevestea nimic bun, cu toate eforturile Societății Națiunilor de a aplană diferențele. Pace nu va fi, spuneau cîțiva dintre marii politicieni ai lumii, cît vor trăi și conduce un Hitler și-un Stalin, dar nimeni nu i-a crezut, sau dacă unii au înțeles avertismentul n-au trecut la măsuri concrete pentru punerea lor la punct. Spania luase foc, Abisinia (Etiopia) fusese ocupată de italieni, în China era război în toată regula, nem-

ții revendicau Danzing-ul și japonezii Coreea, sovieticii își măsaclrau ofițerii superiori, iar englezii se fortificau în Gibraltar; conflicte în Maroc, Cuba, Mexic și Belgia.

Toate acestea păreau a nu afecta România. Fals. În primul rînd, pericolul venea dinspre fosta Austro-Ungarie, regentul Horthy declanșînd o intensă campanie revizionistă, mai ales după Conferința italo-austro-ungară, de la Viena (12 noiembrie 1936). Cu tot prestigiul de care se bucura la Geneva și cu toate eforturile sale pentru a face din Mica Înțelegeră (Iugoslavia, Cehoslovacia și România) un „stîlp de pace“, Nicolae Titulescu nu reușește să aplaneze disensiunile și, la șefia Ministerului de Externe, este numit Victor Antonescu. Degeaba. Maghiarii vor Ardealul (sau măcar o parte din el!), drept care în țară au loc, la cumpăna anilor '36 și '37, mari manifestații antirevizioniste, la București, Cluj, Turda, Brașov, Baia Mare, Oradea etc. Totodată, **Liga Antirevizionistă Română**, născută din sentimentul celui mai luminat patriotism, a inițiat o amplă acțiune de „propagandă“ internațională, prin tipărituri, expoziții, conferințe și alte manifestații, pentru a demonstra și susține, pe bază de documente și argumente științifice, drepturile străvechi și indiscutabile, precum și inviolabilitatea tratatelor de pace (despre Trianon, ungurii nici nu voiau să audă!). În postul de comandă al acestor acțiuni pentru adevăr s-a aflat **Stelian Popescu**, directorul ziarului „Universul“, unul dintre cei mai înfocați susținători ai Coroanei și ai cunoașterii trecutului, pentru care inițiativele profesorului D. Gusti însemnau operă de interes național și mijloc de punere în valoare a culturii și spiritualității românești, născute la sat — sfînta obîrșie a neamului nostru. Din acest curent al deșteptării românilor se va naște ideea blagiană a eternității...

Operație pe viu

Ei bine, în toată această „pace parțială“, România creștea de la an la an, nu în hotare, ci în bunăstare. Pînă și comuniștii de mai tîrziu (Gheorghiu-Dej, Walter Ro-

man, Ceaușescu, Brucan, Iliescu și Marțian) aveau să-și raporteze „succesele“ la nivelul 1937-1938 (!), când țara noastră — regat întregit — se situa printre cele mai prospere din Europa. Să amintim doar că recolta de grâu a anului 1937 era de 350 000 vagoane, aducînd țăranilor și țării beneficii extraordinare, situînd LEUL la cote de paritate cu marile monede ale lumii...

Cum și cît se repercutau toate acestea în viața tînărului rege Mihai? Desigur, nu mîncarea de zi cu zi era problema. Elev fiind și ținut, într-un fel, departe de frămîntările politice ale vremii (vezi capitolul precedent), Marele Voievod era un copil ce tînjea după mamă, Regina Elena fiind silită de împrejurări să părăsească țara (1932). Copilul putea s-o vadă de două ori pe an, cîte trei săptămîni, în vacanța de Crăciun și cea mare, de vară. „La Florența, cu mama, se isprăvea singurătatea, se va destăinui mai tîrziu M.S. Regele Mihai (lui **Mircea Ciobanu**). Mama mă asculta. Ea a fost o confidentă extraordinară. Știa să asculte, o clipă nu-i zbura gîndul în altă parte. Cînd mă întorceam în țară, nu știam cum să-mi ascund mai bine nemulțumirea. Ceva îmi lipsea.“ Îi lipsea căldura maternă, tatăl său comportîndu-se față de el ca în armată; asta poate l-a și oțelit de timpuriu, dar atunci adolescentul suferea...

„Oricum, comportamentul lui era ciudat în ceea ce mă privește. Excesiv de sever, excesiv de bănuitor. Prin ianuarie 1937, țin minte foarte bine, mă aflu la Florența și răcisem puternic, făcusem bronșită. Din timp în timp, telefonam la București, Regele însuși dorise să-l țin la curent cu starea sănătății mele. Cînd am vorbit ultima oară cu el, i-am comunicat că mă simt mai bine. Or, chiar a doua zi după această convorbire, m-au prins niște dureri îngrozitoare în partea dreaptă. Mama s-a speriat. La Florența avea doctorul ei, așa că l-a chemat de urgență și doctorul a spus: «Asta e apendicită acută, operația trebuie făcută imediat». Cum eram minor, doctorul trebuia să ceară acordul ambilor părinți pentru a mă opera. Atunci, Fundățeanu și Nicu Condeescu [viceamiralul **Preda Fundățeanu**, adjutant regal, era director de studii la clasa palatină, iar profesorul **Nicu Condeescu** predă limba franceză; „oameni trimiși să îndeplinească dorințele tată-

lui meu, niște paznici“] au vorbit cu doctorul, și-au dat seama că nu e de glumă și unul dintre ei (...) i-a vorbit Regelui cu lacrimile în ochi, ore întregi au stat la telefon, pînă cînd a reușit să smulgă aprobarea (...). M-au tăiat fără anestezie. De fapt, prea mult timp nici nu mai aveau la dispoziție. O întîmplare păcătoasă. Din fericire, ea n-a avut urmări decît în conștiința mea. Înțelegeam din ce în ce mai puțin acțiunile tatălui meu, atunci cînd ele aveau în vedere relațiile mele cu mama. Se comporta ca și cum cineva ar fi vrut să-l înșele mereu. Înșelăciunea nu venea însă nici de la mama și nici pe departe de la mine. Cred că într-o anumită măsură își dădea seama cît sîntem de diferiți, că Dumnezeu ne-a făcut în așa fel încît să nu ne putem întîlni în nici o latură a caracterului nostru, a felului nostru de a înțelege viața. Nu semănăm.“

Referitor la această operație pe viu (24 ianuarie 1937) și la urmările ei, Regele Mihai a ținut să precizeze: „Eram în spital (...) și într-o zi mi s-a adus în cameră un pachetel. Cineva mi-l trimisese din America, o fată sau un băiat de vîrsta mea, care auzise că sînt bolnav. În micul pachet era o sticlă cu apă sfințită. Așa scria pe un bilet. Eu eram proaspăt cusut, dar din cauza bronșitei, de care încă nu mă vindecasem, tușeam și aveam niște dureri teribile (...). Într-o noapte, obosit de dureri și de nesomn, am luat sticluța și am băut apa, în credința că apa era într-adevăr vindecătoare. Or, s-a întîmplat ceva extraordinar. La o jumătate de oră după aceea (...) mi-au dispărut durerile cu totul. Cînd s-a întîmplat asta, faptul nu m-a izbit. Mi se părea firesc să nu mă doară nimic. Dar după aceea, mi-am adus aminte de durerile groaznice de dinainte și parcă nu-mi venea a crede“.

Și, ca o concluzie: „Nimic nu este întîmplător în viața unui om. Omul primește mesaje de pretutindeni, semne. Trebuie să înveți să le deslușești. Este ca învățarea unei limbi. De cele mai multe ori mesajele acestea rămîn fără răspuns, nu schimbă nimic în viața omului. De cîteva ori, mi-am dat seama de caracterul necesar al unor întîmplări — și am început să devin atent“.

21 lovituri de tun

Debutînd așa cum am văzut, anul 1937 avea să fie plin de evenimente pentru tînărul Mare Voievod. Întors de la Florența, restabilit, elevul își reia cursurile alături de colegii din clasa a V-a de liceu. Se înțelegea bine cu ei — aveau relații de prietenie, se amuzau în recreații și după ore. Timpul trecea repede. „Dar cînd mă întorceam acasă totul era gri, așteptam seara să vină cu un fel de neliniște, pentru că o dată cu seara apărea și Magda Lupescu. Vrînd-nevrînd, o vedeam.“ Imaginea ei îl va urmări multă vreme; nu se agreeau reciproc și nu-și vorbeau decît cînd era absolută nevoie, în prezența lui Carol. În schimb, Mihai se simțea foarte bine în compania bunicii, Regina Maria, pe care o iubea din tot sufletul. La fiecare sfîrșit de săptămînă îl invita să ia masa împreună la Cotroceni, sau la Bran, sau la Pelișor. Făceau lungi plimbări și bunica îi permitea să conducă mașina, un Chrysler mare. Dar, în martie, Regina Maria s-a îmbolnăvit grav și peste un an avea să moară (10 iulie 1938). Atmosfera din familie era tensionată și datorită conflictului dintre Regele Carol al II-lea și fratele său, Principele Nicolae, din cauza căsătoriei acestuia cu Ioana Doletti și a legăturilor cu Garda de Fier. „Comportamentul lui a contrazis articolul 4 din Statutul membrilor familiei regale române“, drept care la 10 aprilie pierde prerogativele princiare, își ia numele de Nicolae Brana și peste două săptămîni părăsește țara, într-un surghiun (i s-a permis să vină doar la înmormîntarea Reginei Maria). „Toate acestea le vedeam de departe, fără să le înțeleg prea bine rostul, ca printr-o ceață“.

După ce Voievodul trece examenul de străjer-ceretaș, clasa a II-a, îl însoțește pe tatăl său în Anglia, la serbările încoronării Regelui George al VI-lea și a Reginei Elisabeta (12 mai 1937), și în Belgia, iar o lună mai tîrziu în Polonia. În ziua de 20 iulie, cînd se împlinea un deceniu de la moartea Regelui Ferdinand I, Mihai pleacă la Florența, să-și petreacă vacanța alături de mama sa.

La 25 octombrie, la Sinaia, în prezența a numeroși invitați din străinătate, veterani de război, a membrilor guvernului și a 1 500 de primari, Moștenitorul Tronului este înălțat la gradul de sublocotenent și depune jurământul, ca orice ostaș al țării, cu mâna pe drapel, moment anunțat prin 21 lovituri de tun! M.S. Regele Carol al II-lea încredințează apoi fiului său, sublocotenentul Mihai de Alba Iulia, comanda întîiului pluton al companiei întii din întîiul batalion al vînătorilor de munte.

A FOST ZIUA DE 6 SEPTEMBRIE 1940

„În această situație dramatică, protagonistul cel mai patetic este Mihai. El trebuie să rămână singur, victimă a împrejurărilor, fără experiență și, poate, incapabil să lupte împotriva unei haite de lupi și de șacali. (...) I-am vorbit și eu și i-am explicat că, în calitate pe care-o avea, de principe regal, era de datoria lui să nu țină seama de necazurile și de nenorocirile personale. Trebuia să rămână, cu demnitate, în rolul său de port-drapel al unității”.

Regele CAROL al II-lea,
„Jurnal“

Anii 1939 și 1940 înseamnă începutul incendierii Europei: Germania invadează Cehoslovacia și atacă Polonia; la 6 septembrie 1939, Consiliul de Coroană proclamă neutralitatea României; Marea Britanie și Franța declară război Germaniei; capitularea Franței și blocada Angliei; 26 și 27 iunie 1940, ultimatumurile Uniunii Sovietice duc la ocuparea Basarabiei și Bucovinei de Nord; tratativele româno-ungare de la Turnu Severin (16-24 august 1940) eșuează și urmează „Dictatul de la Viena“, prin care României i se smulge partea de nord a Transilvaniei (43 492 kmp și 2 667 000 de locuitori, în majoritate români).

Țara se afla într-o situație disperată — cea mai grea de la instaurarea dictaturii carliste (10 februarie 1938). Iuliu Maniu, liderul național-țărănist, cere și este primit în audiență (30 august 1940). El îi declară regelui Carol al II-lea (conform „Memoriilor“ lui **Zaharia Boilă**): „Din momentul când M. Voastră ați inaugurat regimul absolutist, v-ați asumat personal răspunderea, răspundere care într-un regim democratic-parlamentar trebuie să o poarte guvernele.

Prin o politică complet greșită în interior și în afară, din punct de vedere strategic și tactic, ați reușit să pierdeți patru provincii. (...) În politică greșelile se plătesc și se sancționează, ca și în viața socială de toate zilele.

— Va să zică sînteți de părere să abdic, a replicat regele.

— Da, Majestate, nu văd altă soluție!“

Au urmat tratativele cu generalul Ion Antonescu și, în dimineața zilei de 6 septembrie, Carol al II-lea a abdicat în favoarea fiului său Mihai, în vîrstă de nici 19 ani, care de curînd își luase bacalaureatul; Ion Antonescu avea acum „depline puteri pentru conducerea statului român“.

Referitor la acele evenimente, în convorbirile cu scriitorul **Mircea Ciobanu**, M.S. Regele Mihai I spunea: „În septembrie 1940, după plecarea Regelui, am simțit că într-o lume plină de primejdii. Vedeam, fără îndoială, ce se întîmplă în jurul meu, începusem să aflu adevărul despre multe lucruri al căror înțeles îmi fusese mai înainte ascuns; acum nu mai era însă vorba de curiozitatea omului tînr ce se cerea satisfăcută, era vorba de acțiune și de decizie. Împrejurările modelează fără cruțare omul.

— Ce sentimente v-au încercat în zilele care au marcat trecerea puterii regale în mîinile Majestății Voastre?

Am fost tulburat. Poate alții așteptau acest moment. Eu nu eram pregătit sufletește. În seara zilei de 5 septembrie 1940, în București se trăgea, legionarii erau mai agitați ca oricînd. Ce făcea atunci Antonescu, nu știu exact. Noi eram trei, după o discuție lungă și pătimașă. De față se aflau, bineînțeles, Magda Lupescu și Urdăreanu, eminența cenușie a Palatului. Pe la ora 5 dimineața a venit din partea lui Antonescu un curier cu o scrisoare adresată Regelui, în care i se spunea că situația în România nu mai poate continua astfel și că trebuie să abdice. Îmi aduc aminte, tatăl meu și-a lăsat capul în jos, eram toți obosiți, nedormiți, s-a uitat către Urdăreanu și a întrebat:

— Ce facem acum?

Și Urdăreanu i-a răspuns foarte simplu:

— Nu mai e nimic de făcut, trebuie să semnăm...

Fără nici un fel de rezistență, fără nici un comentariu. Mă întreb dacă nu cumva Antonescu îl avea pe Mareșalul Curții la mână cu ceva, și dacă nu el l-a determinat să acționeze astfel asupra Regelui... Fapt e că, atunci, Regele a dictat un document de acceptare a propunerii lui Antonescu. N-a folosit niciodată cuvântul **abdicare**. În document se arată că trece frâiele țării în mâinile mele. După asta m-am dus să mă odihnesc. Eram obosit, prezența Magdei Lupescu era mai obositoare ca a oricui. Nu știu dacă am dormit trei ceasuri, când m-a trezit telefonul și o voce, mi se pare a lui Urdăreanu, mi-a spus să mă pregătesc repede pentru că Antonescu vine la Palat pentru ceremonia depunerii jurământului.

Eram încă tulburat de ecoul discuțiilor de peste noapte. Evenimentele se precipitaseră, iar acum îmi aduceam aminte că nu demult, ieșind dintr-o audiență la Rege — eu mă aflam în biroul aghiotanților — Antonescu a venit direct la mine și mi-a spus: «Generalul Antonescu garantează de situație». Era felul său de a vorbi la persoana a treia, nu știu de ce îl folosea. După ce mi-a spus aceste cuvinte, a plecat. Tot atunci Urdăreanu și-a dat demisia din funcția de Mareșal al Palatului. Eu, care nu fusesem ținut la curent cu toate detaliile realității noastre politice, știam doar că momentul este extrem de grav. Țin minte că, după ce Urdăreanu și-a dat demisia, unul din aghiotanți, Mihăilescu, locotenent-colonel sau colonel, nu mai știu ce grad avea, știu că fusese rănit în timpul întâiului război mondial, a zis scandalizat, văzându-l încă la Palat: «Și-a dat demisia, dar tot aici a rămas». Două zile mai târziu a fost 6 septembrie.

Apoi, cum am spus, am depus jurământul. Regele Carol a părăsit țara după două zile.

Și acum, un lucru peste care nu vreau să trec. Cu toate divergențele pe care le-am avut cu Antonescu, într-o privință i-am rămas profund recunoscător.

— Sînt gata să consemnez.

— A adus-o pe mama înapoi, în țară. Ea era la Florența încă din anul 1932.“

... C. I. C. Brătianu și Iuliu Maniu își exprimă public „sentimentul de credință și devotament“ față de tînărul rege. În ziua de 14 septembrie 1940, Ion Antonescu formează un nou guvern, care proclamă România „stat național-legionar“ ...

VICTORII ȘI ÎNFRÎNGERI

„Este o veche tradiție românească, aceea care reclamă prezența voievodului în mijlocul ostașilor. Originea ei se pierde în noaptea timpurilor. Deopotrivă de onorată de strămoșii noștri daci, în rîndul căror căpeteniile se luptau vitejește, ca și de romanii cei vestiți în războaie, această tradiție a fost respectată cu sfințenie în statul român modern făurit pe cîmpiile Plevnei și ale Griviței. Regele nostru a fost totdeauna militar, iar destoinicia lui în ale armelor s-a verificat pe teren, garanție de biruință și îndemn inimos pentru luptători.“

Așa începe editorialul „Regi și voievozi pe cîmpul de luptă“ (nesemnat) al revistei *Radio România* nr. 31, din 20 iulie 1941. După ce amintește faptele de vitejie ale domnitorilor Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul (rămase în scrierile cronicarilor și-n ale lui Neagoe Basarab și Nicolae Bălcescu) și — în epoca modernă — ale regilor Carol I și Ferdinand Întregitorul, se relatează despre prezența tînărului **Mihai I** în mijlocul oștirii, „în dubla sa calitate de Rege și de militar“.

„Însoțit de generalul I. Antonescu, Conducătorul Statului, Regele Mihai a urmărit timp de trei ore, de la comandamentul unei mari unități, desfășurarea operațiilor (n.n. ținînd cont de rigorile cenzurii militare, în timp de război, nu este nominalizat locul comandamentului). El a putut astfel constata comportarea bravilor noștri infanteriști, tirul precis al artileriei precum și felul îndrăzneț în care aviația își îndeplinește rolul ei de însoțitor. Dar Regele nu s-a mulțumit cu această privire de ansamblu ci, străbătînd proaspăt dezrobitele drumuri ale Basarabiei, a coborît în mijlocul ostașilor, interesîndu-se de nevoile lor și ascultînd de la ei știrile cele mai noi asupra bătăliei. De asemenea, El a vizitat și cîteva unități de aviație

ale aliaților noștri germani, fiind întâmpinat cu ovații și cu entuziasm, care nu erau întru nimic mai prejos decât ale soldaților noștri.“

La înapoiere, Majestatea Sa a vizitat spitalele de răniți și cantinele Crucii Roșii de la Iași. Pretutindeni a risipit cuvinte de îmbărbătare și daruri, cinstind prin Augusta Sa prezența sacrificiul acelor care se jertfeau pentru înălțarea Patriei. Felicitînd pe Conducătorul, comandant suprem al trupelor de pe front, Regele și-a exprimat dorința de a se reîntoarce cit de curînd în mijlocul ostașilor.

„(. . .) Soldații știu că acolo unde este Drapelul, este Țara, este Regele. Iar purtarea lor se dovedește în fiecare zi, în fiecare ceas demnă de marile simboluri în statornicirea căroră generații după generații și-au vărsat sîngele. Între Regele Mihai și țara pe care cu atîta demnitate o reprezintă, legătura pe care o face războiul de astăzi este dintre cele mai trainice (. . .). Prezența Regelui printre ostași este însă o răsplată mai presus de toate citările și decorațiile. Ea are valoare de simbol, valoarea tradiției împlinite.“

Germanii vizitează Peleşul

Să ne reamintim că, la nici 19 ani, Mihai — Mare Voievod de Alba Iulia — redevine Rege al României (prima domnie, sub Regență, durase din 1927 pînă în 1930, cînd l-a detronat chiar tatăl său, Regele Carol al II-lea), depunînd jurămîntul ca Suveran în dimineața zilei de 6 septembrie 1940. Șef al Statului era generalul Ion Antonescu, lăsîndu-i Regelui Mihai doar prerogative și atribuții cu caracter onorific (prezentarea ambasadurilor, conferirea de decorații, acordarea de grațieri, vizite regale pe front și cu prilejul anumitor aniversări). Întreaga putere era în mîna lui Antonescu, devenit și președinte al Consiliului de Miniștri. Începea o perioadă sumbră pentru țară, chiar dacă, într-o anumită fază, mersul războiului — ce se va declanșa peste aproape un an — dădea mari speranțe românilor.

Scriind despre începuturile acestei domnii, **Regele Mihai** mărturisește: „Primul gest pe care l-a făcut față de mine Generalul — care avea să se numească în curînd «Conducător», ca Ducele în Italia și Fühlerul în Germania — a fost să o recheme în Țară pe mama mea, Regina Mamă Elena, pe care tatăl meu o obligase să se exileze. Un gest pentru care i-am fost și i-am rămas recunoscător“. Tînărul Suveran și mama sa și-au stabilit reședința principală la Castelul Peleş — leagăn al dinastiei noastre — pe care, printr-un Înalt Ordin, l-au redeschis parțial publicului vizitator. Ziarul **Universul** din 3 octombrie 1940 notează: „De aproape 10 ani, frumoasele împrejurimi ale Castelului Peleş, care de la durarea lui și pînă deunăzi constituiau atracția vizitatorilor și renumele localității, erau îngrădite cu un gard de lemn, iar de la podul peste rîul Peleş, din vestita alee Carmen Sylva, era interzis accesul publicului, care, față de această opreliște, admira numai din depărtare minunata ctitorie a Regelui Carol I. Nu mică a fost însă bucuria cetățenilor orașului Sinaia care au aflat ieri că M.S. Regele Mihai I și M.S. Regina Mamă Elena au binevoit să ridice restricțiunile înființate acum 10 ani, permițînd din nou vizitatorilor accesul pe aleile din fața castelului, de-a lungul Peleşului de la podul Carmen Sylva spre Corpul de gardă, precum și vizitarea teraselor castelului Peleş“... Fericit de venirea mamei în Țară, tînărul Rege a ținut să ofere o mică bucurie și concetățenilor săi, care se simțeau din ce în ce mai frustrați de libertate și drepturi...

La 14 septembrie 1940, România a fost proclamată **STAT NAȚIONAL LEGIONAR**, cu generalul Antonescu „Conducător“ și Horia Sima vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. În scurt timp, se publică fel de fel de liste, cu persoanele cărora li se fixează domiciliul obligatoriu (ofițeri superiori, oameni politici, de cultură și artă), guvernul punînd în retragere, din oficiu, numeroși profesori universitari (printre care N. Iorga, P. P. Negulescu, C. Rădulescu-Motru, D. Pompeiu, Ion Simionescu, C. I. Parhon, Petre Bogdan). Măsurile de siguranță provoacă și mai multă incertitudine și neliniște; concomitent cu manifestațiile și defilările „cămășilor verzi“, presa con-

semnează acțiunile de protest și solidaritate ale românilor cu frații transilvăneni din teritoriul cotoșit de hortiști, în urma Dictatului de la Viena (la 11 octombrie se înființează Asociația „Pro Transilvania“, în frunte cu Iuliu Maniu, C. I. C. Brătianu, Gh. Brătianu, Mihai Popovici, Ion Mihalache, Virgil Madgearu, Al. Lapedatu ș.a.).

Vin nemții! Se auzea prin cafenele, ministere, facultăți și pe stradă. În urma unui acord încheiat de Gheorghe Tătărescu (în iunie 1940, pe vremea dictaturii lui Carol al II-lea), la 12 octombrie începe intrarea trupelor germane în România „să ajute pe români la reconstituirea internă a țării lor“. Consilierii germani devin tot mai numeroși, ajungând ca în februarie 1941 să fie aproape patru sute de mii (!) pe tot întinsul patriei, inclusiv la Sinaia. Este pregătirea... necesară pentru semnarea aderării la „Pactul Tripartit“ (Germania, Italia, Japonia), la Berlin, de către Ion Antonescu (23 noiembrie 1940).

Cutremur pe toate fronturile

După distrugătorul cutremur din noaptea de 9 spre 10 noiembrie, soldat cu sute de morți și numeroase clădiri mari distruse (printre care blocul Carlton, de București), a urmat avalanșa legionară, care s-a năpustit asupra închisorii Jilava (peste 60 de victime), ucigând în zilele următoare pe Virgil Madgearu (în pădurea Snagov) și pe Nicolae Iorga (în marginea comunei Strejnicul). Mișcarea legionară se compromite complet, prin organizarea unei rebeliuni armate, înăbușită pînă la urmă de generalul Ion Antonescu (4 ianuarie 1941). El formează apoi un nou guvern (numai militari și tehnicieni). În continuare, economia României se subordonează necesităților germane (industria petrolieră, siderurgia etc.), guvernul angajându-se să participe la acțiunile preconizate contra U.R.S.S.

„În noaptea de 20 spre 21 iunie 1941 — își amintește **M.S. Regele Mihai** — trupele noastre, alături de cele germane, au declanșat război împotriva Uniunii Sovietice. Churchill avea să spună, pe drept cuvînt, că el și Roosevelt s-au luptat ca adversari împotriva lui Hitler, pe cînd

acesta și Stalin s-au luptat între ei ca fiind concurenți. Pe mine, Antonescu mă ținea izolat de treburile Țării, socotindu-mă un copil de scos în lume doar la parăzi și alte manifestații publice. De intrarea noastră în război am aflat la... radio Londra! Și m-am bucurat de realipirea Basarabiei. Ne-am bucurat atunci cu toții.“

Ordinul către Armată dat de generalul Ion Antonescu, Comandant de Căpetenie al Armatei, suna așa (printre altele): „Ostași, Vă ordon: Treceți Prutul! Zdrobiți vrăjmașul din Răsărit și Miază-Noapte. Dezrobiți din jugul roșu al bolșevismului pe frații voștri cotropiți. Reîmpliniți în trupul țării glia străbună a Basarabilor și codrii voievodali ai Bucovinei, ogoarele și plaiurile voastre!“

Prezent în câteva rînduri pe front tînărul Rege își dă seama de valoarea sacrificiilor românești pentru eliberarea Basarabiei și Bucovinei de Nord, dar și de inutilitatea acțiunilor militare dincolo de Nistru. Mai ales că în iarna 1941—1942, în bătăliile din preajma Moscovei, armatele Axei suferă prima mare înfrîngere. Vor urma bătăliile de la Stalingrad (4 septembrie 1942 — 2 februarie 1943) și de la Kursk—Orel—Belgorod (5 iulie — 23 august 1943), în care sovieticii ajutați de echipamente, armament și muniții anglo-americane, obțin victorii răsunătoare. Soarta războiului e, practic, pecetluită, mai ales că pe fronturile de apus aliații începuseră să controleze situația. Cu sute de mii de morți, răniți și prizonieri, armata română se apropia de dezastru (la mijlocul anului 1944).

Până la capăt?

Deși partidele istorice fuseseră dizolvate *de jure*, ele își continuau activitatea *de facto*, P.N.Ț. și P.N.L. acționînd la nivelul conducerilor centrale; Iuliu Maniu și C.I.C. Brătianu s-au implicat în viața politică a țării, au lărgit contactele cu Palatul și cu anumiți reprezentanți ai Marii Britanii și Statelor Unite, pentru a găsi soluția ieșirii României din război. Unul dintre fruntașii național-țără-

niști, **Nicușor Graur**, a elaborat, multiplicat și răspândit numeroase manifeste împotriva dictaturii antonesciene, prin care se cerea: „Domnule Mareșal. Ascultă voința națiunii. Vrem pace. Jos războiul hitlerist, destul sânge, destule morminte. Desfă-te de Axă. Alătură-te Națiunilor Unite. Trăiască democrația.“ Se avea în vedere faptul că Antonescu promisese lui Hitler că va merge alături „pînă la capăt, fără condiții“.

Referindu-se la această perioadă, **Regele Mihai** scrie: „Pînă la Nistru, participarea noastră în acest război era justificată, era binevenită, era o datorie sfîntă. Dar participarea noastră nelimitată, în ciuda avertismentului dat lui Antonescu de către Brătianu, într-o scrisoare a sa, a fost cu atît mai dramatică, cu cît era mai nemotivată. Ziarele, radioul, asupra cărora veghea cenzura, ne dădeau comunicatele terifiante de pe front. Dar românii știau, prin scrisorile primite de la soldații duși pînă la Stalin-grad, prin rudele și prietenii purtînd doliul celor căzuți în lupte, că ai noștri erau luați prizonieri sau măcelăriți, sau că, ținuți în clește de companii germane, erau tratați de «aliații» lor fără milă“ ...

Acestea ar fi, în mare, preliminariile Actului de la 23 august 1944.

LINIȘTEA DE DINAINTEA FURTUNII

„Regele Mihai a fost tot timpul la curent cu pregătirile și negocierile opoziției și tot timpul a fost de acord cu ele. Plecarea mea la Cairo a fost aprobată de Suveran, care, știind că voi avea greutăți, i-a comunicat lui Mihai Antonescu să-mi înlesnească ieșirea. Militarii, care au întocmit proiectul militar cu care m-am dus la Cairo, căzuseră de acord să-l elaboreze numai dacă M. S. Regele Mihai era de acord. Țin minte că Majestatea Sa a primit reprezentanții generalilor, pe Aldea, de pildă, și pe alții, și au stabilit planul împreună. Antonescu aflase și el, prin alte mijloace, din Suedia, de la doamna Alexandra Kollontay, prin Fred Nanu, de condițiile armistițiului. Însă Antonescu nu a vrut să facă acest pas, deși situația din țară se agravase mult.“

CONSTANTIN VIȘOIANU,
august 1990

O convorbire cu Iuliu Maniu

La Cairo se aflau, în august 1944, diplomatul C. Vișoianu — emisarul lui Iuliu Maniu — și Prințul Barbu Știrbey, pentru tratative cu Comandamentul politic aliat; ei erau reprezentanții opoziției unite, formată din PNT (Maniu), PNL (Brătianu) și Partidul Social Democrat (Titel Petrescu). Delegații anglo-americanilor erau în permanent contact cu ambasada sovietică, informînd asupra tuturor demersurilor care priveau ieșirea României din război. Acest fapt necunoscut, la început, de diplomații români, avea să ne aducă mari prejudicii, deoarece Moscova afla intențiile noastre și pregătea intrarea Armatei Roșii în țară fără armistițiu...

Timp în care, la București, se făceau pregătiri febrile pentru reușita acțiunii, cu scopul mărturisit ca teritoriul

României să nu devină teatru de război. O confruntare între cele două uriașe forțe militare (germane și rusești) și bombardamentele aviației anglo-americane ar fi însemnat transformarea țării într-un morman de ruine și decimarea populației.

22 august 1944. Tinerii Gabriel Tepelea, Constantin Hagea și Vasile Netea sînt introduși, de către Corneliu Coposu, la Iuliu Maniu, cu scopul de a se informa asupra a ceea ce au de făcut în următoarele zile, cînd se aștepta marea cotitură, mai ales că „aliații” ceruseră opoziției românești să fie cooptați și comuniștii (așa a ajuns în anturajul Regelui Mihai „intelectualul marxist Lucrețiu Pătrășcanu”). Amintindu-și de acea vizită, dl. Gabriel Tepelea redă esența declarației fruntașului politic țărănist:

— Noi ducem tratative cu aliații de mai multă vreme, pentru ieșirea României din Axă. Am avut în acest scop mai multe întîlniri și convorbiri cu dl. mareșal Antonescu. Îl consider pe domnul mareșal un patriot. În primăvară, în aprilie era hotărît să scoată România din război, apoi s-a răzgîndit și a căutat să afle mai multe precizări de la aliați, de la trimișii speciali etc. Este foarte important ca dl. mareșal să participe la acest act istoric, fiindcă domnia sa are în mînă armata, nu se va produce anarhie în țară, iar domnia sa se salvează demonstrînd că așază viitorul țării deasupra conjuncturilor politice militare. Data la care ne-am gîndit că ar fi bine să se proclame ieșirea României din Axă este ziua de 26 august, pînă nu se produce prăbușirea frontului din Moldova.

— Armistițiul va trebui semnat cu toate puterile aliate, deci și cu Rusia, am spus eu, aceasta însemnează așa cum precizaseră emisiunile de radio străine, că odată cu rușii vor apare în viața publică și comuniștii. Se ridică atunci două probleme: 1. Condițiile de armistițiu negociate nu prevăd o zonă neocupată de trupele sovietice în înaintarea lor spre vest? 2. Dacă în interior se ivesc fracțiuni, adică progermanii sprijiniți de trupe germane reușesc să constituie puncte de rezistență, noi trebuie să luptăm împreună cu comuniștii sau nu?

— Am insistat în pertractările cu anglo-americanii, de la Cairo, ca să obținem o zonă liberă în interiorul țării,

prin care să nu treacă trupele rusești. Delegații noștri au prezentat o hartă care, dacă se va ține seama de doleanțele noastre, va permite, pe de o parte, armatei ruse să înainteze și să fie aprovizionată, iar celeilalte părți a țării să desfășoare o activitate normală în sprijinul frontului. Dacă se va ajunge la o ciocnire a forțelor din interior grupate pe criteriul luptei împotriva trupelor germane și apărători ai nemților, pe de altă parte, noi va trebui să luptăm împreună cu comuniștii și cu alte forțe democratice împotriva armatelor Reichului. Vom lupta alături, împreună, dar nu ne vom contopi cu ei. Și nu ne vom lăsa dominați de ei. Comuniștii au un alt program și alte metode. Programul și metodele noastre se inspiră din democrație și morala creștină, adică din voința poporului exprimată prin vot secret și pe dragoste creștină pentru aproapele nostru, ceea ce nu se împacă cu violența. Va trebui să colaborăm la început cu comuniștii, dar pe urmă convingerile și metodele ne vor separa, vom fi adversari.

— **Cum putem afla în continuare mersul evenimentelor?** a întrebat C. Hagea.

— Țineți legătura cu dl. Cornel. Acum așteptăm vești de la dl. mareșal și de la Palat.“

Dimineață obișnuită

Domnea liniștea. De zile întregi, cerul senin nu mai fusese tăiat de avioane, nu mai picau din înalțuri nici covoarele de bombe, nici jucăușele fișii de staniol, care luau ochii atît ai trecătorilor grăbiți spre adăposturi, cît și ai tunarilor de la antiaeriană, nevoiți să ghicească poziția fortărețelor zburătoare, din cauza incendiului de lumină multiplicat în oglinzile ce coborau lent spre pămînt.

În acea dimineață, vîntul era căzut, nici o adiere nu trecea prin frunzele copacilor, doar ale plopilor se frămîntau ușor, ca o respirație. Bucureștenii în vacanță și în concedii se pregăteau să meargă la ștrandurile de pe malurile lacurilor Herăstrău, Floreasca și Băneasa, cei mai cu dare de mîină plecaseră în vilegiatură sau se duceau zilnic la bazinele placate cu faianță albastră de la „Lido“. Străzile se molcomiseră, după intrarea muncito-

rilor și funcționarilor la locurile de muncă, numai zarzavagii și micii ziariști strigându-și prețioasa marfă. Mașinile militare ce străbăteau de colo-colo arterele principale nu mai mirau pe nimeni, atît cele românești cît și cele nemțești făcînd parte din peisajul cotidian al Capitalei. Părea că nimic nu se întîmplă, chiar dacă „Universul“ anunța laconic că mareșalul Antonescu s-a întors dintr-o inspecție pe front și, vizitînd cîteva spitale, la înapoiere, a demis conducerea celui din Bușteni, pentru grave neglijențe constatate. Nimic, însă, despre cele văzute în Moldova unde se dezlănțuise, în ziua de 20 august, ofensiva sovietică pe frontul Iași-Chișinău, situație față de care luase hotărîrea dramatică de a regrupa trupele române pe aliniamentul Carpații Orientali—Focșani—Nămoloasa—Dunăre, conform promisiunii făcute lui Hitler, de a nu precupeți nici un efort uman, material și politic pentru apărarea acestei zone. La întîlnirea care avusese loc în cartierul Führerului din Rastenburg, la 5 august, participase și von Killinger, ministrul Germaniei la București; întreat ce părere are despre situația din țară și mai ales despre starea de spirit a populației, ministrul îl asigură pe Hitler că „nici o frunză nu se mișcă în România fără știrea mea“ și că „Antonescu stăpînește ferm atît țara cît și armata!“.

Nici în celelalte ziare nu găsea bucureșteanul de rînd vreo informație demnă să-l îngrijoreze. Cenzura militară opera cu strictețe, iar bubuiturile tunurilor nū se auzeau pînă la malul Dîmboviței. Și nici de sosirea Regelui Mihai în București nu se pomenea nimic. Totul era limpede și clar, precum cerul fără nori. Așa că, în acea zi de 22 august, cititorii „Curentului“ erau îndemnați să vadă filmele „Te voi iubi mereu“, cu Alida Valli, Antonio Cento și Gino Cervi (la „Scala“), „Clubul femeilor“, cu Danielle Darrieux (la „Trianon“), „Vreau să fiu mamă“ (la „Savoy“), „Quartetul vienez“ (la „Aro“) și „O femeie îndrăgită“ (la „Fantasio“), tot melodrame cu femei frumoase și cu bani mulți. Doar articolul de fond avea un ton mai deosebit, ceva-ceva putîndu-se citi printre rînduri, ca în pasajul următor: „Să lăsăm de-o parte toate micile chestiuni care pot să separe pe oameni. O seriozitate gravă trebuie să ne stăpînească acțiunile și vorbele. Nici o ușu-

rință, nici o impulsie necugetată. Dimpotrivă, un simț al măsurii și o dispoziție neobosită de a desprinde folosul nostru românesc din conjuncturile ce se pot ivi, trebuie să țină trează conștiința noastră... Pentru a putea aștepta clipa dreptății noastre, este necesar ca inteligența să lumineze acțiunile ce întreprindem. Legați între noi unul de altul ca alpiniștii, solidari și încrezători — așa să fim!“.

Era oare un avertisment? Se bănuia ceva? Ce se pregătea?

„O REALITATE ABSURDĂ“ ...

„Cercurile opoziției române scontau, ca factor decisiv în desprinderea de Axă, pe armata română și, mai ales, pe devotamentul ei față de comandantul suprem, Regele Mihai. Declanșarea ofensivei sovietice, la 20 august 1944, a fost factorul care a precipitat lucrurile, modificând planurile forțelor de opoziție.

S-a făcut un nou demers pe lângă Antonescu, pentru încheierea armistițiului prin intermediul lui Ion Mihalache și al lui Gheorghe Brătianu, în dimineața zilei de 23 august 1944“.

MIHAI OPRÎTESCU,
„Aceasta ne este istoria“

Pregătirile erau aproape terminate

Marti, 22 august 1944; zi calmă și toridă. Dimineața, colonelul Emilian Ionescu, prim-adjutant regal, un bărbat înalt, brunet, cu o înută athletică, îi cheamă pe maiorul Anton Dumitrescu, ajutorul comandantului Batalionului de Gardă Regală și pe căpitanul Gheorghe C. Teodorescu, comandantul companiei 1, pentru a-i raporta (conform obiceiului) stadiul pregătirilor trupei din Palat, în vederea apropiatelor evenimente, ziua de 26 august fiind foarte aproape. Măsurile de siguranță fuseseră întărite, mai ales că în jurul Palatului Regal mișunau numeroși agenți și-n special naștii de la hotelul „Splendid“, aflat în imediata apropiere, unde-și avea sediul Gestapoul, cu peste 200 de S.S.-iști. În cursul nopții, în garajele batalionului fuseseră aduse, dispersate și bine camuflate, două plutoane de tancuri, pentru a mări capacitatea de apărare a Palatului. Se formase și „echipa de șoc“ pentru viitoarea arestare a Antoneștilor, în ca-

zul că mareșalul nu ar fi vrut să încheie armistițiul; era condusă de maiorul Anton Dumitrescu și din ea făceau parte trei subofițeri: plutonierii Dumitru Bălă și Dumitru Rușu și sergentul major Dinu Cojocaru. „Acțiunea conspirativă“ începuse cu un an în urmă, avînd în frunte „grupul regal“: Mircea Ioanițiu, fost coleg de liceu al Regelui, și Ioan Mocsony-Stârcea, secretari regali, Gr. Niculescu-Buzești, înalt funcționar în Ministerul de Externe, la secția cifrului, generalii Sănătescu, Aldea și Anton, colonelul D. Dămăceanu, șeful Statului Major al Comandamentului militar al Capitalei și alții. Din grupul celor „Patru Mari“ făceau parte Iuliu Maniu, C. I. C. Brătianu, Titel Petrescu și Lucrețiu Pătrășcanu. Întîlnirile conspirative (săptămînal, dar uneori chiar zilnic) aveau loc la Sinaia și-n special în „Casa Nouă“ a Palatului din București, ținînd de seara pînă la 3-4 dimineața.

Amintindu-și despre acea perioadă, **M.S. Regele Mihai** a ținut să precizeze: „Aș putea să spun că un inițiator anumit al luptei pentru ieșirea noastră din Axă nici n-a existat. Au fost mai mulți, iar ei au reprezentat adevărata opinie a poporului român despre continuitatea războiului. Noi am conlucrat. Este adevărat că prezența comuniștilor și a socialiștilor ne-a fost impusă de Aliați. E adevărat că și această prezență ne-a stingherit, ca să nu spun mai mult. (...) comuniștii n-au avut majoritatea în acțiunea noastră, chiar dacă imediat după aceea comportamentul lor n-a dovedit loialitate, mă gîndesc la afirmațiile din ziarele lor, cum că lor li s-ar fi datorat inițiativa.

Asta trebuie să se știe: că actul de la 23 august nu se datorează unei singure minți și că pregătirea lui a început într-un moment cînd prelungirea războiului devenise pentru mulți o realitate absurdă“.

Vînătoare regală

În vreme ce la Palat pregătirile militarilor se desfășurau conform planului stabilit, în locuința medicului Vasile Cârstea, din Sinaia, explodează... știrea că Antonescu,

abia întors din Moldova, se pregătește să plece iar pe front. Faptul acesta i se comunică Regelui, care explică:

„De cîteva zile, doctorul avea pe cineva la el, în vacanță — un ofițer care făcea parte din biroul militar al Mareșalului. Acest ofițer primise un telefon, prin care era chemat la București. Doctorul a interceptat fără să vrea convorbirea, ridicînd o dată cu celălalt receptorul. Așa a aflat că data plecării pe front era fixată pentru 24 august. A fost un moment de panică la aflarea veștii. Convorbirea cu Mareșalul trebuia să aibă loc cu orice preț; plecarea lui zădărnicea totul. Să ne înțelegem. Even-tualitatea arestării lui figura în planul de acțiune numai în ultimă instanță, pentru că noi trebuia să-l determinăm pe el să comande retragerea. Ne-am repezit la Bucu-rești“ ...

Grupul se oprește, pentru cîteva minute, la Palat, după care pleacă mai departe, în frunte cu adjutantul Dumitru Bălă, care figura în Casa Militară și ca vînător al Rege-lui. Rămas singur, colonelul Emilian Ionescu se retrage în cabinetul său, permițîndu-și puțină odihnă, după zi-lele și nopțile deosebit de agitate, în care se hotăra soarta țării. Luă de pe un birou un ziar, la întîmplare, și par-curse rubrica de informații teatrale, cu gîndul la logod-nica sa, căreia de mult îi promisese s-o ducă la un spec-tacol. Unde și-ar dori? La „Comedia“, unde Tanți Cocea, Marcel Anghelescu și Radu Beligan joacă în „Steaua fără nume“, sau la „Colorado“, să-l vadă pe Vasiliu-Birlic, în piesa „O raită prin rai“? Se gîndi că pînă la rai sînt de rezolvat treburile acestui iad pămîntean numit dictatură și război ... Sunetul prelung al telefonului îl face să tre-sară. Ridică receptorul și aude vocea cunoscută a colo-nelului Aurel Balaban, director de cabinet al generalului Pantazi, ministrul apărării naționale, care-i spune că este convocat de acesta la orele 18.

Plecă spre clădirea din colțul străzilor Berthelot și Spiru Haret, unde fusese mutat ministerul, vechiul local suferind avarii din cauza bombardamentelor aeriene. Pe generalul Pantazi îl cunoștea din vremea cînd el era la Batalionul de vînători de munte, la Predeal, unde iarna venea să schieze și actualul ministru. Acesta îl primi cu bunăvoință și, întinzîndu-i mîna, îl întrebă:

— Spune-mi, te rog, care-i motivul venirii Regelui Mihai în București; ce mai este în Palat?

Cuvintele acestea și felul cum fuseseră rostite îl destinseseră. Spuse că regele s-a dus la o vânătoare de rațe, pe domeniile sale de lângă Oltenița, în raza satelor Mî-năstirea și Chiselet.

Din cite știa, se va înapoia să-și continue lecțiile de zbor, cu locotenentul-comandor Traian Udrischi, pe terenul de aviație de la Străulești... În ceea ce privește viața la Palat, se desfășoară normal, e liniște și nu se întâmplă nimic.

Ministrul se lasă convins de acest raport și-i spune:
— Ai grijă, Emilian, să veghezi ca nu cumva oame-nii politici să-l angajeze pe rege în vreo aventură politică.

Cînd suita regală reveni de la vânătoare, Regele Mihai afișă o vădită nemulțumire privind rezultatele ei. Era însă preocupat de cu totul altceva.

Miercuri în loc de sâmbătă

Regele era descumpănit, cu toate că în jurul său se afla majoritatea celor fideli cauzei. Îi convoacă la Palat pe mareșalul Ion Antonescu și pe Mihai Antonescu, ministrul de externe, ca să discute situația de pe front, dar aceștia amînară invitația. Pe de altă parte, nu se putea sfătui nici cu membrii marcanți ai opoziției. Dispăru-seră...

„Am încercat degeaba să-i găsesc pe cei «Patru Mari», spune **M.S. Regele Mihai**, nici la adresele obișnuite nu se știa unde se află ei. Am cumpănit situația. Nu aveam cum să revenim la timp asupra măsurilor luate, în Italia (n.n. — se transmisese o telegramă, la Marele Comandament Aliat, prin care se cerea ca în ziua de 26 august să se efectueze un bombardament anglo-american în cîteva din importantele puncte strategice din afara Bucureștiului), la telefoane și la toate unitățile militare pe care le contactasem. Știam prea bine înfrigurarea prin care treceau ai mei, românii, de groaza invaziei sovietice și a

luptelor pe teritoriul nostru. Și am dedus că nu-mi rămânea decît să îndeplinesc eu singur, în absența oamenilor politici, actul de la 26 august pe ziua de miercuri 23 august. Singura zi în care Mareșalul va fi cu siguranță în București. Și eram convins, precum erau toți cei care pregătiseră actul de rupere a alianței cu Germania nazistă, că Mareșalul va accepta să ceară armistițiul.“

În aceeași seară, mareșalul l-a convocat pe Karl Clo dius, ministru împuternicit al Reichului în România, pentru a-l informa că „hotărîse să întrerupă, cît mai cîrînd, o luptă fără speranțe și a-i cere să obțină avizul lui Hitler, în acest sens“. Despre acest demers, cei de la Palat nu aveau cum să știe, decît mult mai tîrziu. De altfel, Ion Antonescu nu considera de cuviință să-l informeze pe Rege asupra mersului evenimentelor, socotindu-l încă „un copil“. În acest sens, recent, domnul **Dumitru Bălă** spunea: „M.S. Regele Mihai a trăit o perioadă destul de lungă sub teroarea lui Antonescu. Adeseori, cînd se întîmpla cîte ceva și se întîlneau, iar regele îi atrăgea atenția asupra unor nereguli, Antonescu îi zicea: «Să fii cuminte!» Așa se explică și faptul că Sănătescu a ajuns șef al Casei Militare. Fusesse coleg cu Antonescu la liceul militar, la școala militară, apoi în Franța; erau prieteni, își spuneau pe nume. De asta l-a trimis la Palat, să-l supravegheze pe «băiat» să nu facă prostii! Pînă la urmă, avea să se lămurească și Sănătescu, că lucrurile nu mai puteau merge așa cum voia Antonescu“.

... Dimineața de 23 august debuta cu o nouă lovitură de teatru ...

Capitolul XXVIII

O ZI ÎN FAȚA ISTORIEI

„Tot Palatul părea adâncit în somn. În sălile și încăperile prin care trecusem era întuneric complet. Toate aparențele trebuiau păstrate că nimic neobișnuit nu se întâmpla în acel moment în Palat. Ședințele țineau, de obicei, pînă la 3 și 4 dimineața. Însă, înainte de a se crăpa de ziuă, părăseam Palatul cu aceleași măsuri de precauție ca la venire. Prezența mea la Palat [impusă de aliați — n.m.] a rămas necunoscută, pînă după 23 august.“

LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU,
1945

„Aprob audiența!“

... În noaptea de 22 spre 23 august, în munți începu să fulguiască, vîntul să bată în rafale; Bucureștiul se afla sub același clopot de căldură, anunțîndu-se o zi obișnuită de vară. Participanții la cea de-a treia ședință secretă din „Casa Nouă“ a Palatului (clădirea cu parter și etaj, construită de regele Carol al II-lea în parc, legată de Palat printr-un coridor lung, mascat de copaci) se despărțiră în tăcere, după ce hotărîseră ca „acțiunea“ să aibă loc în ziua de 26 august.

Ca în fiecare dimineață, colonelul adjutant Emilian Ionescu, militar de carieră încă din primul război mondial, trebuia să-i raporteze Regelui Mihai ce evenimente ieșite din comun au avut loc în ziua precedentă, care-i starea de spirit și stadiul pregătirii batalionului de gardă și, în special, ce fac hitleriștii „cazați“ în hotelurile din apropierea Palatului. Inspecția îi produse un sentiment contradictoriu, de îngrijorare și neîncredere. Se găseau ca într-o cetate, dar fără elementele necesare unei apărări eficace, lipsite de zidul înconjurător: fațada spre Calea Victoriei avea un singur grilaj de fier cu trei intrări, iar în

spatele Palatului se găseau doar clădiri scunde cu două intrări de serviciu, ușor de escaladat și forțat pentru pătrunderea în incintă, curtea interioară oferind un spațiu redus de manevre. În cazul unui atac concentric al hitleriștilor, apărarea se putea face numai prin focuri de arme automate, de la ferestrele clădirilor. Ușoara neliniște se risipi, studiind cât de meticulos se pregătesc în acea dimineată cele două plutoane (circa 80 de oameni) din compania de gardă, două plutoane care-de-luptă (8 tancuri), introduse în garaje cu o noapte înainte. Luă legătura și cu cazarma batalionului de la Ghencea, cele aflate mulțumindu-l.

Mai erau puține minute pînă la orele 10 și-n drum spre „Casa Nouă“, încercă să-și ordoneze raportul. Regele Mihai se afla înconjurat de majoritatea persoanelor prezente la ședința secretă din cursul nopții. Colonelul expuse calm situația, încheind:

— Am deplină încredere că pînă în ziua hotărîită, toate eșaloanele sînt gata pentru îndeplinirea misiunii.

În această clipă, în încăpere pătrunde ofițerul de serviciu, care-l anunță pe colonel că-i chemat de urgență la telefon. Acesta cere permisiunea să părăsească salonul și ridică receptorul aflat pe holul intrării. Se întoarce foarte repede. Pe chip îi era vădită tulburarea, ușor sesizată de toți. Cuvintele cad greu, măsurat, încercînd să fie cât mai „albe“:

— Majestate, raportează că șeful cabinetului militar al mareșalului Antonescu mi-a comunicat solicitarea acestuia de a fi primit în audiență astăzi, orele 16.

Surpriză totală. Tînărul suveran se schimbă la față. Sîngele îi fuge din obraji și cu ochii măriți privește pe fiecare în parte; zeci de secunde nu se aude nimic în încăpere. Privirii întrebătoare i se răspunde cu o simplă înclinare a capului, afirmativ. După alte cîteva clipe de meditație, Regele zice clar:

— Aprob audiența!

Colonelul se retrage și comunică hotărîrea. Lasă receptorul, respiră de cîteva ori adînc, spre a-și aduna gîndurile, cînd același telefon sună iar. O nouă cerere în audiență: Mihai (Ică) Antonescu, ministrul afacerilor externe, pentru orele 15,30... Și lui i se acceptă... Tensiuni

nea crește din moment în moment, regele devine neli-niștit.

Încet, încet se restabilește calmul și pot fi conturate trei ipoteze privind audiența mareșalului: vine să-și prezinte demisia — fapt convenabil, neutilizându-se „forța”; cere încuviințare să încheie armistițiul — ceea ce încercaseră să-l convingă reprezentanții partidelor istorice; vrea să obțină girul pentru continuarea războiului și mobilizarea totală. Puse pe eșichier, primele două concluzii devin puțin probabile, toți cunoscându-l foarte bine pe Ion Antonescu. Pentru a treia se ridică un mare semn de întrebare: să-l aresteze imediat sau, conform planului, în 26? Nu sînt găsiți telefonic reprezentanții P.N.Ț., P.N.L. și P.S.D., drept care sînt trimiși mesageri să-i caute în tot orașul. Se ordonă punerea Gărzii Palatului în stare de alarmă! Nimeni nu intră și nu iese din Palat fără autorizație specială.

„Ce face Regele?”

La orele 14,30 compania I este complet echipată, gata de intervenție. Maiorul Anton Dumitrescu și plutonierul Dumitru Bălă asistă la manevrarea dispozitivului de închidere-deschidere a camerei blindate, numită și „seiful alb” din „Casa Nouă”. Inspecția arată că moralul personalului militar și civil este foarte bun. Ținuți sub observație, gestapoviștii de la „Spendid-Parc” nu dădeau semne că ar bănuî ceva, soarele de amiază toropindu-i prin camere. Orașul întreg părea paralizat de căldură, ca înaintea unei furtuni.

Cînd îl întîmpină pe Mihai Antonescu, la intrarea principală din aripa Crețulescu, colonelul Ionescu îl vede foarte abătut și meditează: „Nu mai are figura aceea feminin-juvenilă, ci-i mai mult cadaverică”. Parcă ghicindu-i gîndurile, „Ică” îi întinde mîna și îi spune, cu o voce sugrumată, speriată:

— Colonele, situația este foarte gravă!

Este condus la „Casa Nouă“. Audiența durează 15 minute. Cere să plece imediat la Cairo, fără știrea marelui, pentru a trata condițiile armistițiului, având pregătit un avion militar. Regele amână răspunsul și-l invită să rămână la întrevvedere cu Ion Antonescu. Acesta sosește la orele 16,05 la aceeași intrare, într-o mașină blindată, escortată de alte trei, cu agenți. Era îmbrăcat în uniforma de mareșal, cu cravasa în mână. Pătrunde în holul cel mare mai nervos ca oricând, cu fața crispată; datorită figurii sale roșcovane, dure, oricând gata parcă să atace, i se spunea „ciinele roșu“. Dă să pășească peste covor și se împiedică, fiind pe punctul de a cădea. Emilian Ionescu îl sprijină și-i spune „Semn rău, domnule mareșal“. Furios, noul oaspete îl întreabă, răstit:

— Ce face Regele? Ce este în Palat?

El se răspunde calm:

— Majestatea Sa vă așteaptă la „Casa Nouă“ și... în Palat viața se desfășoară normal.

Ajung în Salonul galben, de la parter unde așteptau: Regele, generalul Sănătescu și „Ică“. În salonul alăturat erau prezenți: generalul Aldea, Niculescu-Buzești, Stârcea, Ioanițiu, Bălăceanu și colonelul adjutant; pe culoarul din spate se postaseră maiorul Dumitrescu și cei trei subordonați: Dumitru Bălă, Dumitru Rusu și Dinu Cojocaru. Pe nesimțite se petrec mai multe schimbări de poziții, ca într-un invizibil joc de sah. În timpul audienței, toți stau în picioare: Regele în spatele biroului, cei doi Antonești în dreptul ferestrei dinspre parc, Sănătescu — în colțul opus. Cu glas răgușit, ușor tremurat și înecându-se de cîteva ori, fără autoritatea și duritatea cunoscute, mareșalul expune situația grea de pe front, în urma ofensivei rusești; dar consideră că s-au luat toate măsurile să fie oprită, pe aliniamentul Carpații Orientali — zona fortificată Focșani—Nămoloasa—Galați și Dunărea maritimă. După o scurtă pauză, schimbă puțin tonul și afirmă că întreveđe, posibilitatea încheierii unui armistițiu, dar numai cu asentimentul lui Hitler, drept care se va întîlni la orele 17,30 cu Clodius, imputernicitul fîhrerului pentru Balcani. Cînd termină de vorbit, Regele iese din Salonul galben, motivînd că și-a uitat tabachera, și

trece în biroul alăturat, conform planului stabilit. Se convinge că oamenii sînt la posturi, revine în salon și se postează în dreptul ușii dinspre sufragerie, acoperită cu o draperie grea, în spatele căreia se află colonelul adjutant. Î se adresează lui Antonescu:

— Domnule mareșal, am ascultat expunerea voastră asupra situației; nu sînt de acord cu hotărîrea și propunerile voastre, și consider că situația este extrem de gravă, punînd în pericol chiar existența neamului românesc. Din această cauză, vă demit din funcția de conducător al statului!

Prin ușa dinspre hol, lăsată întredeschisă, pătrunde „echipa“. Mareșalului nu-i vine să creadă, văzînd revolverele îndreptate asupra sa, și începe să vocifereze, către mareșalul Palatului:

— Bine, Sănătescule, ce înseamnă asta? Eu vin ca un om pașnic și sînt tratat ca un bandit?

Toți tac, nu schițează nici un gest, doar cei patru militari se postează cîte unul în fața și în spatele celor doi arestați. În lunga clipă care urmează, se petrece un fapt neobișnuit. Mareșalul încearcă să bage mîna în buzunar, să-și ia batista, dar plutonierul D. Rusu, aflat în spatele său, crezînd că vrea să-și scoată pistolul, îi prinde brațul, immobilizîndu-l. Mareșalul se zbate uitîndu-se la Sănătescu. Acesta, mecanic, ordonă subofițerului să-l elibereze. Automat, toți lasă pistoalele în jos. Moment de mare tensiune, de risc și completă uluială. „În această clipă de răscruce, care putea duce la dezastru, își amintea generalul în rezervă Emilian Ionescu, mi-am dat seama ce ar putea să facă Ion Antonescu, dacă s-ar salva din situația aceasta, mai ales că știam că devine o fiară turbată, atunci cînd se dezlănțuie. Odată scăpat din palat, prin amenințarea celor din jurul său, și ajuns în afara incintei Palatului, Ion Antonescu și hitleriștii ar fi reeditat «Noaptea Sfîntului Bartolomeu», ceea ce făcuse Hitler cu o lună înainte, îmi trecu repede prin fața ochilor, dar în primul rînd și mai presus de toate era vorba de salvarea țării!“ Ordonă, cu voce puternică, răspicat:

— Maior Dumitrescu, executarea!

Se transmit ordinele . . .

Se produce efectul scontat. Cei doi Antonești sînt scoși din încăpere; trecînd prin hol, mareșalul amenință: „Nemernicilor, mîine veți fi spînzurați în Piața Palatului“. Se scursese exact o oră de la sosirea mareșalului, cînd ușa grea a camerei blindate se închidea în urma celor doi. Aici, în „seiful alb“, fuseseră aduse o măsuță și două scaune. Li se oferă hîrtie și cîte un creion: Ion își scrie testamentul, lăsînd toată averea soției, „Ică“ cere suveranului o nouă întrevvedere . . .

Evenimentele se derulau rapid. Prin rețeaua militară, stabilită de colonelul D. Dămăceanu, se transmit ordinele „Pajura“ și „Stejar, extremă urgență“. Între timp, fuseseră arestați membrii escortei antonesciene și toți ostașii Gărzii Palatului se găseau la posturile de luptă. Sînt „convocați“, pentru un Consiliu de Coroană, cei mai apropiați colaboratori ai dictatorului: generalul Constantin (Piky) Vasiliu, inspector general al Jandarmeriei, numit și „satrapul de la interne“, generalul Constantin Pantazi, ministrul apărării naționale, și colonelul Elefterescu, prefectul Poliției Capitalei, care a venit însoțit de adjunctul său; toți au fost „invitați“ la Cazinoul ofițerilor, în cu totul alt scop . . . Concomitent cu ultimele măsuri de siguranță, se hotărăște trecerea la formarea noului guvern, avîndu-l în frunte pe generalul C. Sănătescu, și-n componența sa, ca ministru al justiției, pe reprezentantul P.C.R., Lucrețiu Pătrășcanu. La scurt interval de timp, sosește la Palat și „inginerul Ceaușu“, atunci, deconspirat prima oară ca fiind Emil Bodnăraș alias Bodnarenco.

Ziua aceasta, aparent atît de liniștită, declanșează energii și reacții contradictorii și greu de presupus mai înainte. Astfel, intră în scenă agentul informativ inf. Kurz, care se învîrtise prin Piața Palatului toată după-amiaza. Reținuse sosirea mașinilor antonesciene; așteptase plecarea lor, sesizînd ducerea acestora în curte, fără ca demnitarilor să apară, fapt neobișnuit, cel puțin ciudat. După o jumătate de oră, de la proiectata întrevvedere a mareșalului cu împuternicitul fîhrerului, agentul se duce la o sta-

ție de radio germană și transmite direct O.K.W. informația: „Cu Antonescu ceva nu este în regulă“. Alertat pe această cale, generalul Hans Friessner, comandantul Grupului de armate „Ucraina de Sud“, al cărui sediu se afla în valea Slănicului Moldovei, ia legătură la București cu generalul Gestenberg; acesta îi confirmă că Antoneștii nu s-au întors de la rege, și că va reveni cu amănunte ulterior, după audiența solicitată suveranului de către von Killinger, venit în mare grabă de la Săftica, unde-și avea reședința. Anticipînd puțin lucrurile, spunem că audiența a început la orele 21,30 și s-a încheiat cu amenințarea baronului: „Voi transforma România într-o baie de sînge!“... La Slănic, generalul Friessner părăsește hotelul „Racoviță“ și decide să se retragă în afara „văgăunii“, pentru a nu i se închide calea; și, din punctul Sărata, unde avea un aeroport militar, începe să dirijeze acțiunile împotriva Capitalei: a doua zi sînt declanșate valuri de bombardamente aeriene și de artilerie...

Între timp, la Palat fusese chemat Vasile Ionescu, directorul Radiodifuziunii, pentru difuzarea Proclamației și a altor documente, în chiar seara aceea. Dar cum? La alternativa transmisiei în direct și imprimarea pe disc de gramofon, directorul optă pentru imprimare. Apare autocarul cu aparatura necesară. Imprimarea are loc într-una din încăperile bibliotecii. Regele nu-și putu stăpîni emoția decît cu mare greutate; a doua lectură iese perfect, dar mai este imprimată încă o placă, de rezervă. Începînd cu ora 21,30, întregul popor ascultă înfrigurat un mesaj, pe un fundal de muzică simfonică: „**Nu părăsiți posturile de radio; urmează o știre importantă pentru țară!**“

ARESTAREA ANTONEȘTILOR **relată de Dumitru Bălă,** **fost adjutant regal**

Discuțiile au început la orele 16 și câteva minute. Pe de o parte, Ion și Mihai Antonescu, pe de altă parte, Sănătescu și regele. Toată discuția a durat patruzeci și cinci de minute. I-a povestit regelui ce-a discutat cu Hitler și ce promisiuni are, că a organizat rezistența și că, după această linie de rezistență, va impune el condițiile de armistițiu rușilor. Regele i-a spus însă, că e greu de crezut că le va impune el condiții rușilor. Simulează că și-a uitat **tabachera cu țigări** în birou, îl lasă pe Sănătescu cu ei doi, în „Salonul Galben“, iar el se duce în birou unde erau ceilalți. Le spune că Antonescu își dăduse cuvîntul de onoare că va merge pînă la capăt alături de Hitler și, în mai puțin de un minut, au hotărît arestarea.

Regele a ieșit din birou, a trecut pe la mine și mi-a zis: „Gata“. A intrat în salon și au mai discutat cîte ceva. Într-un tîrziu, văzînd imposibilitatea dialogării, regele a insistat: „Propunerile... dumneavoastră înseamnă că întreaga țară să ajungă o ruină. Nu are nici un sens și nu voi accepta. Este absolut necesar să cereți armistițiul“. Antonescu era pur și simplu năucit de această atitudine autoritară din partea tînărului, „băiatului“, pe care îl disprețuia. Plin de furie, a strigat: „Nicio-dată! Cum o să las țara pe mîinile unui copil!“ Atunci regele s-a ridicat și i-a zis: „Consider situația extrem de gravă, întrucît pune în pericol existența țării și a neamului românesc. Din această pricină vă demit din funcția de conducător al statului!“ După aceste vorbe, Vodă a părăsit salonul. Eu m-am aplecat peste balustradă, am făcut un „psst“ și i-am chemat pe cei de jos. Maiorul Anton Dumitrescu, plutonierul Rusu și sergentul major Co-

jocaru. Au venit, am deschis ușa salonului și, pentru că eu aveam cheile și misiunea, m-am adresat: „Domnule mareșal, vă rog să mă urmați!“. Enervat, a dus mîna la buzunar, poate să-și caute batista, era foarte transpirat. În spatele lui era plutonierul Rusu, care l-a prins de coate. Antonescu întoarce capul spre Sănătescu și-i zice: „Ce înseamnă asta, Sănătescule? Un plutonier pune mîna pe mine?“ Pierzîndu-se, Sănătescu ordonă: „Plutonier, ia mîna de pe domnul mareșal!“ Rusu a luat mîna. Atunci am intervenit eu și am întrebat: „Ce facem? Îl arestăm sau ne jucăm?“ Am deschis ușa și, mai mult împinși decît de bună voie, i-am scos în hol. Acolo i-am luat încet, încet, și i-am dus spre scara care ducea spre seif. Cînd să urcăm, n-au mai vrut. Le-am explicat că mergem sus, într-o cameră, unde vor sta pînă va hotărî regele ce trebuie făcut. Antonescu zice: „Nu merg, mă, împușcă-mă!“. Eu i-am spus: „Domnule mareșal, n-am acest ordin.“ Aveam mari emoții. Pînă la urmă, am urcat, am deschis ușa la seif și i-am poftit. „Cum? Aici să între mareșalul Antonescu? Vă dați seama ce faceți, nenorociților? Mîine veți fi cu toții spînzurați în Piața Palatului!“ Amenințările curgeau gîrlă. La un moment dat, maiorul Dumitrescu a coborît. Ceilalți doi, subofițerii, cînd l-au văzut pe maior că a coborît, au plecat și ei. Antonescu schimbă tonul. „Mă, voi nu vă dați seama ce faceți. Voi vă luați după un copil. Dați țara pe mîna comuniștilor?“

Instinctiv, îmi arunc privirea peste umăr. Nu mai văd pe nici unul. Atunci n-am mai avut altceva de făcut decît să scot pistolul. L-am scos și am zis: „Dacă nu intrați, trag!“ Mihai Antonescu era un om fricos, pentru că l-a apucat pe Ion Antonescu de veston și l-a tras înăuntru. M-am repezit și am trîntit ușa, am tras cu mîna pe butoanele cifrului, după care, spre rușinea mea, din pricina șocului, n-am mai rezistat și m-am trîntit pe un fotoliu. Nu știu cît am stat acolo pînă mi-am revenit. Am coborît mai tîrziu și i-am găsit pe ceilalți lîngă scară. Le-am zis o „vorbă de duh“, i-am luat și i-am dus înapoi, i-am pus lîngă ușa și le-am zis să stea acolo pînă mă întorc. Eu m-am dus la Palat, pentru că, între timp, regele și ceilalți plecaseră din Casa Nouă. M-am dus la rege și l-am întrebat ce facem cu ei. Regele mi-a zis să mă con-

sult cu Emilian Ionescu. L-am întrebat și pe acesta, spunându-i că nu putem să-i ținem prea mult acolo, pentru că se pot sufoca dar n-am găsit nici o soluție. M-am dus înapoi la rege. Majestatea Sa mi-a zis să găsesc un om de încredere căruia să-i predau paza repede, iar eu să mă întorc la Palat pentru că se pregătea arestarea guvernului. M-am dus la batalionul de gardă și l-am găsit pe maiorul **Augustin Mișcă**. I-am zis: „Înalt ordin! Răspunzi cu capul de Anțoneștii care sînt arestați“. Am organizat un mic dispozitiv de pază, i-am spus să-i scoată din oră în oră în salon să mai ia aer, iar în situația în care se aud împușcături sau alte zgomote pe afară, să-i bage urgent înăuntru. Trebuia să-i păzim pînă cînd se limpezeau lucrurile; nimeni nu se gîndea atunci că vor ajunge în mîinile rușilor. Eu am luat alți doi ofițeri de la batalion și m-am întors la Palat. Începea arestarea guvernului antonescian. La ora opt seara, s-a emis decretul regal prin care C. Sănătescu era numit președintele Consiliului de Miniștri al noului guvern. Lucrețiu Pătrășcanu devenea, interimar, ministrul justiției. Ceilalți miniștri erau, majoritatea, militari și tehnicieni. Începînd cu ora opt și jumătate armata română a blocat principalele instituții de stat, a asediat toate obiectivele germane din oraș și a barat căile de acces ale trupelor hitleriste.

NOAPTEA CEA MAI LUNGĂ

„În viața lui de rege, Mihai I a trecut prin trei încercări foarte grave. Una a fost la 23 August: când rușii băteau la poarta Focșanilor cu izbituri de berbece, când în câteva zile ar fi putut fi la Turnu-Severin, tânărul de 23 de ani s-a dovedit, în ceasul cel mai greu al țării, un soldat și un bun român. Soldatul a înțeles o situație militară dramatică, pe care n-o putea redresa decât schimbarea de comandă. Ca bun român, el a îndrăznit singurul gest capabil de a salva statul și, în același timp, onoarea națională, pierdută din noiembrie 1940 printr-o alianță nefastă. Dar, atunci, în 1944, lui Mihai I i se cerea numai curaj, însușire de care nici un Hohenzollern n-a fost lipsit.“

ANDREI PIPPIDI,

14 august 1992

Proclamație regală

Directorul Radiodifuziunii și tehnicianul de sunet, care imprimase pe placă **Proclamația Regelui către Țară**, se urcară în autocarul special, așteptînd aprobarea să părăsească Palatul. După audiența precipitată la Rege, în jurul orei 21,30, baronul von Killinger, ambasadorul Reichului la București, iese amenințînd că trupele germane vor trece la represalii ceea ce se va și întîmpla, de a doua zi, prin bombardamente distrugătoare. În Piața Palatului începuse să se strîngă o mulțime de lume, incitată de „apelul“ care se repeta la radio din cinci în cinci minute, pe fundalul sonor al muzicii simfonice.

La 22,05, autocarul se pune în mișcare, însoțit de o puternică gardă militară. Trece prin poarta Crețulescu, evită hotelul „Splendid-Parc“, înțesat de gestapoviști, se strecoară prin labirintul de străzi de pe lîngă Cișmigiu, intră pe strada Berthelot și se oprește la numărul 60. Clădirea aceasta modernă, conectată acum la toate stu-

diourile și posturile de transmisie dispersate (Radio București, Radio România, Dacia Română, Carpați, Bucegi și Piatra), era luminată, în pofida camuflajului ordonat, cunoscînd o nemaipomenită animație și tensiune. În toate birourile, telefoanele sunau continuu, punîndu-se aceeași întrebare: „Ce știre importantă se va anunța?“. Și, culmea, pe culoarele de la etajul I se foiau zeci de nemți înarmați, care asigurau paza celor ce peste puține minute urmau să intre în emisie, pentru a transmite... „Ora Germaniei“!

De cum au pătruns în clădire, directorul Vasile Ionescu dă ordin șefului grupelor de apărare să intre în dispozitiv, asta însemnînd neutralizarea „oaspeților“. Treabă relativ ușoară, desfășurată cu mare rapiditate, fără vărsare de sînge, deoarece toți militarii români erau la posturile dinainte stabilite și știau ce trebuie făcut.

Orele 22,25. Crainicul anunță difuzarea Proclamației Regelui Mihai I al României:

„Români,

În ceasul cel mai greu al istoriei noastre, am socotit în deplină înțelegere cu poporul meu, că nu este decît o singură cale pentru salvarea țării de la o catastrofă totală: ieșirea noastră din alianța cu Puterile Axei și Imediata încetare a războiului cu Națiunile Unite. Un nou Guvern de Uniune Națională a fost însărcinat să aducă la îndeplinire voința hotărîtă a țării, de a încheia pacea cu Națiunile Unite. România a acceptat armistițiul oferit de Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii. Din acest moment, încetează lupta și orice act de ostilitate împotriva armatei sovietice, precum și starea de război cu Marea Britanie și Statele Unite. Primiți pe soldații acestor armate cu încredere (...) Poporul nostru înțelege să fie singur stăpîn pe soarta sa (...). Dictatura a luat sfîrșit și cu ea încetează toate asupririle. Noul guvern înseamnă începutul unei ere noi, în care drepturile și libertățile tuturor cetățenilor Țării sînt garantate și respectate. (...) Cu deplină încredere în viitorul Neamului Românesc, să pășim hotărîți pe drumul înfăptuirii României de mîine, a unei Româнії libere, puternice și fericite“.

După terminarea mesajului urmară declarația Guvernului și o serie de Decrete-legi. Lua sfârșit o dictatură, dar nimeni din cei ce făcuseră ca acea zi de 23 august 1944 să intre în istorie nu-și imagina prin câte jertfe, nedreptăți, umilințe, minciuni și... dictatură avea să treacă poporul român!

Lung e „drumul Gorjului“

Cu puțin înainte de transmiterea proclamației la radio, Lucrețiu Pătrășcanu a intrat în biroul Suveranului, prezentându-i pe „inginerul Ceaușu“, acel Emil Bodnăraș (dezertorul Bodnarenco), ce avea să joace un rol atât de nefast pentru țară. Alb la față, contrariat, șeful comuniștilor i se adresează Regelui:

— Ce-ați făcut? Ne-ați nenorocit!

Neînțelegându-i pe moment reacția, tânărul rege nu i-a răspuns, dar mai târziu avea să explice: „Le luasem iarba de sub picioare, făcînd totul mai devreme cu trei zile și fără să-i aștept. Probabil că în urma tratativelor lor cu rușii, ei aveau și altceva în program, nu numai scoaterea României din război. În plus prezența lor la dialogul cu Antonescu ar fi determinat o altă compoziție a guvernului. Și, în sfârșit, n-am dat ocazia comuniștilor să-și asume în fața tuturor, chiar în seara aceea paternitatea actului. Oricum au făcut-o, dar nu în proclamația către Țară“. Într-adevăr, chiar a doua zi, publicațiile lor anunțau că ei au pregătit și îndeplinit răsturnarea dictaturii antonesciene; minciuna lor se baza și pe faptul că în cursul nopții, după plecarea Regelui din Palat, „Ceaușu“ și cîțiva oameni de-ai lui i-au... preluat pe Ion și Mihai Antonescu, generalii C. Pantazi și C. Pîky-Vasiliu și pe colonelul M. Elefterescu, ducîndu-i, cu o camionetă dubă, într-o casă conspirativă din cartierul Vatra Luminoasă. De aici, „grupa de șoc“ comunistă i-a predat rușilor în chiar prima zi a intrării lor în București (3 septembrie).

Noaptea aceea avea să fie foarte lungă, pentru toți. Piața Palatului era plină de lume; bucureștenii se bucurau, se îmbrățișau, dansau, aprinseseră făclii, credeau că

războiul s-a sfârșit! Comandanții armatei române știau că germanii se vor răzbuna, cât mai repede cu putință. Cei din anturajul Regelui Mihai hotărâtă să-l sfătuiască să plece din București. Propuseră mai multe variante, cea mai lipsită de primejdii fiind socotită soluția lui Mircea Ioanițiu — Valea Sadului din Gorj, în apropierea atelierelor noii Pirotehnii a armatei, unde comandant era colonelul Arthur Popescu, om de încredere. Generalul Sănătescu aprobă propunerea și începură rapide pregătiri de plecare. I s-a telefonat Reginei Mamă la Sinaia, să pornească spre mica localitate de la poalele munților Olteniei. Începea cea mai lungă noapte a României, ce avea să dureze aproape o jumătate de secol...

„Drumul Gorjului“, cum l-a numit aghiotantul Emilian Ionescu, se va desfășura ca într-un film de aventuri. Plecarea din Palat (orele 3) s-a făcut cu un convoi de patru mașini, la volanul celei de-a doua fiind chiar Suveranul. Sînt opriți pe cheiul Dîmboviței, în dreptul clădirii Societății de Salvare, unde unul dintre ostașii-recruți de pază, impresionat de așa mărimi, scapă degetul pe trăgaciul puștii automate, un glonț nimerind chiar în parbrizul mașinii Regelui! Incidentul este trecut cu vederea; după podul peste Argeș, la Buda-Cornet, convoiul depășește formațiuni militare românești; din Alexandria se îndreaptă spre Roșiori-de-Vede, în apropierea căruia se întretaie cu o coloană de trupe germane, ce mărșăluia spre Capitală; înainte de a intra în Craiova, întâlnește o altă formațiune inamică aflată în staționare, pe care trebuie să o ocolească, intrînd pe un drum lăturalnic în pantă; se constată că nu mai aveau carburanți! O mașină cu Emilian Ionescu și sublocotenentul de rezervă V. Negroponte pleacă să se aprovizioneze la Craiova, în vreme ce suita se ascunde în spatele unor căpițe de fin. Reușesc să ia benzină și mîncare; la întoarcere, constată că nemții dispăruseră. Convoiul ajunge la Tîrgul Jiu (orele 11) și se oprește la prefectură, unde Regele este asigurat că în zonă este „liniște“, dar sînt prea multe obiective militare deci ținte pentru eventualele atacuri, așa că **nu** Valea Sadului! Aici vor ajunge către orele 16, pe o căldură sufocantă. Regele este aproape epuizat; pînă să se hotărască unde vor poposi, ațipește cu capul pe volan. Se instalează

la vila colonelului Arthur Popescu, unde ajunge și Regina Elena, cu suita, fără incidente.

Seara sînt convocați comandanții trupelor din teritoriu și pînă la miezul nopții se fac tot felul de calcule. Capul Armatei dînd soluții pertinente pentru orice împrejurare. Spre dimineață, zona este survolată de cîteva avioane germane, ceea ce-l determină pe prefect, colonelul Graur, să-i propună Suveranului mutarea reședinței la Dobrița, în conacul lt. col. Petre Petrescu, fost ofițer de artilerie, acum director la Reșița. În amiaza zilei de 25 august, convoiul regal se îndreaptă spre satul ascuns între colinele culmilor ce coboară din munții Gorjului, unde locuitorii se ocupă, în special, cu pomicultura și creșterea vitelor. Conacul se afla ascuns într-o mare livadă; primirea făcută de săteni, cu mere în coșuri, îl făcu pe Rege să uite oboseala și tensiunea drumului. Împreună cu colonelul Alexandru Niculescu, comandantul Diviziei 4 Vînători de munte, se stabilește imediat planul de apărare a zonei, instalîndu-se un post telefonic de serviciu permanent.

Aici, la Dobrița (30 km NV de Tîrgu Jiu), Suveranul a stat două săptămîni. Cum în apropiere se afla un teren improvizat de aviație (comuna Stănești), n-a pierdut ocazia să-și continue lecțiile de zbor, cu Udrișchi. Vremurile fiind extrem de tulburi, tînărul rege era ținut la curent cu tot ce se întîmplă în țară. Pe micul „aerodrom“ aterizau zilnic avioane de legătură cu care mesagerii aduceau și duceau corespondența regală. Mihai I a semnat, în această perioadă, mai multe decrete, printre care documentele de numire și instrucțiunile delegației române pentru încheierea armistițiului cu Moscova, declarația de război Germaniei etc. Tot aici a aflat amănunte despre barbarul bombardament nazist asupra Palatului Regal (la cîteva ore după plecarea Sa!), arestarea personalului Legației germane la București, sinuciderea lui von Killinger, luptele de la Băneasa conduse de colonelul Marcel Olteanu, operațiunile de dezarmare a hitleriștilor și de înaintare a trupelor române spre Ardeal, despre intrarea rușilor în București ș.a.m.d. Aici a primit Suveranul un grup de corespondenți de război englezi care l-au rugat

să relateze pe larg desfășurarea evenimentelor de la 23-24 august.

În seara de 12 septembrie 1944, M.S. Regele Mihai și suita părăsesc satul și se îndreaptă spre București, unde sînt primiți în gara Băneasa de întregul guvern, în frunte cu generalul Sănătescu, și de o mulțime de oameni. Deoarece Palatul Regal devenise de nelocuit în urma bombardamentelor, s-a hotărît ca Regele și Regina Mamă să-și stabilească reședința în Palatul Elisabeta, de la Șosea, în apropierea Arcului de Triumf de unde, peste 4 ani, va fi alungat de comuniștii lui Gheorghiu-Dej și Petru Groza. Dar pînă atunci, Regele și Țara aveau să treacă prin multe încercări puse la cale de vînzătorii neamului și de cei veniți pe tancuri sovietice.

**PERIOADA 23 AUGUST 1944-
30 DECEMBRIE 1947**

„Au fost ani grei, obositori, cu puține satisfacții și în ceea ce mă privește, și în ceea ce privește țara mea. Eram tânăr. Am învățat repede să renunț la mine însumi. Problemele țării erau prea multe și prea complexe ca să-mi rămână timp de gândire pentru persoana mea. Maturizarea s-a produs rapid și în mod dureros, pentru că aproape toate chestiunile care mă solicitau păreau să nu aibă ieșire. Și uneori nici nu aveau. În această perioadă au fost date lovituri decisive încercărilor noastre de-a reinstala, în drepturile ei tradiționale, democrația.”

Mihai I al României — MIRCEA CIOBANU,
„Convorbiri cu...”,
Ed. Humanitas, 1991

Secera și ciocanul își arată colții

La 31 august 1944, guvernul generalului C. Sănătescu, în deplin acord cu M.S. Regele Mihai, hotărăște revenirea la Constituția din 1923, socotită cea mai democratică din istoria modernă a poporului român și una dintre cele mai avansate din lume, în ceea ce privește drepturile omului. S-ar fi putut spune că țara reintră pe făgașul ei normal de dezvoltare economică și de viață socio-politică.

N-a fost să fie așa, deoarece era război, și nu unul oarecare, căci trupele sovietice se aflau pe teritoriul țării noastre. Cu toate că Armata Română întorsese armele împotriva Germaniei, încă din noaptea de 23 spre 24 august, și lupta alături de Armata Roșie, aceasta se comporta ca ocupantă; numeroase formațiuni din Moldova au fost dezarmate, soldații și ofițerii români fiind socotiți

prizonieri și trimiși în Siberia, de unde cei mai mulți nu aveau să se mai întoarcă niciodată. Și asta în timp ce unități române (încadrate operativ în Frontul 2 ucrainean) începuseră ofensiva pentru eliberarea Transilvaniei. După aproape două săptămîni de tratative, delegația română (compusă din L. Pătrășcanu, Ghiță Pop, Barbu Știrbey și D. Dămăceanu) a semnat la Moscova **Convenția de armistițiu** cu Națiunile Unite, în care, printre altele, România era obligată la despăgubiri de război în valoare de 300 milioane dolari (în special către U.R.S.S.) și la participarea cu cel puțin 12 divizii împotriva nazismului (efectiv mult depășit). Prin lupte deosebit de grele, mai ales la forțarea Mureșului (17.IX.—5.X.), trupele noastre încheie misiunea de a izgoni forțele hitlerist-horthyste de pe teritoriul românesc, în dimineața de 25 octombrie 1944; victoria de la Carei a însemnat un omagiu adus Regelui Mihai, suveranul țării și capul oștirii, de ziua Sa de naștere (25 octombrie 1921).

Datorită insolenței comuniștilor — puțini, dar din ce în ce mai obraznici — și a ingerințelor rusești, situația în țară era deosebit de tulbure, mai ales după „vizita” lui Gheorghiu-Dej la Moscova, unde primise ordine precise pentru destabilizare. După formarea unui nou guvern de coaliție Sănătescu (4 noiembrie), urmează guvernul generalului N. Rădescu (6 decembrie), în care reprezentanții P.C.R. își mențin o treime din portofolii și încearcă să subordoneze interesele țării sovieticilor. În această situație, tânărul rege trimite o scrisoare și un memoriu președintelui S.U.A., F. D. Roosevelt (24 ianuarie 1945), în care își arată îngrijorarea față de viitorul nostru alături de Uniunea Sovietică. Abuzurile de tot felul, jaful, deportările și chiar execuțiile practicate pe scară largă de autoritățile rusești, precum și acțiunile comuniștilor așa-zis români, toate încălcînd cele mai elementare norme juridice internaționale și spiritul Convenției de armistițiu, sînt prezentate foarte detaliat de Suveranul României, pe mai multe pagini.

Aceste documente — rămase literă moartă datorită «înțelegerilor» dintre cei trei Mari! — au fost publicate pentru prima oară în România în **Addenda** la volumul I al „Convorbirilor cu...” ale scriitorului **Mircea Ciobanu**

cu **M.S. Regele Mihai** (1991). Cu deosebit spirit vizionar, Majestatea Sa a prefigurat destinul României incluse în zodia secerei și a ciocanului . . .

Vișinski, tancuri și . . . aplauze

Cu toate că Radio Londra, într-un comentariu, menționa: „Dintre națiunile care luptă împotriva Germaniei, România se situează azi în al patrulea rînd în ceea ce privește numărul de ostași care participă la bătăliile de distrugere a nazismului“, Conferința de la Ialta (februarie 1945) stabilea țării noastre un statut de . . . prizonier în propria-i casă.

Așa avea să se comporte A. Vișinski, prim-locțiitor al ministrului de externe sovietic, venit de la Moscova cu sarcini precise, să instaureze regimul comunist. După trei vizite mai mult sau mai puțin protocolare, la Palatul Elisabeta, unde-și avea reședința acum regele, reușește, ultimativ, să-l impună pe Petru Groza, însărcinat cu formarea unui nou guvern. Despre acest moment, M.S. Regele Mihai își amintește: „Cînd Vișinski a plecat de la mine era în culmea furiei. Lovise cu pumnul în masă și acum afirma urlînd că s-a săturat să aștepte! Nu m-am speriat. L-am urmărit cu atenție, pentru că fusesem informat despre calmul său proverbial. Era clar că joacă teatru. Luase în serios mai mult decît trebuia diferența de vîrstă dintre noi și nu vroia să scape un prilej de a-mi da de înțeles că tinerețea mea este un handicap pe care îl va folosi, tot așa cum îl folosise și Antonescu în prima parte a războiului. Nu trecuseră mulți ani de la depunerea jurămîntului meu, în acest răstimp, vicisitudinile țării au acționat asupra mea în mod hotărîtor. Poate nu greșesc dacă afirm că, în vreme ce alții se maturizau, în aceeași perioadă, eu îmbătrîneam. Vișinski a ieșit din încăpere trîntind ușa. A trîntit-o atît de tare, încît zidul din preajma canatului s-a fisurat. M-am gîndit de multe ori la gestul acesta, de-a lungul anilor. Dacă furia lui ar fi fost autentică, s-ar fi auzit doar zgomotul ceva mai puternic al unei uși. Dar pentru că s-a premeditat gestul, a pus mai multă energie în el, decît ar fi trebuit, pentru a-l

face convingător. Mi s-a comunicat, de altfel, că atunci când s-a suit în mașină rîdea. Un mod de a trata, pe care diplomația sovietică l-a folosit cu succes". Era 2 martie 1945.

Cu o zi înainte și-n timpul acestei vizite, rușii scosese tancurile pe străzile Bucureștiului, iar comuniștii le întâmpinau cu flori și aplauze! Soarta României era și la cheremul unora și al altora... Organizînd tot felul de „manifestații prietenești” și „acțiuni revoluționare”, ei au impus „formarea guvernului de largă concentrare democratică condus de dr. Petru Groza, în care F.N.D. deține poziții preponderente (președinția și 14 ministere), iar clasa muncitoare are rolul conducător” („Istoria României în date”, Ed. Enciclopedică Română, 1971, pg. 388). Nici un cuvînt despre pumnul de fier al lui Vișinski și trupele „eliberatoare”...

Groza refuză să demisioneze

Războiul era pe sfîrșite și victoria aliaților asigurată. Occidentalii ne predaseră sovieticilor, dar Regele Mihai încă se bucura de o mare simpatie și chiar iubire din partea majorității populației și-n special a tinerilor, care vedeau în persoana Sa și-n instituția monarhică unicul mijloc de a se bara drumul comunizării țării.

De acest fapt și-a dat seama, în primul rînd, guvernul Groza; grăbindu-se să legifereze o nouă „reformă agrară” (23 martie), să înceapă „purificarea administrației publice” (30 martie) și să promulge legi „pentru reprimarea speculei ilicite și a sabotajului economic” (2 mai), se urmărea îngrădirea influenței regale și se spera în creșterea popularității guvernanților. N-a fost să fie așa, mai ales în prima parte a perioadei în discuție. De exemplu, cu ocazia sărbătoririi de 10 Mai, cînd, la sfîrșitul paradei militare, mașina în care se urcase suveranul a fost luată pe sus, de mulțimea entuziasmată, strigînd și cîntînd „Trăiască Regele”. Asta i-a înfuriat pe rușii prezenți la defilare; au înțeles că românii îi detestă și că unirea lor în jurul Co-roanei s-a transformat într-o acțiune de protest împo-

triva sovietizării“, cerîndu-i regelui să-i dezaprobe, printr-un comunicat oficial! Bineînțeles că au fost refuzați. Dar acțiunile de subminare a autorității regale continuau, mai ales după înființarea primelor SOVROM-uri (iulie) și restabilirea relațiilor diplomatice româno-sovietice (6 august), prin care se subordonau Moscovei economia și politica României. Crezînd că aliații anglo-americani îl vor sprijini și conform Constituției, Regele Mihai îi cere lui Petru Groza să-și prezinte demisia, pentru a se forma un nou guvern, în care să fie reprezentate și partidele istorice P.N.Ț. (Maniu) și P.N.L. (Brătianu), ca dovadă a instaurării adevăratei democrații. Încălcînd flagrant legalitatea constituțională, Groza refuză (!), desigur sfătuit de cei ce-l aduseseră la putere. Așa se face că Majestatea Sa hotărăște să nu mai semneze decretule-legi și să nu mai întrețină nici o legătură cu guvernul.

Ceea ce s-a numit „grevă regală“ a durat de la 21 august pînă la 7 ianuarie 1946. Timp în care s-au petrecut multe. Iată cum explică Suveranul „foloasele“ acestei crize: „Trebuia să atrag atenția poporului în ce primejdie se află. Trebuia să mă desolidarizez de orice acțiune a guvernului. Țința principală a fost atinsă. Țara și-a dat seama că n-am nimic de-a face cu comunismul și că lupt împotriva lui. Pe aliații din vest greva mea i-a deranjat. Și ei voiau liniște, pentru ca pe fondul liniștii de la noi să-și consolideze relațiile cu Sovietele. Am observat că nu totdeauna liniștea e bună. Oamenii o vor fie cînd nu trebuie, fie împotriva intereselor altora (...) Cu trecerea vremii, am înțeles că rușii își urmau un plan stabilit în amănunte, în timp ce Occidentul improviza. Pe cînd mă aflam în Anglia, prin 1951, 1952, s-a alcătuit o comisie de zece, douăsprezece persoane condusă de Kersten, un congressman american, pentru cercetarea modului în care s-a luat puterea de către comuniști în diferite țări europene (...) M-au chemat și pe mine. M-am lăsat anchetat și am depus ca martor pentru România. Documentul a fost publicat de Congresul american. A circulat puțin; eu cred că nu întîmplător, căci adevărul trebuia ascuns în continuare și milioanele de oameni din răsăritul Europei ținute mai departe în întuneric. La documentul acesta

s-a lucrat mult. Partea de contribuție pe care am adus-o eu nu este neglijabilă. Asta ar face parte, ca să zic așa, din «neactivitatea» mea, despre care vorbesc răuvoitorii».

Ion Antonescu n-a cerut grațierea

De fapt, ținta a fost doar parțial atinsă! Chiar dacă Majestatea Sa nu a participat la „sărbătoarea“ de la 23 august 1945, când au defilat trupele române întoarse de pe front; chiar dacă la 8 noiembrie a avut loc în Piața Palatului Regal prima manifestație anticomunistă din România, soldată cu morți, răniți și arestări, chiar dacă la Conferința miniștrilor de externe ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii de la Moscova, occidentalii au cerut includerea în guvernul Groza, ca o condiție a recunoașterii acestuia de către cele două puteri, a câte unui reprezentant al P.N.Ț. și P.N.L. și organizarea de alegeri parlamentare (decembrie 1945); chiar dacă Ana Pauker, trimisa Cominternului, personalitate malefică pentru acea perioadă, organiza fel de fel de demonstrații și greve, pregătind falsificarea alegerilor... Situația era mult prea tensionată, manevrele sovieto-comuniste mult prea puternice. Drept care, o dată cu admiterea în guvernul Groza a reprezentanților P.N.Ț. și P.N.L., în calitate de miniștri secreetari de stat fără portofoliu (!), a luat sfârșit „greva regală“ (7 ianuarie 1946). Peste o lună, obsedate de „liniștea democratică“ necesară în estul Europei, Anglia și S.U.A. recunosc guvernul Groza și reiau legăturile diplomatice cu România.

Încep marile procese comuniste, „în numele poporului“. Aduși din Uniunea Sovietică, după aproape 2 ani de detenție, mareșalul Ion Antonescu, Mihai Antonescu și ceilalți arestați în ziua de 23 august 1944 și apoi predați de Bodnăraș rușilor, „criminali de război“ sînt condamnați la moarte (18 mai 1946). Despre acest proces, la care guvernării vroiau să-l ia părtaș pe rege, Majestatea Sa avea să scrie: „Erau 17 acuzați. Antonescu a fost demn. A recunoscut faptele care-i erau imputate. Presa, toată pusă în slujba comuniștilor, insinua că Maniu fusese com-

plicele lui. Dar Maniu, chemat ca martor, a spulberat toate aceste insinuări, comportându-se totuși civilizat cu principalul acuzat, mareșalul Antonescu, care — spusese el Tribunalului — îi fusese un «adversar nu un dușman». Nici pe mine nu au reușit să mă compromită. Era vădită capcana lor: dacă-l grațiam pe Mareșal, aș fi fost declarat de ei ca fiind nazist; dacă refuzasem să-l grațiez, i-aș fi supărat pe români. Deci, oricum, aș fi fost condamnabil. Dar, iată, Mareșalul a refuzat să facă cerere de grațiere. Era prea scîrbit ca să mai țină la viață? S-a gîndit la situația în care aș fi fost pus? Nu pot ști. Ce știu e că **am cerut din proprie inițiativă, ca cele 17 condamnări la moarte să fie comutate (n.n.).** Doar trei dintre ei nu au fost omoriți“.

„Dictatul scitic“

La Conferința de pace de la Paris (29 iulie—15 octombrie 1946), României nu i se recunoaște, din partea puterilor învingătoare în cel de-al doilea război mondial, statutul de cobeligerantă, astfel că rușii rămîn stăpîni la noi în țară. În aceste condiții, ei continuă să dicteze tot, de la domeniul socio-politic la cel economic, călăuzindu-se după mai vechiul „dictat scitic“.

Și nu le-a fost greu să organizeze și să falsifice alegerile parlamentare din 19 noiembrie, într-o zi de vineri. Iată ce-și amintește unul din participanți, ing. **Nicolae Mărințuș**: „Conducerea P.N.Ț. a părăsit sediul central din str. Clemenceau (azi Gabriel Péri), nu departe de hotelul Athénée Palace, retrăgîndu-se într-un loc mai sigur. În această situație, conducerea a încredințat paza sediului unui grup de 18 studenți și tineri, dintre care: Nicolae Petrescu, Marin Bucă, Maria Achim și alții. Eu am preluat legătura telefonică cu organizațiile Capitalei și cu cele județene. Sediul a fost înconjurat de oameni cu șapcă ai P.C.R., de poliție și securitate. Am baricadat cele două accese. Toată ziua de 19 și în noaptea de 19/20 noiembrie ni se relatau telefonic: abuzuri, bătăi și arestări ale delegaților noștri la urne, falsificarea listelor, furtul de urne, introducerea cu toptanul, de către oamenii B.P.D.,

de buletine votate cu semnul soarele. Nu se permitea prezența delegaților P.N.Ț. la numărătoarea voturilor. Revolta alegătorilor a fost îndreptățită, fiindcă deși aproape totalitatea voturilor au fost date pentru P.N.Ț., în ciuda evidenței, rezultatele comunicate au fost inversate, respectiv pentru B.P.D. („Dreptatea“, 17 septembrie 1992). Fal-sul a fost complet, în întreaga țară!

Anul 1947 debutează cu semnarea tratatelor de pace cu România ale guvernelor S.U.A., U.R.S.S., Marii Britanii și Națiunilor Unite. La 10 februarie, delegația guvernului român semnează la Paris Tratatul de pace cu Puterile Aliate și Asociate, țării noastre recunoscându-i-se drepturile legitime asupra Transilvaniei de Nord, dar i se și impune plata unor despăgubiri în contul reparațiilor de război (angloamericii renunță la ele, în schimb rușii le vor înzeci în următorul deceniu!). Stăpîni pe situație și ignorînd prevederile constituționale, comuniștii încep atacurile directe împotriva opozanților, primul vizat fiind Partidul Național Țărănesc, dizolvat printr-un jurnal al Consiliului de Miniștri (30 iulie). De altfel, Iuliu Maniu fusese ținta unor atacuri vehemente în presă, din partea „ideologilor“ Silviu Brucan, Miron Constantinescu și Io-sif Ardeleanu, care scriau în „Scînteia“ (încă din 1945), că „fruntașul țărănist exprima punctul de vedere al clicii ce-lei mai reacționare din România de azi, celei mai șovine și imperialiste“, că este „dușman al clasei muncitoare“ și „sabotorul nr. 1 al poporului său“. Instigatorii îl mai acuză că are o „atitudine veninoasă și calomnioasă față de U.R.S.S.“ Deci, crimă și trădare! Procesul înscenat con-ducătorilor P.N.Ț. a început la 30 octombrie; înainte de a se încheia (12 noiembrie), François Mauriac avea să scrie, în „Journal V“: „Iuliu Maniu era deja condamnat la moarte, iar sentința nu va uimi opinia publică mon-dială. Se vor ridica puține proteste: la ce ar folosi? Co-media s-a sfîrșit. Comuniștii din lumea întreagă știu bine că acum trebuie să aibă curajul de a ne arăta adevărata lor față, care, mai ceva decît moartea, nu se poate privi direct, deoarece este moartea însăși, moartea noastră, a fiecăruia dintre noi, europeni, occidentali, ce refuzăm să fim bolșevici și, prin urmare, sîntem învinuiți de aceeași

crimă ca și Petkov (n.n. în Bulgaria) și Maniu: crima de a ne opune Moscovei“. Acest avertisment, ca și altele din anii următori, n-a avut ecou în rîndul politicienilor occidentali. Cu toate eforturile și intervențiile făcute de Regele Mihai, Iuliu Maniu a fost condamnat pe viață, datorită presiunii lui Stalin asupra comuniștilor din guvern. Iuliu Maniu și Ion Mihalache, precum și întreaga „bandă de trădători“, aveau să sfîrșească în închisorile comuniste.

La 30 decembrie 1947, după ce se întorsese de la Londra, Regele Mihai a fost „convocat“ la Palatul Elisabeta, unde Petru Groza și Gheorghiu-Dej îi propun un ... „divorț prietenesc“, întinzîndu-i o foaie prin care abdică de la domnie. Regele explică: „Era un șantaj, pentru că în 1946 arestaseră cîteva mii de studenți și m-au șantajat prin ei, spunînd că dacă tergiversez semnarea actului de abdicare și dacă se află ce se întîmplă și vor fi manifestații, vor fi obligați să tragă. Nu mi-am putut asuma responsabilitatea unei băi de sînge doar pentru mine“.

Despre această zi, istoricul Dinu C. Giurescu a scris un studiu intitulat „Lovitură de stat împotriva națiunii române“ (revista Cuget 21/1992). La începutul lui ianuarie '48, suveranul și familia regală au plecat din țară. Prin decizia C.M. nr. 797 din 22 mai 1948, regelui, născut și crescut în România, I s-a retras „naționalitatea“ română! Această aberație juridică... funcționează și astăzi, neocomuniștii interzicîndu-I să vină la sărbătorirea Zilei Naționale de 1 Decembrie 1993, fiindu-le teamă că se vor repeta manifestările de dragoste din zilele Sfintelor Paști 1992, cînd numai la București L-au întîmpinat și aclamat peste o jumătate de milion de oameni!

CUPRINS

I. Monarhia la români	5
II. Principele Carol	11
III. „Ce face Vodă?”	17
IV. Comandant suprem al armatelor româno-ruse	23
V. Regele Carol I	28
VI. România mică	33
VII. Război și neutralitate	39
VIII. În primul război mondial	46
IX. Între victorie și capitulare	52
X. Epopeea Mărășești	58
XI. Intregirea	64
XII. Marele vis	70
XIII. Împrejurări grele	76
XIV. Coroană și lege	82
XV. Autoritatea Regelui	89
XVI. Regele Ferdinand I	94
XVII. Anii Regenței	100
XVIII. Actul restaurației	106
XIX. Peste partide	112
XX. Guvernul Iorga	118
XXI. Regele Carol al II-lea	124
XXII. Mihai — Mare Voievod de Alba-Iulia	130
XXIII. Sublocotenentul Mihai de Alba-Iulia	136
XXIV. A fost ziua de 6 septembrie 1940	142
XXV. Victorii și înfringeri	146
XXVI. Liniștea de dinaintea furtunii	152
XXVII. „O realitate absurdă”	157
XXVIII. O zi în fața istoriei	162
XXIX. Arestarea Antoneștilor	169
XXX. Noaptea cea mai lungă	172
XXXI. Perioada 23 august 1944-30 decembrie 1947	178

Tiparul executat sub cda. 340/1993,
la Imprimeria de Vest, Oradea,
str. Mareşal Ion Antonescu nr. 105.

Litera

ISBN 973-43-0160-8

Lei 1450

